

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Húsz év, száz dialógus

Történelmi idők voltak – mindig történelmi idők vannak. Kerek húsz esztendeje, 1994 őszén éppen uralomváltás volt a politikában; Oláh János, a Magyar Napló újdonsült, frissen választott és kinevezett főszerkesztője pedig komoly kutyaszorítóba került. Miután az utolsó fillérig kisöpörte a kasszát, hogy kifizesse az előző szerkesztőséget, amelynek tagjai elvi és ideológiai okokból nem akartak vele együtt dolgozni, ellenséges közegben találta magát: akiket úriember módjára kifizetett, elvbarátaikkal együtt bojkottot szerveztek ellene és az „elbirtokolt” írószövetségi orgánum ellen. Így, amikor megkeresett, elvállalnám-e egy évre az újjászervezett, átfazonírozott lap olvasószerkesztését, a krisztusi kor vállalkozó szellemével felvértezve egy pillanatig sem haboztam. Holott napilapos és egyéb szerkesztői feladatok mellett, félig-meddig kézműves technikával, a kiszedett hasábokat ragasztgatva dolgoztam – ám az elhúzódó konszolidáció nemcsak a bojkott lassú olvadásával járt, hanem értékes új kapcsolatokkal is: Bella István, Lázár Ervin, Majoros Sándor, Toót-Holló Tamás ismeretségével és barátságával.

Egy év múltán aztán mentünk a magunk útján, noha visszatérő szerzője maradtam a Magyar Naplónak. Oláh János bizonyította szerkesztői rátermettségét: a lapot nemcsak életben tartotta, nemcsak a hazai folyóiratpiac egyik meghatározó szereplőjévé tette, hanem az ezredforduló táján hézagpótló könyvkiadói gyakorlatba is fogott. Manapság országszerte ez a legkisebb irodalmi nagyüzem. Pár éve szerkesztőként is visszatértem, s makacsul hajtogattam, hogy a huszadik születésnapot nem valamiféle vegyes antológiával kellene ünnepelni, mint más szerkesztőségek tették, hanem egy gyűjteményes interjúkötettel. Meggyőződésem ugyanis, hogy a 2003-ban indult Nyitott Műhely sorozat olyan, páratlanul gazdag információs tárháza a kortárs irodalomnak és társművészeteknek, ami egész Közép-Európában kuriózumszámba megy. Voltak és vannak más beszélgetéssorozatok, de egyik sem ilyen kitartóan és szisztematikusan segít címlapra kerülni írókat és költőket – a merítés révén pedig a dokumentumértéke is felbecsülhetetlen: számos interjúalany már a túlvilágról dialogizál velünk.

A bő válogatás száz ilyen vallomást tartalmaz, terjedelmük miatt csak két kötetbe férnek be, sokféleségük a beszélgető felektől függően szembeötlő, a szöveggondozó szerkesztő azonban, aki egyhuzamban olvasta át e kitarulkozó szövegfolyamot, lelkiileg is a hatása került: olyan, akár egy regény. A kánonra olyan tekintetben mindenképp „deformáló” hatással van, hogy keresztülvágja a szekértáborharcok arcvonalait; nem kirekesztő, hanem befogadó: ilyen gazdagok vagyunk mi itt az ezredelőn – hirdeti. Ha valakinek gyanúi voltak az Oláh János fémjelezte Magyar Napló irodalmi „pártosságát” illetően, e szövegek olvastán szertefoszhatnak – annyira mások a válaszadók által hirdetett esztétikák és ars poeticák. Tanulságos olvasmány minden bojkottszervező számára is.

Csontos János

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné
(gazdasági ügyintéző)

Csontos János
(Nyitott Műhely)

Gilányi Magdolna (szerkesztő)
E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-8147

Réger Ádám (Könyvszemle, szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szalai Judit (szerkesztő)
E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Borító: **Oláh Mátyás László**

A címlapon: **Salamon Konrád**
(**Oláh Gergely Máté** felvétele)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Csontos János: *Húsz év, száz dialógus* 1

SZEMHATÁR

Ágh István: <i>A kommunisták különleges ártalmáról</i>	3
Vasadi Péter: <i>A remény szentje</i>	5
Lőrincz György: <i>Bécs fölött a Hargitát...</i>	8
Tamás Menyhért: <i>Hetven íjas év; Gyolcsünnep; J. A.</i>	16
Czigány György: <i>Mándy; Ahogy titok</i>	17
Mezey Katalin: <i>A kortárs magyar irodalom alkotóinak és intézményeinek helyzetéről (1990–2014)</i>	18
Gál Sándor: <i>Hangtalan zuhanás; Estéli fuvallat; A vers; A történet</i>	23
Sárközy Péter: <i>Nyugaton a helyzet változatlan? Az olaszországi magyar irodalom és intézményeinek helyzete a rendszerváltás után</i>	25
Kerék Imre: <i>Parafrazisok két Csanádi Imre-versre</i>	31
Biernaczky Szilárd: <i>Emlékezés Hárs Ernőre. Fekete Afrika költészete és Cămoes kapcsán</i>	32
Lázár Balázs: <i>Tao; Apamorgó Éppen Szolnoknál; fehér</i>	36
Jánosi Zoltán: <i>„Ne kényszeríts térdre” Laudáció Kürti László életművéről</i>	38
Kürti László: <i>szándékolt baleset</i>	39
Papp-Für János: <i>Tematikus írószekciók az Erzsébet Táborban</i>	40
Györi Krisztina: <i>Döntések és következményeik Egy búcsúzás margójára</i>	40
Szántó Kamilla: <i>Különc</i>	41
Csender Levente: <i>Az első balatonberényi írotábor után</i>	42
Döme Barbara: <i>Anyám haja</i>	43
Gláser Diána: <i>Közbenjárás; Ketten egy konzervdobozban; Zörej</i>	45
Donáth Fanni Veronika: <i>Szívdobbanás</i>	46
Mészáros József: <i>Hé! Paraszt!</i>	47
Márton Júlia: <i>Felhőátvonulás Vonzás; Hideghullám</i>	48
Hajdú-Pataky Béla: <i>Allok itt a Délinél... és várom Krisztinát</i>	49
Lajos Tamás: <i>Régi történet</i>	50

NYITOTT MŰHELY

Szabó A. Ferenc: <i>Az antikommunista forradalom és az ellenforradalmak Salamon Konrád 1956 októberéről és a XX. századi makacs történelmi tévhitekről</i>	55
--	----

KÖNYVSZEMLE

Türjei Zoltán: <i>Út a valamtól a személyiségig. Vasadi Péter: Sokan vagyok</i>	60
Jakab-Köves Gyopárka: <i>Ágh István: Szavak honvágya</i>	61
Hegedűs Imre János: <i>Az igazság fájdalmai. Lőrincz György: A szív hangjai</i>	64
Árkossy István: <i>Szemadám György: Jelenetek egy emberkertből</i>	66

SZERZŐINK 68

Számunkat Salamon Konrád Tizenkét nap szabadság, 1956. Az első anti-kommunista forradalom című monográfiájában szereplő fényképfelvételekkel illusztráltuk.

ÁGH ISTVÁN

A kommunisták különleges ártalmáról

*Versem képeit egy régi filmből kölcsönöztem,
melyet valamelyik vidéki értekezleten forgattak,
míg nem derült ki, mit tárgyalnak, azt is hihettem volna,
bemutatót rendeznek a dohányzás ártalmáról,
operatőri bravúr, ahogy a hamu ágaskodik a cigarettán,
s ha ernyedten lepottyan, a kéz utána húzza a csikket,
majd három ujjával elnyomja a konzervdobozban,
ahol még keservesen izzik kormában az előbbi,
valaki mindig rágyújt, valaki mindig szünetet tart,
szó szele kél, s lerombolja a szálló füstkarikákat.*

*Még a lázas zagyvaságból nem derült ki semmi,
nincs a szavaknak előzményük, végük a mondatoknak,
csak ahogy rávetemedik a has a síkos asztallapra,
ahogy a légutak asztmás rohama rezgeti meg a szegfűt,
aztán a kimerevített testrészek és a felpörgetett
mozdulatok sorából rám tapadó totálkép,
az utálatba torzult, szűk helyre nyomott tabló,
ahol fölöttesét követő vádlóként csavarozzák
ajkukba a gyanakvás gyújtógyertyáit, a puritán
Munkás cigarettát, az összetartás jegyében.*

*Mintha valami elvtelen üzletről tárgyalnának,
melyet a megyétől jött illetékes említett mostanában,
mint egy imperialista behatolást, ezért a
hivatalos eljárás előtt meghányják-vetik a kérdést,
tévedés-e vagy bűncselekmény, s kit terhel a felelősség,
ha a földművelés mellett, az egyik üzemág gombot készít
a belga csendőrségnek szovjet rézből?
itt ez még csak a tisztázó megbeszélés, az összhang
kovácsolása elvtársi kalapácsok szilárd üllőjén,
de ki a tettes, ha mindenki vádol?*

*Milyen távoli, idegen, mégis oly ismerős a hangjuk,
mintha mindenkiből Kádár János beszélne,
az a pesties cseléd anyanyelv a mércéjük ösztönösen,
s lötyög rajtuk az is, akár a konfekciós öltöny,
s a kérdve kifejtő, tudálékos vita, melyben a hangsúly,
mint az ostorcsapás, nyelven túli érzelmeket indít,
s a torzító erőszakot egyetlen szó sem ússza meg,
hallom az események személytelen igékkal való előadását,
az indokolatlan állításokat a háritások érdekében,
a lassan és hurutosan végére járó hanglemezt.*

*Évtizedeken át éltem ugyanabban a korban én is,
egy volt a történelmünk, nyelvünk és szeretőnk,
ennek az országnak valamely munkahelyén
ugyanazt a nehéz ebédet ettem az étkezdében,
táncoltam a személyzeti osztályvezetővel
a nagy októberi forradalomra tartott bálon,
míg a szovjet ágyúgolyószilánk fékezte lábamat,
még a telefonom központi száma is közös volt,
bár azzal fedezték szigorúan titkos beszélgetéseiket,
miközben lehallgatva akartak megvédeni magamtól.*

*Áttűnt a filmen korabeli emlékem nyomorúsága,
a rendkívüli értekezlet csupán a kivitelezésben
látszott másnak a fővárosi szakszervezeti környezetben,
a lehulló mosoly mögül szűrni kész szemek villogtak rám,
eszükbe sem jutott, hogy áldozatukkal ülnek együtt,
és több közöm van hozzájuk, mint maguknak egymáshoz
a rászédett és kifosztott, megalázott ifjúságom bűnében,
minden bajom tőlük ered közvetve vagy közvetlenül,
s még a harcmodort is ők vívták ki maguk ellen belőlem,
hogy a múltam ellenére győzhessek csak fölöttük.*

Budapest, 1956. október–november. Haller (Hámán Kató) utca a Balázs Béla utca torkolatánál. (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)

VASADI PÉTER

A remény szentje

Viktor E. Franklnak

*Nem vakmerőn remélt.
De mélyen. Zseniálisan.
Nem tudott fölszínesen.
Édesanyját elgázosították.
Édesapját elgázosították.
Felesége élt huszonnégy évet;
elgázosították. Erre készült
maga is. Napról napra.
Három éven át... Jó, jó,
de minek ismételni, hogy:
(üvöltők) Nem jó! Azért, mert
hallani akarom, hangosan
olvasd, egyik igét a másik
után: el-gá-zo-sí-tot-ták.
Mi az, hogy elgázosították?
Ők poloskák voltak? Nem.
Emberek. Kik gázosították
el? Emberek... Felesége
Auschwitzban megjelent
neki. Frankl beszélt vele.
Meghaltam, súgta az asszony.
Szebb volt, írja Frankl,
mint valaha... Kik, kik
gázosítottak oly veszett
igyekezettel?
Kik verték majdnem
halálra a kubikosok közt
a pszichoterápia egyik
legnagyobb alakját? Azért,
mert a kápó kérdésére
válasza halk volt. S mert
gyógyított, ha tántorogva
is, kockáztatva a létét.
Őket, a fenevadakat is
gyógyította volna, ha
hagyják. Persze, mikor
már körös-körül ropogtak
a szövetséges erők fegyverei,
kapkodva civil gúnyákhoz,
elmenekültek.*

*De még futtukban a KZ-láger
SS-őrnagy vezetőjét főbe
akarták löni; beköpte egy
kápó, hogy éveken át, saját
zsebből vásárolt gyógyszert
a raboknak, akik elrejtették
az SS-t, az AMI csapattiszt
meg a rabok egyenes kérésére
kinevezte a tábor parancsnokának.
Én – alig tizenhét évesen – bele-
gyalogoltam ebbe az őrületbe,
s (távcsöves karabéllyal) beeléláttam.
Nem tudtam nevet adni neki.
Szörnyű ragály volt. Gyáván
gyűlölte magát is. Mégis
késik a hathatós ellenszérum.
Sokan vannak ma is, kik e súlyos
züllöttséget elromantikázzák és
ostoba közhelyekkel mentegetik.
Emberek vagyunk mi még?
Milyenek? S mióta nem?
Ami egyszer már volt, újra
lehet... Mi az, hogy ők?
És mi? Te, én, ő vagy a
szomszédok nem mutogatunk-e
be vagy át a kerítésen, ott van,
ni, ő az, épp valahová indul.
Mi az, hogy mert zsidó?
Mi legyen, ha egyszer anyja
s apja zsidó volt?
(Őseim nemes ága, lovagló
nagyéné, Réka örvendezve
mesélte: nagybátyánk, a váradi
F. Gaszton az Ady-kedvelte
Mimóval utazik Ausztráliába,
feleségül vette, ott élnek majd,
jön hozzánk bemutatni az asszonyt,
harmincas, igen szép zsidó lány
volt, egy jó hírű bordély lakója,
ölbe vett, befészkeltem a karja
közé, hallgattam ízes, erdélyi
beszédét, s azóta se értem.)
Miért kell bárkit megölni,
mert sárga, barna, fekete a
bőre?
A Nap más szögben sütött rá.
Így lett libiai, eszkimó, cigány,
magyar, román, északi ultrafehér.
Kicsi az orra, tényleg?*

Istenem, majd megnő.
 Nagy az orra? Már megnőtt.
 Nincs orra? Majd lesz.
 Várd meg türelemmel.
 Mi az, hogy mi, keresztények?
 Mi, keresztények sem álltuk ki
 a próbát. Alighanem ölnénk is,
 hogy mentjük az irhánkat. Egy
 ment a népből önként a halálba
 a másikért, mások helyett. Igaz,
 az az Egy újra meg újra bemegegy
 egyért a (majdnem örök) hét-
 köznapi ciklonba – zuhanyozni.
 Kiknek folyton s buzgón csobog
 szájuk sarkán a neve, meg-meg-
 fontolhatnák: anyja zsidó
 szűz volt, apja a Lélek.
 Ha mi, keresztények nem körül-
 metélt lélekkel élünk, nemcsak
 zsidók nem lehetünk, Jézuséi
 sem. Frankl maga mellé vette
 az Atya az Univerzum Szanitécének.
 Viktor Frankl, könyörögj érettünk.

Rendfenntartók a Nyugati pályaudvarnál, 1956. október–november. (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)

LŐRINCZ GYÖRGY
Bécs fölött a Hargitát...

Az ébredés határán azt álmodta, hogy gyermekként fekszik az ágyban, és virrad. Képzeteiben először csak az egykori udvaruk szöglete kezdett világosodni, ott, ahol a fák ágai közt az ablakon át betört a hajnali fény a szobába, s ahová először pillantott mindig, amikor fölébredt, és amelynek a látása távlatot adott a képzeteknek, nem zárta le a saját csűr-pajtájuk és a szomszéd istállója sem azt a rést. Aztán már a szomszéd kertjét is látta, ahol szajkók, csókák riadtak a téli fagyos, disznóöléses reggeleken, a zörgő, jeges ágakon, s pintyek, verebek nyáron, a szomszéd galambjaival a szürkészöld, poros lombok között. Majd a Hegyi-dűlőt látta, amelyet itt még, rögtön a pajták, istállók után lécs- és boronakerítések öveztek, de már távolabb apró parcellákra osztották az alacsonyan futó kőkeretek s kővénybokrok. Mert itt is, mint mindenütt a falu körül, először is követ termett a föld. Ezt szedték föl a tavaszi szántások idején a párálló földből, rakták kupacokba a mezsgyék szélén. És ez, vagyis a Hegyi-dűlő volt nekik, alszegieknek a legfontosabb az összes dűlő között. Olyan volt, mint Cserés-kert Közép-tíznek, vagy Pál kertje a tófalvaknak. És nemcsak azért, mert közel volt. Vetemény- és krumplicöldek voltak ezek a falu közeli földek, ott veteményeztek mindazok, akiknek nem volt kertjük, s akkor még, gyermekkorában nem lopták el a termést se, soha. De itt már le is zárult a láthatár. Nem lehetett tovább látni. Mert onnan, a Hegyi-dűlő tetejéről meglejtett Homoród-fürdő és Gödrös felé a táj, csak ezt akkor még nem látta, nem tudta – majd csak később, öt-hatéves korában vette szemügyre, amikor először kimerészkedett a csűrkertbe, de ekkor még mindössze csak az udvarra és a Szín-aljára: a szekérszínre szűkült vagy bővült a táj. Igen, valószínűleg kisgyermeknek álmodta magát, mert az ágyából csak is a tájékat látta be, a két csűr közti rést, a dülön-gélő deszka- vagy a futó boronakerítésekkel. Erre viszont csak akkor döbrent rá, amikor teljesen felébredt. És tudta: ahhoz, hogy többet láthasson a környező világból, ki kellett volna mennie az udvarba. Csak, ha az udvaron volt, akkor látott messzire, de

akkor is csak egyetlen egy irányba: keletre. S nemcsak azért, mert kissé lejtett az udvar kelet felé, hanem a kapun túl országút vezetett el kanyarogva Csíkszereda irányába, s az országúton túl megzökent a táj, már csak egy katlan volt, s ott, bent, a katlanban fészkeltek a házak, nem zárták le a láthatárt. Az udvar éppen ezért a ház legcsodálatosabb része volt. A völgyben lapuló házak fölött messzire lehetett látni. Nyugatra és északra a csűr-pajta és a ház teljesen lezárta a szemhatárt, de innen, az udvarról egyenesen a nagy hegyre, a Hargitára lehetett látni, amely kitüremkedéseivel, töredezett gerinceivel, horpadásos apró dombjaival, katlanjaival, fehér vagy szürkés-kék kőszikla-oltáraival s kékeszölden ragyogó fenyőivel maga volt a csoda. No, mondjuk, nem a Madarasi-Hargitára, amely messze a falu fölött, kissé északkeletre fennköltén trónolt, csak úgy búsult bele a fellegekbe – csak ide, rögtön, a Hargita déli nyúlványára, pontosabban a Koporsó-dombra. Mert ennek a hegygerincnek az alakja pontosan olyan volt, mint egy koporsóé – azért is hívták Koporsó-dombnak –, s ott nyújtózott a Hargita déli gerincén, messze, a szomszéd falun is túl, később már azt is megtudta: a Vargyas-völgye fölött. Ezt persze akkor még apró gyermekként, aki mindenről megfélemedkezve el-eljátszott az udvar porában, s az udvaron túli világ még nem nagyon érdekelte, nem tudta. Ahogy azt sem, hogy a Madarasi-Hargita nemcsak kápolnási vagy esetleg „nagyfalusi”, hanem „csiki” is. Ezt egyszerűen nem is sejtette. Föl se fogta. El sem tudta képzelni, nem volt tudása hozzá, hogy a hegy keleti oldalán túl, a Csiki-medencében is vannak falvak, sőt a csúcs, amelynek méltóságosan szárnyaló sörénye beleveszett az égbe, egyenesen és telekkönyvileg is a „csikmadarasiak tulajdona”. Azért is hívják „Madarasi-Hargitának”. Egyszerűen le is taglózta volna, hogy ő, kápolnásfalusiként a Madarasi-Hargitából legfennebb csak Csihányos-kúttal, a Döglesztővel, vagy csak Oltárkövel büszkélkedhetne. Mert büszke volt rá, az biztos. Mintha az ő tulajdona, birtoka volna. Mintha a létezésében neki is szerepe lenne. Annál is inkább, mert a hosszan elnyúló falu utolsó házai egyenesen a Hargita térdén terpeszkedtek. S talán azért is, mert az autóbuzsmegálló rögtön a házuk mögött volt, és oda érkeztek meg a kirándulók csatos hátizsákjaikkal s télen irigyelt síléceikkel. Az udvarhelyiek, marosvásárhelyiek, kolozsváriak, mert nagyon szerették őket is a Hargitát. Vagy a „havast”, ahogy még a falubeliek nyáron is hívták. Mert így mondták mindig

Részlet a szerző készülő kisregényéből

a könnyebbség kedvéért: havas. „Megyünk a havasra”. Ami télen igaz is volt, végtelen fehér ragyogás volt a táj, kifehéredett a hóhullásban. Ott kéklett, fénylett, mint egy mesebeli jéghegy, de nyáron zöld lobogás volt a fenyőktől az egész táj, csak itt-ott törte meg a bükkök nyár végi barnája. Igen, télen valósággal egybefolytak a messzeségben a hősipkás fenyők, pedig tudta, külön-külön mint fehér templomok virrasztanak. Valami végtelen fehér nyugalom volt a táj. Fehér irkalap, amelyet nem tört meg más, csak a nyulak, őzek karcolásnyi lábnyoma, ahogy belevesznek a messzeségbe. Nyáron viszont izgatóak, már-már mámorítóak voltak a suvadásos dombok, katlanok. Ahogy a kősziklák fehéren kitüremkedtek a tájból a maguk meztelenségükkel. Az őszre persze, ahogy sárgállottak a nyírek a havasi legelőkön, a fenyvesek peremén, vagy tobzódtak, pompáztak a barnuló bükkök, rozsdamarta leveleikkel már gondolni sem mert.

Az ember, aki majd később, napok teltevel Bécs fölött is a Hargitát látta, ébredezett. S mert nyaranta az anyja sose csukta be az ablakot, most, fél évszázad után is szinte hallotta még az ablak alatti fák hajnali neszezését. Hallotta, ahogy az ágak hozzákocognak a ház falához, a cserepekhez, megkocogtatják az ablakkeretet. Álmában még azt is sejtette, hogy a Hold is ott bókászik valahol a fák ágai közt, fölött, rebbenek, megtörnek, lehullnak a fények, ahogy a lebbe-nő szélben fodroznak a fák levelei is. Mert egy kivétellel délre nyíltak odahaza a házuk ablakai, s onnan, ahol ő feküdt az ágyban, csak a ház előtt elterülő déli oldalt lehetett látni, s persze a Holdat a gyöngyöző csillagokkal, amelyek, mint kotló a csibéit, kísérték. És amelyek más-más fénnel ragyogtak mindig. Sötéten este, éles késsel a virradatban. Tavasszal és nyáron. Acélos sötétkéssel, sötétebb boltozattal össze. Ahogy a táj is más- és másképp tündökölt, ragyogott mindig. Napszakonként, évszakonként. Reggel, amikor még foszló fátyolködök ülték meg a Hargitát, délen és este. Ősszel, napközben, amikor olyan tiszta volt a levegő, hogy a szálló porszemet is messziről lehetett látni. Ősszel, éjszaka, amikor valósággal rajzottak a csillagok, vagy zsongott a csillagos ég. De ezt, akkor, még kisgyermekkorában sokáig nem látta. Apró gyermekkorában, ha besötétedett, már semmi keresnivalója nem volt az udvaron, s ha mégis valamiért kiszalasztották, iszkolt is be rögtön félelmében. Mert ijesztő volt a kinti sötétség. Olyankor, ahogy kilépett az udvarra, ahogy becsukta az ajtót maga mögött, a rebbe-nő neszekről megelevenedtek a mesék

alakjai, boszorkányok, gonosz, csúf arcú törpék, hétfejú sárkánykígyók ágyazták a félelmét.

Az álom utófényével a retináján átnyúlt az ágy tül-ső felére, félálmában kitapogatta a felesége alakját, aztán most már tudatosan kinyitotta a szemét. A gyomra összeszorult, hiány kélt benne. Aztán rögtön rádöb-bent, hogy a félbeszakadt álom hiánya él, lüktet. Majd rájött arra is, hol van. – De hisz én Bécsben vagyok – próbálta csitítani, megnyugtatni magát. Nem nyugodott meg. Hanyatt fordult, a kezét összekulcsolva betette a feje alá, rögtön becsukta a szemét is. Kényszeríteni akarta magát, hogy továbbálmódja az elringató, szívében már-már kéjes, fodrozó érzéseket keltő álomot, amelynek valóságtartalma valahol a gyermekkorában gyökerezhetett. Igen, ahogy újra és újra felidézte aprólékosan az álma részleteit, egyértelművé vált: apró gyermekkorát álmodhatta újra, amikor még a világot csak az a szűk, keskeny rés jelentette, amelyet az ablakon át látott, amely mindössze a két csűr között volt. Amikor még nem foglalkoztatta a messzeség se. Mert, ahogy nagyobbacska gyermek lett, ahogy kitágult a világ, nappal már csak a Hargita érdekelte. A nagy titok, a Koporsó-domb. A fény-árnyék játéka, s már nem a Hegyi-dülő, amely mögé beszorultak az álmok. De ez csak később történt. A szemhatár ekkor még számára többnyire csak a Koporsó-dombig terjedt, annál is inkább, mert ott kelt fel a Nap is, mert így mondták arra náluk fele – felkel a Nap –, és ez volt a Koporsó-domb után a második csoda. A titkok titka. Amikor a Nap a Koporsó-domb déli csücskén elkezdett föl-kúszni az égre. Mindig ugyanott, ugyanabban a helyben „jött fel”, sohase máshol. Honnan jön, és hová tűnik el a Nap, amikor már nem látja? Alszik? Mert akkor még azt hitte, hogy talán éjszakára, amikor alszik, amikor minden elalszik, amikor mindent elborít a szárnyas sötétség, alszik a Nap is. Lenyugszik, belefárad az „egész napos” égi barangolásba. Az égboltozatán megtett végtelen útba. Nem világít. Igen. Évek teltek el, amíg rájött, hogy a Hargitán túl létezik egy másfajta világ, évek teltek el, amíg először rákérdezett a nagyapjára, aki, miközben vigyázott rá, mert ez volt napközben a feladata, ott szunyókált a lépcső-feljárón, süttette magát a Napon, a fehér, vége fele sárguló, lecsüngő bajuszával. És hirtelen, talán az álom folytatásaként, vagy csak egy felszikkázó gondolatként felvillant egy távoli, ködbe vesző kép is, amelyet eddig, ha hazagondolt, soha nem is látott. Látta magát, ahogy játszik az udvaron, látta a nagyapját, s aztán már hallotta a hangját is:

– A Koporsó-dombot miért hívják Koporsó-dombnak, nagytata? – Amit persze akkor még nem így, egészen másképp mondott. Valahogy így: – Papó, a Koporsó-dombot még hívják Koporsó-dombnak?

A hang után fölillant az egykori emlék is, ahogy egy almafaággal a kezében áll a nagyapja előtt, mert éppen egy zöldlevelű almafaággal kergette a legyeket a ház napos oldalán. S mert a nagyapja nem válaszolt rögtön:

– Háborúban oda temetkeztek mind, akik meghaltak?

Igen, azt hitte, csak egy háborúban lehetett olyan sok halott, amekkora a Koporsó-domb.

Mert a háború nagyon korán, már szinte az esti mesékkel beköltözött az életébe. Ahogy a halál is. De az is lehet, hogy még hamarabb, amikor még nem ismerte a szavak jelentését, mert a felnőttek a hosszú téli estéken, miközben kártyáztak, nem beszéltek másról, csak a vitézségükről s a halálról. Igen, vitézek voltak mind, azért is veszett el Magyarország.

– No, mondjon már valamit! – noszogatta.

Mire a nagyapja az álmodozásból vagy a múltba nézésből felrezzent, mert mindig arról beszélt, a múltjáról, hogy a múltja tele van emlékekkel s emberekkel, akik ott a fejében, mint a méhek rajzanak, bizonytalanul, tétován ránézett:

– Miről beszélsz? – kérdezte csodálkozóira nyíló szemmel.

Ennek a nagyapjának álmos, kék szeme volt, lehet, valaha szép, de akkor már szinte fakó, üres. Mintha megkopott volna a fénye a sok Napba nézéstől. Kiürült volna a sok látástól. Teljesen szürkék. Felette sárgálló, gyér szemöldök simult apró ráncokkal a szemüreg csontos boltozatára.

– Én arról, hogy maga mindig alszik, pedig egyre csak arról beszél, hogy még éjjel sem.

Mert a nagyapja mindig panaszkodott az alvására. Ha reggel rákérdezett: „No, hogy aludt, papó?” – mindig azt válaszolta: „Én rosszul, nagyon rosszul... Egész éjszaka nem jött álom a szememre. Csak virasztottam, s imádkoztam.”

Ha pedig nem kérdezték, akkor csak ült morcosan, hogy lássák: milyen rosszul aludt.

– Meg is mondom édesanyámnak, hogy maga mindig alszik. Akkor is, amikor vigyáznia kellene rám. – Mert egy idő után már csipkelődni, vitatkozni is kezdett a nagyapjával. Bele-belecsípett a szavakkal a nagy nyugalomába. És hallotta, hogy az anyja reggel, valahányszor csak indult a mezőre, mindig azzal köszönt el:

– Aztán vigyázzon a gyermekre, apám, mint a két szemére.

– Beste kölyke – mondta a nagyapja elkomorodva.

Ahogy idáig ért a gondolataiban, ahogy feküdt az ágyban, elmosolyodott, rebbenő, jóízű melegség járta át a testét, aztán már látta a folytatást is, ahogy nagyapja szokásához híven, rögtön tagadni kezdett... Mert a nagyapja, ha „lekoppant a szeme” – ahogy ő mondta: „egy kicsit lekoppant a szemem, no” –, sosem ismerte el. Hogy ő nem alszik, csak lecsukja a szempiláit, mert csiklandozza szemét a napfény, amely áttör a belső kert almafáinak ágain.

– Ha nem aludt, akkor tudja azt is, mit kérdeztem!

És ekkor megtörtént a csoda, mert a nagyapja ezt válaszolta:

– Hát azért, mert koporsó formája van...

Amitől ő elcsodálkozott, úgy, hogy tátva maradt a szája is.

– Tettette magát, úgy-e? Hogy engem becsapjon? – nézett rá gyanakodva.

A nagyapja nem válaszolt.

– Nagy lehet, ha ilyen messzire látszik – békült.

De a nagyapja hallgatott. Csak ült morcosan, mint akit megsértettek, nem barátkozott. Mert, ha barátkozott, ha ketten voltak, mindig, rögtön a fogságáról kezdett beszélni. A Nagy Élményről, Oroszországról, s benne Arhangelszkről, ahol a fény megfagyott nappal, s éjjel is világított. Éjszaka visszasütött a nappali fény. A jeges ágak – fényszilánkok –, ha rezzent a szél, úgy szikráztak, mint a csillagok, s csilingeltek, mint az összekoccanó üvegfürűk. Ahol, ha elnézett hazafele, a könnyei, amelyek hullani kezdtek, rögtön megfagytak, s mint az igazgyöngyök, peregtek le az arcán.

– A markomban fogtam fel, így ni! – s a hasa alatt összefonta a két kezének ujjait. S mutatta.

Majd:

– Kit temettek oda?

– Oda senkit – mondta a nagyapja szűkszavúan.

– Akkor miért hívják Koporsó-dombnak?

– Már mondtam: koporsó formája van.

Nem nyugodott meg a nagyapja válaszából.

– És csak úgy magától lett olyan?

– Csak úgy, magától.

Kivárt egy keveset, majd egyezkedőbben:

– Maga járt-e ott, nagyapó?

– Én hogyan jártam volna...

– Fent, a tetején is?

– Ott is!

- Gyalog ment fel?
- Gyalog, persze.
- Ott ment fel, azon a nagy oldalon, ahol az a nagy kopaszság van?

Mert a Koporsó-domb alatti hatalmas kopár oldalt, Vargyas-völgyének a felső részét csak kősziklás, suvadásos dombok, csenevész cserjék s egy-egy magányos fa vigyázta.

- Ott.
- Szivárványhavasán?

Szivárványhavasának pedig azért hívták, tudta, és maga is tapasztalta, mert a gyors, futó nyári záporok után, ha valami csoda folytán szivárvány kelt, mindig ott volt a szivárvány hídjának az egyik vagy a másik lába. Onnan szívta fel a vizet. Mert az öregek azt mondták, ha szivárvány kelt, hogy a lehullt eső után szívja vissza az égbe a vizet. Meg azt, hogyha valaki átmegy alatta, az rögtön átváltozik. Ha lány volt, hát fiú lesz, ha fiú volt, lány. Egy alkalommal egy kilométert is szaladt, amikor a szülei nem tudták. Mert az apja kivételesen büszke volt fiúságára. S ezért persze az anyja is. És nemcsak rá, saját magára is. Hogy, úgymond, fiút tudott szülni. És már elsőnek. Akinek az első gyermeke fiú lett, az a férfi olyan büszkén járt a faluban, olyan „fenn hordta az orrát”, hogy szinte istent játszott. S azzal kezdte ezt, hogy két napig ivott a kocsmában.

– Negyvenegyben leégett a Koporsó-domb alatti oldal, tüzet is oltottam.

- No, ne mondja!
- De bizony!

Megpróbálta elképzelni a hatalmas tüzet, ahogy okádja a szikrát, a lobogó, mindent elborító csapkodó lángot, de nem sikerült.

- Azért nincs ott erdő?
- Azért. Kiégett a föld, szinte fű sem nőtt sokáig.
- A föld is ég? – csodálkozott.
- Hamuvá lett.

Ezen egy pillanatig elcsodálkozott, de a domb formája, számára a titkok titka nem hagyta nyugodni. Újra és újra visszatért rá. Amiért a nagyapja fölmérgelődött, és dühösen azt mondta:

– Sokat ne beszélj, mert kihül a hasad – s a harag felhői borították el az arcát. Ettől persze még jobban megdöbrent, még többet kérdezett. Mire a nagyapja:

– No, elég legyen, a jóból is megárt a sok – s föllállt, bement a konyhába.

Feküdt az ágyban, egyre több és több kép villant benne, egyre izgatottabb lett. Már nem is bírta fekü-

ni. Lassan fölült, halkán lecsúszott az ágyról. De, ahogy fölkel, odament az ablakhoz, az álom is elszállt a szeméből, elrebbent az előbbi, addig inkább megnyugtató, puhán elringató érzés belőle. És a rátörő érzések után riadó gondolatai már nem hagyták nyugodni. Képzeteiben látta a Hargitát, ahogy hol türkizkéken, hol sötétzölden tündöklük, fénylik. „Záporozik” a fény. Megpróbálta felidézni a „havasok”, dombhátak, tájak nevét is. Oltárkő, Csonka, Szarkáji, Csihányoskút, Szivárványhava... Villogtak képzeletében a szebbnél szebb nevek, a határrészek, dülök, tisztások, dombhátak nevei, és szinte aprólékos pontossággal látta egy-egy táj elővillanó, jellegzetes, már-már fényképpé merevedett éles képét is. Hogy hol ér véget a tisztások, málnások, bükkösök szegélye. Miként virrasztanak szórtan, önmagukban a fehér-törzsű, magányos nyírek. Tombolnak, már-már zöld zuhatagként, végtelen zöld tengerként a fenyők. És persze mindezek fölött látta, és a képzeletében ott tündökölt, mint egy oltár, fenségesen és álomszerűen a Madarasi-Hargita.

Hát igen – gondolta, és elmosolyodott –, lassan tárgult ki a világ. Aztán, miközben ott állt az ablak mögött, fölillant benne az az emlék is, amikor később, már majdnem a felnőttkor küszöbén felfedezte a Fogarasi-havasokat is, amelyek, néha, tiszta időben, többnyire ősszel a messzi távolban fénylettek. Viszont olyan tiszta idő, amikor a Fogarasi-havasokig is el lehetett látni, amelyek még nyáron is valóban „havasok” voltak, csak nagyon ritkán volt. És éppen ezért csak nagyon ritkán lehetett látni. Százszor, ezerszer, talán milliószor is elnézett délre, el, arra, ahol a felnőttek szerint a Fogarasi-havasoknak kellett lenniük, s amelyet ők néha az elbeszéléseik szerint láttak is – de nem látta őket soha. Soha. Aztán egyszer mégis. Éppen akkor, amikor már-már kezdte azt hinni, hogy nem is létezik. Csak mese az egész, vagy csak az öregek emlékezetében él. És akkor egy nap, amikor még csak nem is gondolt rá, miközben ott ült a csürkertben egy almafán, s céltalanul nézett el dél fele, egyszer csak meglátta. És a látványa valóban maga volt a csoda. A távolban égis éró üveghegy, csillámló fényfelhő zárta le a szemhatárt, amelyet sötét klatlanok, kisebb-nagyobb ormok, szakadékok szabdaltak. Ott fénylett, ragyogott, olyan volt, mint a mesebeli cukorsüveg, fehér és kéken fénylő, és hó borította mindenütt. Elállt a lélegzete is. Ő olyant addig nem látott. A Hargita, amely eddig önmagában maga volt a nagy hegy számára, most apró, szelíd dombhátnak tűnt,

amilyen máskor a Hargitához viszonyítva a Hegyidűlő volt. De a legnagyobb csoda, a csodán túl is az volt, hogy láthatta. Hisz százszor, ezerszer is elnézett arrafele, százszor, ezerszer sem látott semmit, s aztán, most váratlanul mégis. Igen, mert még az öregek szerint is megtörtént, hogy egész éven át sem lehetett látni. Egyszer sem. Hát igen. A Fogarasi-havasok már az akkori emlékei és tudása szerint is maga volt a világ vége. Azon túl még képzeletben sem létezett semmi. Csak a nagy üresség, olyan, mint a fordított ég. És csak úgy lelogatta a lábát a nagy semmibe, hogy ha rá gondolt. Vagy esetleg az Óperenciás-tenger, ahogy a mesékben.

Tény: a nagyapja, ha nem szunyókált – ahogy ő mondta –, kicsi korában csak nézett bele a semmibe. És ha nézett bele a semmibe, akkor „messzire látott”. Úgy nézett bele a semmibe, mintha látna is valamit. És ő, aki ilyenkor megbabonázva nézte a nagyapját, amikor már nem bírta tovább, még oda is állt a nagyapja mellé, s nézett el arra, amerre ő. Próbálta azt látni, amit ő. Vagy rákérdezett:

– Mit lát ott, ahová néz, nagyapó? Mit lát maga, amit én nem?

A nagyapja huncutul elmosolyodott, vágott a szemével:

– Jeget – mondta. – Csillámló jeget, kék, lila ereszettel...

– Jeget? Hisz az itt is van – mondta ő. – Azt itt is láthat!

– Csak nem olyant – mondta a nagyapja. – Ott minden és mindig jég volt.

– Nyáron is?

– Nyáron is. Mert ott nincs nyár. Csak tél van és fagy és hó. Olyan a jég, mint a szivárvány, csak pompásabb!

– Ne vicceljen, no!

A nagyapja ránézett, az ölébe vette, s nagyon komolyan azt mondta:

– Arhangelszk az északi Jeges-tenger partján van. Ott csak jeget lehetett látni. A jegesmedvék úgy sétáltak le s fel a városban, mint itt a templom előtt az emberek vasárnap. És jeget virágoztak nemcsak a fák, az ereszek csapjai, az ablakok is. Olyan ott minden, mint itt májusban, amikor fehérét virágoznak az almafák, csak onnan lehetett tudni, hogy mégsem, hogy jéggé fagyott minden, hogy ha rebtent a szellő, csilingelni kezdtek a fák jeges ágai. Muzsikáltak. S mert nem jutott eszébe más, azt kérdezte:

– És síkoláznak ott az emberek?

Mert ők, ha lehullott az első hó, már rögtön csúszkáltak a jéggé fagyott úton.

– Síkoláznak – mondta a nagyapja.

Hallgatta a nagyapja meséit, aki az első háborúban az orosz fronton volt katona, Nagy-Oroszországban, ahogy még szokta mondani, szemben a másik nagyapjával, aki a kősziklák közt, Doberdónál. Mert akkor rég, a háborúban népeket megismerni s világot látni mentek a férfiak. És emlékezetes katonaság volt az övék. A belső nagyapja, édesanyjának az apja, aki Doberdónál volt katona, például arról mesélt mindig, hogy ugyanarra a patakra jártak vízért, de ruhát mosni is, meg mosakodni, mint az olaszok. Csak a köves, sziklás patakmeder volt közöttük s a sebes, különböző színekben fodrozó víz. De egyikük se bántotta a másikat. Sokszor át is integettek, sőt át is kiabáltak egymásnak. És értették egymást – szó nélkül is, és már-már vakon bíztak a másokban. Amikor mentek le a patakra, még puskát sem vittek magukkal. Igen, fűzte hozzá elmerengve, az olaszok mosakodtak, fűrödtek az egyik oldalon, s mi a másikon.

– Maga csak viccel, ugye? – csodálkoztak az unokatestvéreivel, mert ekkor már karavánmozik jártak a falvakat szerelmes meg háborús filmekkel. És látták, tudták, milyen a háború!

– Dehogya – mondta a nagyapja. És nem vágott a szemével. Mert, ha huncutkodott, ahogy az unokatestvérei mondták, mindig kacsintott, mintegy jelezve, hogy nem mond igazat. De most még csak nem is hunyorított.

Nem akartak hinni neki, mert, ahogy beszéltek, még a felnőttek szerint is huncut ember volt régen a nagyapja. Azt mondták, mindig a szoknyák alatt kutakodott, ott kereste a boldogságát. És persze meg is találta – fűzték hozzá. És vágta a szemükkel. Amit ők persze nem értettek.

Nevető, huncut szeme volt ennek a nagyapjának, még öreg korában is sötét, parázsló szembogárral, szemben a kinti, a másik nagyapjával, aki szomorkás volt mindig s merengő. És gunyoros, sokat sejtető mosoly játszott a szája szögletében. Mintha tudna valamit, amit mások nem.

– Tényleg? – csodálkoztak.

– Igen, igen.

De a történetnek, amely olyan szépen s már-már idillien kezdődött ott, a doberdói hegyek között, és a barátságról is szólhatott volna, tragikus folytatása lett. Egy nap aztán, évekkel később, amikor ők már nagyok lettek, elmondta ezt is. Az élete nagy tragédi-

áját. Amikor a barátai mind meghaltak. Egytől egyig. Ott ült akkor is a nyári konyhában, az asztal melletti padon, az ablak alatt, mert leginkább ott szeretett ülni, hogy a hátát süsse a Nap, simogassa a tarkóját, amikor mesélni kezdte. Onnan tudtuk, hogy valami nagyot, különöset fog mondani, mert valahányszor csak gyözködni kellett önmagát, mindig köhögéssel indított, és utána pödörni kezdte a bajuszát. Így tett most is. Kettőt köhintett önmagába feledkezve, aztán már hozzá is fogott a meséhez. De még jóformán el sem kezdte, meg is bánta rögtön.

– Ez nem gyermekeknek való történet – mondta. – Nem, nem mondom el. Még most is megborzongok. Még most, annyi év után is megborzongok. – Elhallgatott. Ők, gyermekek noszogatni kezdtek, nekünk már elmondhatja, mondták, mi már láttunk háborús filmet is, nem rettenünk meg semmitől se. Legfennebb Andriska, de hát ő úgysem érti. Aztán elkezdte újra. De mesélés közben mindegyre megállt, bele-belenézett a semmibe, elhallgatott újra.

– Hát jó – mondta –, legyen. A mi ütegünk, mint mondtam, ott volt egy kisebb teraszon, amely két, kissé távolabb fekvő kőszikla tenyerében terpeszkedett. A hegyekről lemosott földben valamikor néhány fa gyökerezett meg, de egy közülük lehetett vagy kétszáz éves. Óriás fa volt, amilyen itt a gyertyánfa szokott lenni néha, göcsörtös, hatalmas, szétágazó ágakkal, eltakarta az egész eget, ott éltünk, ott töltöttük a napjainkat alatta. És hónapokon át nem történt semmi. Már-már éveken át nem történt semmi, állóháború volt – fűzte hozzá –, löttük az ágyúinkkal az olaszok fölötti sziklákat, az olaszok is lötték a fölöttünk lévő dombokat és sziklákat, de mintha a tiszték meggyeztek volna, sose lötték be egymást. Sose. Pazaroltuk a sok golyót, pazarolták a sok golyót, csak hogy megőrizzük a háború látszatát.

Elhallgatott, belenézett a csendbe:

– Két-három nap is löttük egymást – sóhajtott fel –, de nem volt egy halottunk se. Hónapokon át nem volt egy halottunk se. Egyébként el sem tudtuk volna temetni a kősziklák között, a sasmadarak eledele kellett volna legyen, aki meghal, amelyek ott köröztek fölöttünk, aztán egyszer belöttek.

Elhallgatott.

– Az mit jelent, nagyapó – kérdezte Andriska, az unokaöccse –, mit jelent, hogy belöttek?

– Ránk céloztak, és löttek – mondta a nagyapja. De akkor talán már nem is látta őket. – Mindenki meghalt köröttem – fűzte hozzá. – Mindenki meg-

halt, csak én maradtam meg, mert éppen egy szikla takarásában voltam.

– És ott mit csinált, nagyapó? – kérdezte Andris. – Mit csinált a szikla takarásában?

– Én azt, ahová még a király is gyalog megy.

– És hová megy a király gyalog? – kérdezte újra Andriska.

De a nagyapja úgy tett, mintha nem is hallotta volna Andriska szavait.

– Egy kicsit megütött engem is a robbanás szele, egy kicsit elkábultam, először nem hittem a szememnek se, aztán igen. Csak éppen nem akartam elhinni, amit láttam. Csak éppen nem akartam elhinni azt a pusztítást, amit tapasztaltam. A fa körözött fölöttem, csöpögött a vér az égből, itt egy láb volt, ott egy emberkéz, süttött a Nap, omlott a fény, látszólag ez a nap is olyan volt, mint a többi, olyan volt, mint a többi száz, kétszáz, csak éppen az ütegből nem maradt semmi. Dél körül lehetett, ott lebzeltünk a fa alatt, amikor belöttek, a kezek, lábak, belek, ruha- és húscafatok és más egyéb foszlányok kivirágoztatták a hatalmas tölgyet. És csöpögött a vér a fa ágairól, csöpögött a vér a leveleiről, amely alatt az üteg máskor hűsült, vagy pihent, főzött, vagy varrt, lustálkodott a déli napsütésben. Aztán megláttam, hogy távolabb is megmozdul egy ruhakupac, először négykézlábra ereszkedik, aztán láttam, hogy a századosunk föláll, és rázni kezdi az öklét a túlsó kősziklák fele.

„Mi történt, százados úr? – kiáltottam –, mondja meg, mi történt velünk, miért csinálták ezt?” A százados nem válaszolt. Csak rázta a kezét az olaszok fele. Káromkodott, esküszegőknek, macskaevőknek nevezte őket, csak sírt és átkozódott, aztán két nap múlva, mikor már meg is feledkeztem a feltett kérdésről, azt mondta: „Sokat gondolkoztam, fiam. Sokat gondolkoztam, s rájöttem arra, hogy mi történhetett. Valószínű leváltották az ütegpáncsnokot, új ütegpáncsnok érkezhetett, aki nem tudott a hallgatólagos egyezségről, aki az ütegnak most a pontos célirányt adta meg. A pontos célirányt, miközben mi a fa alatt szokásunkhoz híven henyéltünk. Álmodoztunk.”

A nagyapja elhallgatott. Aznap már nem mesélt többet.

Később, visszagondolva sokszor már-már azt hitte, hogyha nem lehettek volna katonák, nem is lettek volna emlékeik sem. Olyan szép apró emlékeik, mint neki a hegy vagy a Koporsó-domb látása. Hát igen, gondolta, a nagyapja tanította meg távolba látni, és egy idő után el is képzelte, amit látni szeretett volna. Az

álmok bűvöletében élt, az álmok bűvöletében éltek a nagyapjával, a képzeletét mindig csodákkal ékesítette. De mindez csak olyankor történt, amikor nem volt jelen az anyja. Mert, ha az anyja meghallotta, hogy miről mesél a nagyapja, azt mondta:

– Mindig ne bolondítsa azt a gyermeket, apám! Mit hadovál neki összevissza.

Tény, később, nem is egyszer föl is mérgeződött az anyja az ő távolbalátásán.

– Nézz a lábad alá, s ne bámulj örökké – mondta. – Aki csak a távot látja, az a közelben lévőt sose! Az legtöbbször megbotlik.

Ezt persze megtapasztalta ő maga is, valóban addig bámult bele a semmibe, amíg megbotlott s elesett.

Talán ez is hozzájárult a szökéséhez?

Aztán, amikor hajdan, '76-ban sikerült elszöknie az országból, az első időben azt kívánta, hogy soha többé ne lássa egyiket se. Soha. Se a Hargitát, se a Fogarasi-havasokat. Sőt az országot, Romániát se. Ahol egy kitalált, de valótlan múltért, a történelem okán, amelyet valójában nem ismer pontosan senki, még meg is verik. Mert miközben a verőlegények először a határőrség zárkájában, majd a titkosrendőrség pincéjében ütötték, mind azt hajtogatták:

– Mi van, szépfiú, netán nem tetszik az ország? Erdély kellene, ugye? – Mert azokban az években, amikor egyre nehezebb volt az élet, figyelemelterelésért az újságok mindegyre tele voltak azzal, hogy ők, a magyarok veszik el Erdélyt. Ami persze részben igaz is volt. A nagyapja, aki másról sem beszélt, csak a háborúkról meg Trianonról, s aki nem egyszer azt mondta, minden baj, ami az égvilágon a nyakunkba szakadt, akkor kezdődött, gondolatban többször is elvette és visszaadta. Csak úgy magától, önszántából. Magyarországnak, mint később kiderült, nem is kellett, de ő visszaadta. Igaz, nem mind. Nézték ketten a térképet, húzták az ujjbegyükkel a vonalakat, és persze, lehet, hogy a románok el sem hinnék róluk, de ők, képzeletükben, egy igazságos határt húztak meg. Igazságos békét kötöttek a románokkal. Több évszázadra. A románok is megkapták a maguk részét, és ők, a magyarok is. S mindezt csak úgy, önszántukból. Minden erőltetés, külső ráhatás vagy figyelmeztetés nélkül. Amit talán a románok, mert mindig csak a rosszat feltételezik, el sem hinnének róluk! Persze az elején neki elég nehéz volt megértenie, hogy miért nem az egészet veszik el és adják vissza, de a nagyapja bölcs és okos fejtegetésére beletörődött.

– Kiszültek – mondta a nagyapja. – Kiszültek a saját országunkból. Amíg mi századokon át háborúztunk, védtük a határokat, az asszonyaik szültek, szaporodtak. Többen vannak.

S mert a nagyapja látta: ő még mindig kételkedik, hogy meggyőzze a saját igazáról, felállt, bement a tisztaszobába, s kihozta a féltve őrzött *Bibliát*. A *Biblia* családi kincs volt. Többszázados ereklye, vastag, már széthulló lapokkal, de a könyv kötése, pontosan a táblája, ahogy a nagyapja mondta, maga volt a család múltja. Családfa. A *Biblia* táblájára belül ceruzás, kósza betűkkel egy sor családi esemény volt felírva. Olyanok, hogy ki mikor született a családban, s mikor halt meg, vagy mikor házasodott. Aztán a *Biblia* lapjai közül egy féltve őrzött papírlapot vett elő, kitergette, akkurátusan kisimította, rajta egy halom piros meg kék pontocska volt.

– A piros pontok mi vagyunk – mondta –, a kékek meg a románok. – Sokkal több kék pontocska volt.

– Ez nem lehet igaz – mondta ő, aki akkor már ismerte a földrajzi térképeket, mert ott vannak a hegyek is.

– Épp ez a baj – mondta nagyapja –, a hegyeken csak ők éltek. Igaz, ritkán lakták be, de mégis.

Ez nagyon bántotta. Sokkal jobban is tetszett a városok, fálvak lakossági térképe, az egy igazságos térkép volt. A nagyobb körök, a városok mind pirosak voltak. Szóval az ujjbegyükkel húzogatták a vonalakat, osztották-szorozták a pontocskákat, nem törődtek az utakkal, folyókkal sem, de a pontokat színük szerint igazságosan osztották el. Egyik oldalon zsúfolódtak szabálytalan folyamként a kék pontok, a másik csoportban apró mezőket alkotva a pirosak. És ahol egymástól teljesen elkülönültek, ott nem is volt baj. Gondokat Hunyad és Déva, meg Arad és Temesvár okozott. Ezekkel a szívük szerint nagy baj volt, mert ott volt a szoba falán a tizenhárom aradi vértanú festményének levonata, amelyen délceg katonák, jó vitézek ugratták a lovaikat, vagy feszítettek szakállasan, arról nem lehetett csak úgy lemondani. Főleg Damjanichról, aki úgy volt magyar, hogy szerb volt. És Hunyadról sem, Szilágyi Erzsébetről, Hunyadi Jánosról. Magas Déva váráról, amelybe Kőműves Kelemen beleépítette a feleségét is.

Persze, akik ütötték, mindezt nem tudhatták. Nem tudhatták az ők igazságos békéjéről! És be kell vallania: az is igaz, hogy az ő szempontjaik alapján, ha már csak a nevelésnek ez az egy módszere volt, jobbat nem találtak ki, még jogosan is verték őket. Való-

színüleg nem volt Erdélyben magyar ember, aki ne adta volna vissza gondolatban egyszer-kétszer. És ezt tudták, tudhatták a románok is. Vagy akik a románokat képviselték. Mert a románokat „képviseelni” kellett, nem éltek arrafele. Ahogy a nagyapja mondta, akinek minden szava igaz volt:

– Kétszáz kilométerre nincs egy fia román se. Semerre. – Se erre, se arra. És felemelte még a mutatóujját is. Ami persze nem volt igaz, mert a faluban is románok voltak a rendőrök. Ha mi mind magyarok vagyunk, akkor miért hívják Romániának? Mert azt, hogy ő magyar, már tudta, mert a faluban voltak cigányok is. Így meg tudta különböztetni magukat. És persze a románokat is. Mert két rendőr volt a faluban, az egyik román, a másik meg magyar, ez a Gáll sokkal rosszabb, mint Traian – szokta mondani az apja –, ráadásul Traian azt mondta, ha az úton velük találkozott, s jó napot köszönt, hogy buna ziua. Meg buna seara. És ez neki nagyon tetszett. Buna ziua, mondta mindegyre, vagy: unde merge? Ami azt jelentette: hová mész? Az asszonynak meg tanti Maria. Tanti Erzsi néni! S még a nagyapja szerint is huncut ember volt ez a Traian. Az asszonyokkal mindig egyezkedett. És bár az asszonyok egy szót se tudtak a nagyapja szerint románul, mégis megértették egymást.

– A fene enne meg a jó dolgukat – mondta a nagyapja a bajsza alatt a papra meg a rendőrré –, jól felhizlalja az állam őket, és nem bírnak magukkal. – Így. Persze kérdés az is, hogy a veréssel megoldható mindez? Hogy ők mikor mire gondoljanak. És az is előfordulhatott volna, ahogy később tapasztalta, hogy ők maguk bánták volna meg a saját döntésüket is. Vagy talán azért ütötték, hogy megszerettessék magukat? Valami nagy zavar lehet a románok fejében, ha valakit azért ütnek, hogy megszeresse őket. Ilyent csak a házasságról hallott gyermekkorában, hogy egy-egy férfi addig veri a feleségét, amíg az megszereti. Ha viszont az volt a szándékuk, hogy elűzzék őket, akkor, amikor szökni próbáltak, miért nem hagyták, hogy elszökjenek? Miért lötték a Dunába őket? És ha elfogták, miért nem úszta meg senki férfi verés nélkül? Mert később, már a börtönhónapok alatt megtudta azt is, hogy mit csinálnak a lányokkal, akiket elfognak a határnál. Hogyan adják kézről kézre őket.

Amikor először elfogták, csak két verést kapott, igaz, nagyot, arra a csontjai még évek múltán is emlékeztek. A pincében, ahová a zárkából, mint egy mennyasszonyt, udvariasan, már-már túlzott kedvességgel lekísérték, hogy ne hallatsszon ki a fájdalom hangja,

ketten verték. Akkurátusan, alaposan és nyugodtan, mint akik tudják, hogy az, akit ütnek, nem üthet vissza. Mint akik hozzá vannak szokva, hogy verni kell, verni lehet a másik embert. Ez a munkájuk. Ha kell, napi nyolc órán át. Hozzá vannak szokva, kiszámított mozdulatokkal, percnyi pontossággal ütnek, s a fájdalom és a látvány, amelyet okoznak, nem vált ki képtelent belőlük. Erről is tudta, hogy nagyon gyűlölhetik őket, magyarokat. Csak, akiben gyűlölet van, az tud ilyen körmönfont kegyetlenséggel verni. Aki nem látja a másikat, ha nézi, akkor sem. Mert persze nemcsak nézték, beszéltek is hozzá. Arról beszéltek: azt fájlalták, hogy miért akarja minden szaros magyar az ország rossz hírét kelteni.

– Egy ilyen nagyszerű országot? Hát szabad ezt? – kérdezték. Erre nevelte őt az a társadalom, amely iskoláztatta, pénzt költött rá? Erre nevelték a szülei? Talán tudnak róla, hogy ő most hol van? Netán ők biztatták? Meg azt kérdezték, hogy miért, kiért akart szökni. Kivel tervelte ki, és hol van az illető? Ezen még akkor, ott, az első ütéseknel szinte el is mosolyodott. Mert a nagyapja, aki a meséivel az elvágódást belenevelte, ekkor már rég halott volt. Nagyon rég volt, amikor hajdan, miközben a csillagokról beszélt, egy hosszú fehér folyamra rámutatva váratlanul azt mondta:

– Jól jegyezd meg: az a Tejút! – És végighúzta az ujját az égbolton.

– Az a csík? – kérdezte ő.

– Igen, az ott, a Vacsoracsillagtól balra.

A Vacsoracsillagról vagy Esthajnalcsillagról később kiderült, hogy hivatalosan a Vénusz, de gyermekkorában csak Vacsoracsillagnak ismerte. Este ő jelent meg az égbolton elsőnek mindig. Remegő, halovány fénnel tűnt elő, mintha páraágyból kelne ki, ő sejlett fel elsőnek a sima égboltozaton vagy a csillagtalán égen, aztán, ahogy elhalványodva mind jobban sötétedett az ég, erősödni kezdett a fénye is. Minél sötétebb volt a mögöttes égi táj, annál erősebben fénylett. Elmúlt a kezdeti remegése, ahogy a páraágyból halványan előfénylett, markánsan előtűnt mind jobban. A nagyapja, aki elsőnek mindig őt kereste meg az égen, amikor meglelte, olyan barátságosan mondta ki a nevét, mintha pipálni mindennap a sarkára ült volna. Ráadásul még azt is tudta, s meg is mutatta, hogy ha fátyszitával nézik a Vacsoracsillagot, mint a kotlót a csibéi, tizenkét Hold kísérté az égen. Amit így, szabad szemmel soha nem is láttak. S ami önmagában már egy valóságos csoda volt. Pedig valódi csoda

már a gyermekkorában is kevés volt. Esetleg az, hogy honnan tudhatta mindezt a nagyapja. S bár ekkor már hozzá volt szokva a különleges égi nevekhez is, az is igaz, hogy némelyekben továbbra is kételkedett. Ilyen volt például a Fiastyúk. Ez nem látszott minden este, ahogy a Göncölszeker se, de akkor, azon az estén, ahogy a Tejút is, látszott.

– Ott viszik a tejet? – kérdezte. Mert el tudta képzelni, hogy az égi mezőkön is valakik legeltetik a tehenet, de mert a nagyapja elsötétülő arcát még a holdfényben is látta, javított: – Tejből van? – álmétkodott. S még meg is toldotta: – Attól olyan fehér?

– Attól – mondta a nagyapja. – Abból! Az eszed tokja! A te eszed meg fából.

Egy kicsit morcosan hallgatott, mintha felesleges

lenne magyarázkodnia, aztán megbékélve mégis folytatta:

– Jól van, no! Még kicsi vagy, beszélhetsz összevissza, de jó, hogyha tudod: a Tejút Csaba királyfi csillagösvénye!

– Ne beszéljen – mondta ő.

– De, így igaz – mondta a nagyapja: – Attila hun király fiának, a mi őseinknek az útja. – Elhallgatott, merengve nézte az égboltot, talán Csaba királyfi érkezését várva, még fel is sóhajtott. – Egyébként is – fűzte hozzá –, az Isten mosolyog minden csillagról.

És ő, miközben nézte a hatalmas, csillaghullással tarkított, szikrázó égboltot, a világmindenséget, ahogy a nagyapja még mondta, szinte elszédült a nagyapja sok tudásától.

TAMÁS MENYHÉRT

Hetven íjas év

Ferencz István avasi templomfalára

*Elég egy íjas gondolat,
máris égostromlón
ajánlkozik a tér,
nőhet, nyújtózhat
a vakmerő fal –
elég egy fölkiúzó pillantás,
elsóhajlik a tegnapidő,
el a réviült látóének,
elég a naptűz
Tornyos fénylete,
cseréli magosát a remény,
sóhaját a föld,
hitül, visszahitül
fennségéhez a lélek.*

*Elég egy íjas akarat,
házat, imát szól a szó.*

Gyolcsünne

Kiss Annának

*Akinek ennyi forrást
adott az Isten,
világmélyt; szívet-
leket telítsen,
akinek tüzet
adott az Isten,
álmot, Égnapot,
orcát derítsen,
és akinek büvigét
adott az Isten,
a mesemás má-
sára tekintsen.*

*Akit szárnyra emelt,
tartsa meg az Isten!*

J. A.

*Költő volt,
világszemű.*

CZIGÁNY GYÖRGY

Mándy

*Filmünkben Ivánnal egy járdaszélen álltam
 ama lassú, napfényt álmodó havazásban.
 Kürtjei zúgtak a katona-zenekarnak
 s dobok: veszített háborúk, levert forradalmak.
 Réz villan, zene, csillár ég a porcelánban,
 gyász fekete-fehérben csak a cukrászlány van,
 s vele futkározik a tálcák ezüst fénye,
 keringők, polkák: árva dallamok reménye.
 Tűnődni csend: a szív és muzsika mivoltán
 s hópelyhek könnyű leple állványokon, kottán.
 Lehár, Strauss: olvashatatlan szavak már
 a hirtelen megroggyant taktusvonalaknál,
 s mint könnyek a csodatévő Mária-képen,
 tintával írt hangjegyek csorognak el kéken,
 míg madárszemekként basszuskulcs kettős pontja
 folyt el, virágszirmait havas mennybolt ontja.
 Eláll a havazás. Még hó pereg a fáról,
 míg álmodik ő régi idők focijáról.
 Lesgól, szabadrúgás. Sokat járt meccsre írónk.
 Lesgól volt halála: megadta mégis Bírónk.*

Ahogy titok

*Ahogy titok gyúl ki, álom-darabka
 gyereklány arcon. Csupasz falsíkok
 élénkülnek, jégszürke ablakok során
 fut át a pirulás, karcsún bujdokol
 az aszfalt sötétjében. Gátszakadás
 hozza vigaszul a színek seregét,
 fény feszül minden árnyban.
 Alborada del gracioso: talán
 vissza kell térnem az éjszakába,
 ahol kínzó félálmodok képeiben még
 együtt van, ami volt, s mindannyian
 élünk. Hiszen semminek nem kell
 rezdülnie, hogy hirtelen fölénk
 nőjön ez a mennyország, átvilágítva
 testünket és a szétszórt kövek
 hallgatását. Boldog jelenidő:
 hajnal. Kitagadta halottainkat.*

MEZEY KATALIN

A kortárs magyar irodalom alkotóinak és intézményeinek helyzetéről (1990–2014)

A rendszerváltozás kezdete óta az író, a művészember számára a személyes szabadság és az alkotói szabadság feltételei adottak. Ez alapvető, fontos eredmény. Az időközben eltelt huszonöt évben ugyanakkor meg kellett tanulnia az egész magyar – és közép-európai – társadalomnak, hogy a politikai hatalom mellett, illetve azzal együttműködve milyen szerepet tölt be egy piacgazdaságban a gazdasági hatalom.

A piac a klasszikusnak tartott, szabadpiaci formában valószínűleg sosem létezett. A sok neki tulajdonított szerep közül csak egyetlen egyet tud valóban betölteni: a piac az a hely, ahol az áruk gazdát cserélnek. Ám nem a piacon dől el az, hogy milyen árura van kereslet és kínálat.

A létminimum kielégítését szolgáló árucikkeknel többlet nyújtó, széles áruválasztékot biztosító gazdaságokban a piaci kereslet és kínálat alakulása nem spontán folyamat. Alakítása a gazdaság legerősebb szereplőinek a játszmája, amihez elsősorban megfelelő hatalomra (társadalmi befolyásra), tőkére, pénzre van szükség. Fejlett technikai civilizációkban, átfogó gazdasági szervezethez, programszerűen a globalizáció felé törekvő világunkban a keresletet és a kínálatot nagy hatású, üzemszerűen vezérelt, komplex (marketing) tevékenységek formálják, és céltudatosan befolyásolják.

A marketing tudomány minden lehetőséget felhasznál, és a gyakorlati élet számos területét irányítja. A fogyasztói és tömeglélektan által feltárt befolyásoló eszközöket adaptálta a promóció, a folyamatos közvéleménykutatás tanulságai révén egyre hatékonyabb a reklám, ezáltal sajtó-, média- és internet-termékek tömege jön létre, amelyeket egységes, fejlett design-kultúra jellemez. Az egyre gyorsabban változó és mindenre kiterjedő divatokat a terjesztő, ajánló konzerv- és élőprogramok sokasága juttatja el a legkisebb emberi közösségekhez is.

Korábban is számtalan olyan területe fejlődött ki az emberi együttműködésnek, amelyek – noha nem

a közvetlen létfenntartást szolgálják, de – a társadalmi gyakorlatban fontosak, elengedhetetlenek. Sorolhatjuk ezeket a régtől létező, jelentős keresletet és kínálatot gerjesztő területeket: a szakrális tevékenység, a harci tevékenység, a kulturális, ezen belül az oktatási, a tudományos, a művelődési és a művészeti tevékenység, a sport tevékenység stb. A maga körében valamennyi áruk sorának előállítását, fejlesztését és kereskedelmét tette szükségessé és lehetségessé. Hogy melyik terület mennyire virágzott és virágzik, ez mindig a korszellemtől, azaz a társadalmi és gazdasági élet vezető erőinek szándékától függ.

A marketing, az eladástudomány segítségével osztják fel egymás közt tulajdonképpen a gazdasági szereplők a piacot, ezért ez éppoly szakszerű és jelentős tőkét igénylő tevékenység, mint a termékek előállítása, a klasszikus értelemben vett termelés.

Amikor tehát a rendszerváltozás során a magyar művészeti élet egésze is a piacgazdaság feltételei közé került, kérdésessé váltak a kulturális értékek sorsát addig befolyásoló, az irántuk vállalt társadalmi felelősséget gyakorló politikai, közigazgatási és gazdasági intézmények. Az új körülmények között, azokhoz alkalmazkodva újra kellett fogalmazni és létrehozni a sajátos, magyar hagyományokban gyökerező kulturális terület, így a művészeti élet fennmaradásának és fejlesztésének garanciáit is.

Nyilvánvaló, hogy e folyamat átgondoltságának a hiánya játszotta a döntő szerepet abban, hogy a politikai vezetők a tervgazdaságról a piacgazdaságra való szükségszerű és progresszív áttérésként értékelték a társadalom egészének aktuális átalakítását. Kezdetben valószínűleg nem is látták át, hogy melyek ennek a folyamatnak azok a nemkívánatos következményei, amelyek a nem piacképes vagy éppen piacidegen értékek (például az emberi élet, a kulturális örökség stb.) védtelenségéből, sorsukra hagyottságából természetes módon és váratlan gyorsasággal jelentkeznek.

Ugyanakkor, például, az irodalmi élet korábbi működését finanszírozó Baumgarten Alapítvány, az Írók Gazdasági Egyesülete, a nagy magyar irodalmi lap- és könyvkiadók 1949–50-es években államosított vagyonát a rendszerváltozás sem juttatta vissza a magyar irodalom képviselőinek érdekkörébe, így a magyar irodalom teljesen védtelenül lépett a kapitalista piacgazdaság színterére. Ezért nem tudja segíteni a pályakezdő, az idős vagy beteg író társakat, és nem tud beavatkozni a kortárs magyar irodalom olyan tévesz-

tései esetén sem, mint például, hogy a többségükben külföldi kézbe került napilapokból ne maradjanak ki a korábban rendszeresen megjelenő hétvégi irodalmi mellékletek, a televízió képernyőiről ne tűnjenek el a magyar irodalmi művek adaptációi.

A rendszerváltozás idején tehát az egész irodalmi élet, a könyv- és folyóiratkiadás minden átmenet nélkül a piac törvényeinek a hatálya alá került. Ugyanakkor hosszú távú, a nemzeti kulturális koncepcióba, nemzetstratégiai elképzelésbe beleépülő irodalompolitikai elgondolás azóta sem vált ismertté. Így a magyar kultúrának és identitásnak ez a meghatározó része, a magyarságról kialakuló történelmi képet – és a mai országimázst is – befolyásolni képes művek sorsa, az irodalmi alkotók jelenével és jövőjével együtt, a mindenkori, legkülönbözőbb szintű politikai és gazdasági ambíciók és esetlegességek függvényében létezik. Mintha léte csupán az alkotóknak és az intézményeknek úgy-ahogy életben tartó szakembereknek a magánügye lenne.

Csak jó néhány éves késéssel, 1994-re jött létre például a kortárs magyar irodalom alkotóinak és intézményrendszerének létfeltételeit is biztosítani hivatott, fenntartható finanszírozási rendszer első reprezentánsa: a Nemzeti Kulturális Alap. Ez a sokrétű intézmény máig kulcsszerepet játszik a magyar művészeti élet, így az irodalmi élet sorsának alakulásában is. Ezért fontos, hogy döntéseit minden szinten választott szakmai testületek készítik elő, amelyek a mindennapi gyakorlati életből nem szakadtak ki, annak kiszolgáltatottak, és a részterületek szükségleteiről a hivataloknál naprakészebb tapasztalatokkal rendelkeznek.

Hogy az alkotóművészetnek a társadalomban elfoglalt helye és szerepe nem csak a kortárs magyar irodalom esetében rendezetlen, azt jól tükrözi Szemadám György festőművésznek egy gondolata is: „Magyarországon – több európai ország gyakorlatával ellentétben – nem tisztázott a művész státusza. Egyszerűbben szólva: nem tudni, hogy ki a művész, s hogy ki nevezheti magát annak.”

Márpedig a művész „szakma”, és maga a művész is állandó bizonyításra kényszerül, ha még a helye sem található meg egy történelmi és kulturális közösség működő szervezetében. Ráadásul bárki felléphet a nevében, aki kellő hírverést, kellő médiatámogatást képes maga mögé állítani. A hírverés, a médiatámogatás biztosítása főként pénzkérdés, de lehet politikai szándék következménye is. Ritkán befolyásolja a létét-nemlétét komoly szakmai megfontolás, értékítélet.

De vegyük sorra a kortárs irodalmi élet intézményeinek, szereplőinek mára kialakult helyzetét.

1. A rendszerváltást követően a korábban állami vagy önkormányzati fenntartású irodalmi folyóiratok és könyvkiadók sorra megszűntek vagy átalakultak nonprofit magáncégeké. A könyv- és folyóiratkiadás liberalizációjának köszönhetően írószervezetek, de egyes írók, írócsoportok is alapítottak szellemi műhelyként és irodalmi fórumként működő, új kiadókat. Ezek jelentik ma az irodalmi alkotások legfontosabb megjelenési helyeit, és kellene, hogy jelentsek egyszersmind az alkotók számára a munkájukért járó kereset forrását is. Mivel a fent említett irodalmi műhelyek mögött nincs tőke, a kiadói támogatások reálértéke és a kereskedelmi árbevételük pedig az elmúlt évtizedekben folyamatosan csökken, jó esetben is csak jelképes honoráriumokat képesek fizetni. (Ezek munkaidőre vetített összege a minimálbér 10%-a körül mozog.) Még rosszabb a helyzet az információáramlás tekintetében gyors és jól hozzáférhető irodalmi portálok, folyóiratok esetében, amelyek szerzői jogdíjat – részben a világhálós közlések rendezetlen szerzői jogi helyzete miatt – nem fizetnek, így az író-társadalom egzisztenciális kérdéseinek megoldásához nem tudnak hozzájárulni.

Ez utóbbi témakörön belül üdítő kivételt jelent a Digitális Irodalmi Akadémia, amely korlátozott számú, de jelentős kortárs magyar életműveket publikál a világhálón, és ennek fejében a szerzők számára rendszeres és jelentős tiszteletdíjat fizet.

2. Ami az irodalmi alkotásoknak a közönséghez való eljutását is biztosító magyar könyvkereskedelmi struktúrával „privatizáció” címen megtörtént, máig élő, és csak komoly átgondolás után, további jelentős anyagi befektetéssel gyógyítható sebeket eredményezett. A mai, nagy kiterjedésű, multinacionális cégekkel teli magyar könyv- és folyóiratpiacon a kis példányszámú, kortárs irodalmi „termékek” hátrányos helyzetűek, mivel kiadók sem a kivitelezéshez, sem az elengedhetetlen piaci reklámhoz kellő forrással nem rendelkeznek. Az, hogy az elmúlt huszonöt év során, stabil állami és költségvetési felelősségvállalás nélkül még mindig léteznek, még mindig vannak a kortárs magyar irodalomnak „munkahelyei”, és kereseti lehetőséget is biztosító megjelenési fórumai, az állandó változtatásokon áteső, egyre bonyolultabban működő, de mégis létező pályázati lehetőségeken túl (NKA, NEA, önkormányzati támogatások) az irodalmi élet szereplőinek áldozatkészségén múlt. (Meg-

állapítható, hogy korunkban is nagyon gyakran magánembereknek kellett és kell a hivatalos intézmények szerepét átvállalniuk – elég csak a Magyar Művészeti Akadémia első húsz évére utalni: alapítása és fennmaradása egyértelműen Makovecz Imre és mások áldozatvállalásának köszönhető.)

Ugyanakkor a helyzet további romlását vetíti előre a rendkívül centralizálódott könyvpiacra a csaknem kizárólagos bizományosi forgalmazás, a hosszú fizetési határidők és a fizetési fegyelem hiányában bekövetkezett nagymértékű eladósodottság, fizetési képzetlenség.

3. Az írói alkotómunka feltételeinek romlásához vezetett a Művészeti Alap felszámolása is. A helyében létrejött MAOE egészségbiztosítást és nyugdíjellátást a fiatalabb írógenerációk számára már nem tud nyújtani. A korábban is fennhatóságába tartozó alkotóházak száma lecsökkent, árszínvonaluk viszont eléri a szállodák, vidéki panziók szolgáltatásait, alkotó ember számára gyakran megfizethetetlenek. Ez egyszerre hozza magával az alkotó lehetőségek beszűkülését és az alkotóházak gazdasági problémáit is.

4. Az irodalomnak, más művészeti ágakkal ellentétben, 1990 előtt sem voltak, ma sincsenek közép- és felsőfokú művészképző oktatási intézményei, mondván, hogy minden iskolában oktatnak magyar irodalmat. A közkeletű, gyakran szakmai körökben is hangoztatott tévhit értelmében (ti. hogy „Az írást nem lehet tanítani”) hetven éve semmi, ilyesmire szakosodott állami oktatási intézmény nem jött létre, pedig egyre nagyobb szükség lenne rá, amire a szaporodó magán íróiskolák is felhívják a figyelmet. Hiszen az utóbbi fél évszázadban a természettudományi tárgyak felértékelődése folytán már az általános- és középiskolákban is háttérbe szorult az alap- és középszintű fogalmazásoktatás, a műfaji és verstani ismeretek és egyáltalán a magyar irodalom, a magyar irodalomtörténet tanítása.

5. Az írószervezetek száma – a polgári demokráciákban szokásos négyéves politikai ciklusok függvényében – a kilencvenes évek során megszaporodott. Ennek ellenére az írók szakmai képviselője, érdekvédője ma is csaknem annyira megoldatlan, mint a létező szocializmus évtizedeiben volt, mivel a politika szereplői szakmai döntéseik előkészítése során csak kivételes esetben egyeztetnek a szakmai szövetségek, szervezetek szakembereivel.

6. A kilencvenes évek végén megszűnt a közszolgálati rádiókban működő Rádiószínház, ezért hosszú

éveken át egyáltalán nem készültek új hangjátékok. Ezen a téren az utóbbi három év pozitív változással szolgált, ismét rendszeresen készülnek és adásba kerülnek kortárs irodalmi művekből is hangjátékok. Örvendetes fejlemény az is, hogy a Kossuth Rádió főműsoridőben naponta közvetít versműsort, amelyben felhasználja a Költészet Napjához kapcsolódó Versmaraton egész napos élő adásának hangfelvételeit.

7. A közszolgálati tévécsatornák programjaiból kikoptak a rendszeres irodalmi magazinok, műsorok. Az öt közszolgálati tévécsatorna műsorain csak nagy ritkán szerepelnek kortárs magyar irodalmi művekből készült új tévéjátékok, a rendszeres tévéjátégyártás megszűnt. Az új magyar filmek legtöbbször nem irodalmi alkotásokból születnek, többnyire a filmrendezők írják forgatókönyveiket.

8. A negyed évszázada privatizált napi- és hetilapokban a korábbi, rendszeres irodalmi összeállítások megszűntek, mellékleteik csak kivételként közölnek eredeti alkotásokat, kortárs magyar verseket és novellákat, így az erről a területről származó biztos írói jövedelem is két évtizede megszűnt. Ez a fejlemény az európai piacgazdaságok körében is példa nélküli: mind a szomszédos országokban, mind a német, francia, angol, olasz napilapokban hetente komoly, akár folyóirat-terjedelmű irodalmi melléklet jelenik meg, a sajtótermékekben természetesen ma is fontos olvasmányoknak tartják a verseket, novellákat, esszéket.

9. A magyar szerzői joggyakorlatban egyre nagyobb teret kapnak az amerikai típusú szerződések, amelyek kedvezményezettje egyértelműen a gyártó, a felhasználó. A médiumokban a szerzői jogi szerződések szinte csak azért kötöttek, hogy bennük az író (a szerző) minden jogáról lemondjon a gyártó javára a hagyományosan rendkívül alacsony tiszteletdíj ellenében. Nagy hiba lenne eltávolodnunk az európai szerzői jogi szabályozástól, amely minden esetben a gyengébb fél, azaz a szerző érdekeit védi mind az egyéni szerződések, mind a kollektív jogdíjkezelő szervezetek tevékenysége révén. Európában ma is egyértelmű, hogy mindig a gyengébb szorul védelemre, és a szerződések nem az erősebbet kell, hogy tovább erősítsék.

10. A világ nagy kulturális fővárosaiban egykor a magyar művészet és tudomány nemzetközi kapcsolatainak létrehozására, megerősítésére alapított Collegium Hungaricumokban – a rendszerváltozást követő néhány év kivételével – továbbra sem tölthetnek állami ösztöndíjas hónapokat a magyar művészek, írók.

Ennek is következménye, hogy a magyar irodalom – és általában a magyar kulturális értékek – külföldi ismertsége a szomszédos népek eredményeihez képest is elégtelen. Csak azoknak a magyar íróknak a munkái jelennek meg idegen nyelveken, akik számára ez politikai beágyazottságuk, illetve személyes kapcsolataik révén már a rendszerváltozást megelőzően is biztosítva volt, vagy akik ma megfelelő külföldi támogatókkal rendelkeznek. A magyar művek fordítására és publikálására rendelkezésre álló, csekély állami támogatáshoz is csak azok a művek, szerzők juthatnak, akik külföldi kiadói kapcsolatokkal rendelkeznek. Ez sok jelentős alkotás nemzetközi ismertté válását, sikerét lehetetlenné tette és teszi ma is, és elvezetett a magyar irodalmi kánon beszűküléséhez és sematikusá válásához.

Mi eredményezhetné ennek a helyzetnek a javulását, hogyan kellene és lehetne például a kortárs magyar írók létfeltételeit és a kortárs magyar irodalmi intézmények működését hosszabb távon biztosítani?

Javaslataink minden esetben a jelen körülményekből indulnak ki.

I. Pályázatok, pályázatátást lebonyolító intézmények. A már említett, két évtized során létrejött intézmények (NKA, NEA, önkormányzati pályázatok, MMA) léte, szükséges volta megkérdőjelezhetetlen. Ezek állami költségvetési forrásokból (pl. adóátengedésből) működnek. Maga a pályázati rendszer azonban – ez az EU-pályázatokból is kiderült – természeténél fogva valóságos akadályverseny: a korábbi bürokratikus akadályokhoz az utóbbi években társultak az elektronikus pályázatából fakadó újabb akadályok. Egyre jellemzőbb, hogy minél rászorultabb a pályázó, annál kevesebb az esélye a pályázati feltételek sikeres teljesítésére.

A pályázatok általában egy időnyre – egy-egy fél-évre vagy évre – szólnak.

Szükség volna a könyvkiadás területén is a folyóiratok esetében bevált hosszabb távú – több éves – pályázatokra, hogy a szellemi műhelyek tervezhető forrásokkal számolhassanak. Eredmény az is, hogy a folyóiratok hároméves szerződéseik esetében kialakult bizonyos normatíva az eddigi ad hoc ítélezéssel szemben. A támogatott folyóiratok megkapják a kiadás költségeinek kb. 50%-át. Legalább ezt az arányt a szépirodalmi könyvkiadók támogatása esetében is figyelembe kellene venni. Jól működő példa erre, hogy a lengyel Nemzeti Könyvtári Programba – ez kb. az NKA megfelelője – a beemelt lap- és könyvkiadók a költségvetésük 70%-ának megfelelő támogatásban

részesülnek, és a kapott támogatás felhasználható a munkatársak bérének kifizetésére is. Ez is munkahely-teremtést eredményez, nem úgy, mint az itthoni gyakorlat, ahol legjobb esetben is a támogatás 5%-át lehet a rezsire elszámolni. Mindezek megítélésekor nagyon fontos szempont, hogy manapság szinte egyedül a könyv- és folyóiratkiadók biztosítanak honoráriumot, kereseti lehetőséget az írók számára. Ezek létbizonytalansága az alkotók fokozott létbizonytalanságát hozta magával.

II. A minőségi (magyar) folyóirat- és könyvkiadás, miközben a kortárs irodalom új alkotásait publikálja, ma egyértelműen a piac kiszolgáltatottja. Még sincs semmilyen forrás egy-egy megjelenő kiadvány (könyv, folyóirat) piacra vitelének (marketing) költségeire. Anélkül pedig a piacon komolyabb mennyiségű árut eladni nem lehet. Az írói munkadíjak (honoráriumok) a marketing nélkül elérhető alacsony példányszámok miatt jelentéktelenek és bizonytalanok, a szépirodalmi művek sorsát pedig az esélytelenség jellemzi a jelentős promóciós költségekkel rendelkező „könyvpiari termékekkel” szemben. A könyvkereskedelmet ma néhány nagy terjesztő uralja, amelyek több tucat kereskedelmi orientált kiadó tulajdonosai, és elsősorban ezek kiadványait forgalmazzák, ami a mai magyar szépirodalmat, és a hasonló értékeket képviselő ismeretterjesztő könyveket megjelentető, minőségi kiadókat értelemszerűen hátrányos helyzetbe hozza a magyar nyelvű könyvpiacra. Lehetővé kellene tenni egy olyan értékorientált nonprofit kereskedelmi hálózat létrejöttét, amely képes a mai magyar kulturális életet méltóan reprezentáló könyvtermést a még létező, de a megszólítás hiánya miatt is egyre fogyatkozó olvasóközönséghez eljuttatni.

Javasoljuk:

a) A támogatott könyvek szerzői számára a könyv megjelenését követő évben biztosítani kellene 10-12 író-olvasó találkozóra tiszteletdíjat és költségtérítést (előadói díj, terembérleti, meghívó előállítás, szervezési díj stb.), amelyek segítségével az író ismertté tehetné, eladhatná a könyvét országszerte.

b) Szerződésben kellene biztosítani, hogy a támogatott szépirodalmi művek megjelenése figyelmet kapjon a közszolgálati médiumokban, valamint az állami frekvenciákat bérlő magánhírközlésben, illetve a napilapokban is. Enélkül a kiadási támogatás is hatástalan marad, értelmét veszti.

c) A kortárs szépirodalmi könyveket a közkönyvtárak igen alacsony példányszámokban veszik csak meg,

míg állományukban túltreprezentáltak a kérészeletű bestsellerek. Ez is a könyvtári szabályozás hibáján múlik: mert a könyvtárak munkájának értékelése szinte kizárólag a kölcsönzési számon alapul, márpedig a kölcsönzőket a nagy reklámmal bevezetett könyvek csábítják be a könyvtárakba. Egy Kossuth-díjas szerző esetében sem emelkedik a megvásárolt példányszám a KELLO szintjén átlagosan 50-100 példány fölé. Márpedig, ha a könyvtári olvasókhöz sem jutnak el, akkor az új irodalmi művek recepciója egyre szűkebb körűvé válik. Ezért fontos fejlemény a Márai Program, amely NKA-s forrásból vásárol kiadványokat a közkönyvtárak részére. Ennek keretén belül a helyzetet tovább lehetne javítani, ha az erre a célra rendelkezésre álló pénzt tervezhető módon kellene az NKA-nak – a támogatással kiadott könyvek esetében is – biztosítani.

III. Egyenlőtlenség az irodalom-finanszírozásban. A mecenatúra legfontosabb intézménye a Nemzeti Kulturális Alap. Itt, úgymond, egyenlőség alakult ki az egyes műfajokra fordítható dotációt tekintve. De éppen ez az, ami így nagyon igazságtalan, mert a mai magyar irodalom nyilvánosságát biztosító intézményrendszer, mint már említettük, állami támogatásban csak kivételesen részesül, míg más művészeti ágak számára jelentős intézményrendszereket (művész-képző közép- és felsőoktatási intézmények, galériák, múzeumok, koncerttermek, színházak stb.) tart fenn a költségvetés, és a művek forgalmazását, piaci sikerét biztosító költségvetési támogatások is elérhetőek (például art-mozihálózat, fesztivál-kampányok).

Javasoljuk ennek a kedvezőtlen helyzetnek a megszüntetésére, vagy enyhítésére:

a) Az NKA-n belüli átcsoportosítással emelni kell az irodalom támogatásának összegét. De ez csupán tüneti kezelés.

b) Az igazi megoldás az, ha a költségvetés vállalná a többi művészeti ággal arányos irodalmi intézményrendszer (könyv- és folyóiratkiadók, irodalmi szervezetek stb.) működésének normatív költségvetési támogatását.

A 2015-ös költségvetés tervezési időszakában hangsúlyosan szeretnénk erre felhívni az illetékesek figyelmét.

IV. Hasonlóan a látványsportokat, színházakat és más előadóművészeti intézményeket érintő adóátengedéshez (TAO), törvénymódosítással lehetővé kell tenni, hogy a magáncégek a társasági adójukat irodalmi intézmények támogatására, működtetésére is

fordíthassák, ezért kezdeményezzük, hogy vonják be ebbe a kiemelten kedvezményezett körbe az irodalmi intézményeket is. Ezáltal a nagyjövedelmű magáncégek számára vonzóvá válna a magyar irodalmi élet szponzorálása, segítése.

V. A magyar irodalom külföldi megjelenése a nemzetek kulturális imázsának felértékelődése következtében is nemzeti ügyé kell, hogy váljék. Erről önálló javaslatot készítettünk, amelynek egyik alappillére, hogy meg kell szüntetni a jelenlegi szabályozás vizsázásait, például, hogy csak külföldi könyvkiadók pályázhatnak a magyar irodalom egyes alkotásainak idegen nyelvre való lefordítására, megjelentetésére.

VI. A kortárs magyar irodalom és a hazai és külföldi magyar színházak kapcsolatának javítását pályázatokkal, közös konferenciákkal, éves, rendszeres felolvasó színházi programokkal, fesztiválokkal kell elősegíteni.

VII. A kortárs magyar irodalom és filmgyártás korábban sikeres együttműködésének megújítására tervezetten és folyamatosan ösztönözni kell az írók, rendezők, dramaturgok együttműködését (például konferenciák, szemináriumok szervezésével stb.) a megjelent, új, magyar irodalmi műveknek a filmművész-társadalom körében való rendszeres megismertetése érdekében.

VIII. Miközben az elmúlt 25 évben öröndetesen megjavult a határon túli magyar irodalmárok személyes kapcsolat-teremtésének, publikálásának lehetősége, a határon túl kiadott magyar könyvek és folyóiratok nem jutnak be a magyar kereskedelembe és a könyvtárakba, hasonlóképpen az anyaországban megjelenők nem kaphatók a határokon túl. Az elmúlt két évtized próbálkozásainak kudarcai bebizonyították, hogy a reklámmal nem rendelkező, eredeti, új magyar szépirodalmi, ismeretterjesztő és tudományos könyvek és folyóiratok forgalmazását magánereőből a könyv- és folyóirat-kereskedelem nem tudja megoldani (a nagy reklámerejű képes újságok, Blikk, Bors stb. jellegű kiadványok, divat- és bestsellerkötetek persze kaphatók határokon túl is). Az intézményközi együttműködéshez (iskolák, egyetemek között), a határon túli nagyobb városokban működő magyar könyvesboltok segítéséhez rendszeres állami támogatás volna szükséges, hogy az értékes kiadványok is akadálytalanul és kölcsönösen eljuthassanak minden magyar anyanyelvű régióba. Ezáltal megvalósulhatna a szellemi termékek szabad áramlása is legalább ezen a kis lélekszámú, magyar anyanyelvű piacon belül.

GÁL SÁNDOR

Hangtalan zuhanás

<i>mintha egyetlen szó sem volna már kimondható mintha a csend havazó ezüst lenne és benne földerengne a tegnap – a végtelen ami föléd borul talán már ég-telen s benne az alkony visszavetül a páros madár-repülés kő-zuhanásban egyesül s csapódik folyófenéig vítölcsér nő az égig zuhatag fénylik s porlad képzeletté – mi voltál s mivé lettél az egészből csak rész vagy részlet sejtjeid mélyén az enyészet éjszaka jó</i>	<i>árva csillagokkal lovakkal aransörényű tántosokkal és zeng a magasság zeng a halott ének feletted izzanak a megcsalt fények zuhannak alá lemerülnek szemeid mögé menekülnek és megszűnik bennük kérdés válasz s te sodródó anyag hazátlanná válhatsz egyetlen magadból elporladó ninccsé csörrenő lánccá kattanó bilinccsé láthatod – a jövő a jövőd ez léssen hangtalan zuhanás a tértelen térben</i>
---	---

Estéli fuvallat

<i>az alkonyat felől érkező csend megéri a diófákat moccan a hó fehérsége s mintha a madarak is részei lennének a cselekménynek ott köröznék a szem íríse mögött s oly régóta hogy az egész</i>	<i>már szinte történelem ballada-mély valóság estéli fuvallata a látható varázslat pedig körbezárja az épülő éjszakát a csillagokkal teljes magányt az emlékezet végtelen mélységeit s a felragyogó égtájak hűvös nyugalma biztonságát</i>
---	--

A vers

ma délután
 elgondoltam egy verset
 egy igen hosszú költeményt
 eposzi áradásút
 megírása egyszerűnek tűnt
 szinte magam előtt láttam
 ahogy a verssorok
 egymás alá igazodnak
 úgy éreztem utánam jön
 mindaz ami elmúlt
 majd megelőz mindaz
 ami tudott
 s mégis ismeretlen
 akár a hóval borított hegyélek
 volt mélysége
 magassága és tere

s miként a teremtés előtt
 az Úr lelke lebegett felette
 előbb kitágult
 majd összezsugorodott
 egyazon időben tűnt
 súlyosnak és könnyűnek
 a látható mindenség
 különös fényt sugárzott
 s az árnyak
 egyszerre
 négy égtáj felé vetültek
 a versnek
 volt saját hangja
 és saját csendje
 csak ideje nem volt
 mert mint a halál
 időtlen a vers

A történet

minden ami alásüllyedt
 a halál titokzatos vermeibe
 tulajdonommá lett
 az én történelmévé
 amiként minden hullám is
 az őszi folyó éjszakájában
 vagy az ég felhő-redőzeteit felnyitó
 napkorong tűzsugarában
 mert a mindenségnek
 volt egy pillanata
 amikor minden együtt mozdult
 velem bennem és általam
 nem megélni
 elfogadni volt nehéz
 s megérteni
 hogy mindez véges
 és egyszeri
 vagy aki vagy
 véletlen-egy
 örök-létező

mindenre jogosult
 a fénytelen ég ölébe
 lehajló mozdulat mögül
 az időtlenség árnya
 rád borul könnyű szemfedőként
 de nem takar el
 csak lágyan magához ölel
 lombozatának örök szerelmével
 s a távolságok mentaillatát hozza
 a végső egyesülés csúcsára felívelőt
 az örömosztás kettős húr-pendülését
 amely végigborzong
 az éjszaka magaslatain
 és megérinti az egek trónusát
 tovább már nincs különbség
 közte és köztem
 hiszen e pusztasághoz sincs
 többé közöm
 szerteomoltak a létezés emlékei
 s visszaváltak hegyormokká
 a katedrálisok szentséges kövei

SÁRKÖZY PÉTER

Nyugaton a helyzet változatlan?

Az olaszországi magyar irodalom és intézményeinek helyzete a rendszerváltás után

I. A nyugati magyar irodalom helyzete Olaszországban a rendszerváltás után

A rendszerváltásnak nem csupán a hazai társadalmi és kulturális életben lettek komoly következményei, hanem a nyugati magyar diaszpórában is. Nagyon sok külföldre „szakadt” író és értelmiségi hazaköltözött (Faludy György, Szócs Géza, Papp Tibor, Parti Nagy Lajos és mások), és azok közül is sokan, akik nem akarták feladni a fél évszázados kiépített életüket (a nemrégiben elhunyt Borbándi Gyula, Gömöri György, Határ Győző, Sárközi Mátyás és mások), annak ellenére, hogy nem tértek végleg haza, szinte azonnal bekapcsolódtak a hazai irodalmi életbe, írásaikat és könyveiket nem a külföldi magyar lapokban, kiadóknál, hanem egyre gyakrabban itthon jelentették meg. Ennek következtében egymás után szűntek meg a nyugati magyar lapok, folyóiratok és kiadók, hiszen lassan nem volt, aki ezekben írjon, és az addig is egyre fogyó magyar olvasóközönség sem igényelte többé ezeket a kiadványokat. Így szüntette be a megjelenést nem egy közismert magyar folyóirat (Irodalmi Újság, Magyar Műhely, Árkánium, Katolikus Szemle, stb.) és kiadó (a torontói Vörösvári, a Müncheni Grif, stb.). De mindez a történelmi események természetes velejárója volt mindig – így történt ez az 1867-es kiegyezés, vagy az 1926. évi amnesztia után is, amikor Kassák Lajos és köre, Déry Tibor, Illyés Gyula, József Attila és sokan mások hazatértek Magyarországra, ahol minden cenzúra ellenére aránylag szabadon folytathatták írói és politikai tevékenységüket.

Tekintettel arra, hogy 35 éve a Római Tudományegyetem Magyar Tanszékét vezetem, elsősorban az olaszországi helyzetet ismerem közelebbről. Mindaz, amit korábban elmondtam, érvényes Olaszországra is, azzal a különbséggel, hogy itt sem a világháború, sem 1956 után nem alakultak ki magyar írói csoportosulások, annak ellenére, hogy sok magyar író és értelmiségi (mint Fenyő Miksa, Körmendi Ferenc,

Cs. Szabó László vagy Márai Sándor) először Olaszországban kezdte el külföldi vándorútját. Elég, ha Márai Sándor 1949–1952 és 1967–77 közötti olaszországi írói magányára, Hubay Miklós hetvenes-nyolcvanas években bekövetkezett itáliai írói elszigeteltségére gondolunk, amelyekről a korábbi tokaji írótáborokban volt már alkalmam beszélni.¹ Ez annak ellenére történt, hogy velük egyidőben több jelentős magyar értelmiségi élt Olaszországban (mint a régi történelmi dokumentumok és magyar emlékek kutatója, Florio Banfi; a firenzei Buonarroti ház igazgatója, a művészettörténész Tolnay Károly; a vatikáni levéltár tudós aligazgatója, a történész Pásztor Lajos és felesége, Pásztor Edit, a Római Egyetem középkortörténeti, vagy Mario Brelich, a Római La Sapienza egyháztörténeti tanszékének professzora; az olaszországi magyar tanszékek vezetői: Bolognában Várady Imre, Firenzében Pálinkás László, Milánóban Ruzicska Pál, Nápolyban Tóth László, Torinóban Paolo Santarcangeli, illetve 1965-től a római magyar vendégprofesszorok: Balázs János, Szauder József, Klaniczay Tibor). Igaz, ők többnyire megmaradtak saját szűkebb szakterületükön a magyar történelmi múlt kutatóinak, olasz nyelvű magyar irodalomtörténeti és nyelvkönyvek szerzőinek, vagy a magyar irodalom olasz fordítóinak (mint Paolo Santarcangeli vagy Elek Attila). Ugyanez érvényes a legtöbb Olaszországban élő magyar származású íróra, mint Edith Bruck vagy Giorgio Pressburger, illetve az Itáliában felnövő Tomaso Kemény. Ők olasz nyelvű magyar írókká lettek, éppúgy, mint Angliában a neves humoristává lett George Mikes, vagy Svájcban a regényeit és színdarabjait franciául író Ágota Kristóf, és elsősorban az olasz kulturális környezetben fejtették ki tevékenységüket a magyar kultúra és irodalom szolgálatában.²

Természetesen 1949 és 1956 után Olaszországban is több kísérlet történt az ott élő magyar közösség kulturális életének megszervezésére. Pásztor Lajos professzor megalapította a római Anonymus Kiadót, a bencés teológus professzor Békés Gellért pedig az egyetemi teológiai előadásain túl vállalta, hogy a nyugati magyarság részére szellemi és erkölcsi táp-

Az előadás *Mögöttünk a jövő* címmel a Tokaji Írótábor 2014. évi tanácskozásán hangzott el, augusztus 15-én.

1 Sárközy Péter, *Márai Sándor olaszországi írói magánya; Egy magyar író itáliai száműzetése: Hubay Miklós Olaszországban*, in Sárközy P., *Itália vonzásában*, Budapest, Nap Kiadó, 2014, 240–251, 252–262.

2 Sárközy Péter, *Az olaszországi magyar írók identitástudata* (előadás a XX. tokaji „A magyar irodalom égtájai” című írótáborban), in Sárközy P., *Itália vonzásában*, id. m., 204–216.

lálékot nyújtson. Így vállalt igen nagy szerepet a római központú külföldi Magyar Actio Cattolica munkájában, rendszeresen látogatta a nyugati magyar közösségeket a Magyar Protestáns Szabadegyetemtől Amerikán át egészen Brazíliáig – előadásokat és lelki gyakorlatokat tartva. 1949–51 között Dalos Patrikkal közösen lefordították és kiadták magyar nyelven az *Új Testamentumot*, hogy az Észak- és Dél-Amerikába vándorlók, majd az '56-os menekültek kezébe magyar nyelvű írást, szellemi fogódzót és erkölcsi támaszt adjanak.

Amikor 1949-ben Apor Gábor, volt vatikáni nagykövet Mihalovics Zsigmond pápai preláttal együtt Rómában megalapította a nyugati magyarság egyik leghosszabb életű és legtekintélyesebb magyar nyelvű kulturális folyóiratát, a Katolikus Szemlét, amely a Szent István Társulat 1944. március 19-e után megszüntetett neves folyóiratának, a Katolikus Szemlének (1887–1944) volt szerves folytatása, Békés Gellért vállalta a lap szerkesztését. A szerkesztő teológus író képes volt elérni, hogy a lap az egész nyugati magyarság értelmiségi fórumává váljék az általa képviselt egyházi ökumenizmus szellemében. A nyugati magyar írók, bármely felekezethez is tartoztak, és bárhol laktak a világban, szívesen adták írásaikat a Békés Gellért által szerkesztett lapnak, amely a hazai „tűrt” íróknak, mint Rónay György vagy Pilinszky János, is fóruma lett. A Rómában szerkesztett, de az Actio Cattolica révén az összes magyar közösség számára eljutatott magyar nyelvű folyóirat 42 esztendőn át, egészen a rendszerváltás első évéig évi négy számban rendszeresen megjelent.

1991-ben Békés Gellért is beszüntette ennek az egyházi ökumené szellemében szerkesztett folyóiratnak a megjelentetését, hiszen a hazai katolikus sajtó „szabad” lett, így nem volt szükség arra, hogy az Új Ember, a Keresztény Élet, Vigilia és az 1989-ben Rómából hazaköltöző jezsuita szerzetes-író, Szabó Ferenc, a Vatikáni Rádió magyar nyelvű szerkesztőségének volt vezetője által szerkesztett (2000 óta internetes) Távlatok mellett még egy külön külföldön szerkesztett magyar katolikus folyóirat is létezzék. Így a Magyar Püspöki Kar jóváhagyásával, két könyvformában kiadott tematikus szám megjelentetése után a folyóirat végleg megszűnt. Békés Gellért hazaköltözött Pannonhalmára, ahol 1999-ben bekövetkezett haláláig teológiai művein dolgozott.

Békés Gellért, Hubay Miklós és Szabó Ferenc hazaköltözését követően végleg nem beszélhetünk olasz-

országi magyar irodalomról, hiszen az Itáliában élő magyar származású írók: Bruck Edith, Giorgio Pressburger és Tomaso Kemény olasz nyelven, olasz közönség számára írják, igaz, nem egyszer magyar tárgyú vagy magyar vonatkozású műveiket. A magyar irodalomhoz való közvetlen kapcsolódás elsősorban az általuk olaszra fordított magyar költők és prózaírók olaszországi népszerűsítésében mutatkozik meg. De ez a tevékenységük egyrészt másodlagos eredeti olasz írói munkásságuk, illetve a magyar irodalom olasz fordítását életpályaként választó olasz fordítók (Marinella D’Alessandro, Antonio Sciacovelli, Bruno Ventavoli) munkásságához képest.

Hasonlóképpen 1989-után végleg eltűntek az olasz nyelvű, elsősorban politikai céllal megjelentetett olasz folyóiratok: az 1955–1989 között az OKP által (rendszerint) kiadott olasz nyelvű Ungheria Oggi és a Bettino Craxi szocialista kormánya és a rendszerváltás előtti magyar kormányok által szponzorált két nyelvű Gazzetta italo–ungherese – Magyar–olasz Szemle (1982–1989) is. Jelenleg egyedül egy magyar irodalommal és kultúrával foglalkozó olasz folyóirat létezik, az 1986-ban a Római La Sapienza Egyetemen alapított évi egy számban, 12 ív terjedelemben megjelenő hungarológiai évkönyv, a Rivista di Studi Ungheresi,³ mely valószínűleg az alapító szerkesztő nyugdíjazását követően a 30. évfolyamába lépve szintén meg fog szünni.

II. A magyar kultúra külföldi intézményeinek helyzete a rendszerváltás után

Természetesen a rendszerváltást követő években is több magyar író is megfordult Itáliában, sőt néhányan több-kevesebb ideig itt éltek és dolgoztak, mint Dobai Péter Rómában, vagy Petőcz György Firenzében és Krasznahorkai László is, aki a *Seibo járt odalenn* című kötetének briliáns olasz festő-novelláit egy umbriai kastélyban vendégeskedve írta. De ettől ők még nem lettek Itáliában élő és dolgozó magyar írók, ők csak egy bizonyos ideig Itáliában éltek és dolgoztak.

Ahhoz, hogy folyamatossá lehessen tenni a külföldi írók és művészek külföldi jelenlétét és az ottani írókkal és művészekkel kialakítható kapcsolatait, ehhez megfelelő struktúrára, intézményekre van szükség, mint amilyennel sok európai nemzet rendelke-

3 Sárközy Péter, *Az olaszországi hungarológiai szemle első negyed évszázada*, „Nyelvünk és Kultúránk”, 2011, 2.

zik, elég, ha a Rómában működő amerikai, francia⁴, lengyel, német, osztrák vagy spanyol művészeti akadémiákra gondolunk. Ezekben a képzőművészek a számukra jól felszerelt műterem-lakásokban, az írók és tudósok komoly könyvtárral ellátott akadémiákon lévő szobákban élhetnek hosszabb ideig (több hónapig, akár évekig), kényelmes körülmények között és teljes ellátás mellett dolgozhatnak. Ezt bárki megnézheti, ha ellátogat bármelyikükbe, ahol a jól felszerelt könyvtárakban olaszok és külföldiek is kutathatnak.

Ha ezekben nem is, de Berlinben, a Német Művészeti Akadémia külföldi írók és művészek céljára létesített vendégházában immár több mint három évtizede otthonra és az alkotómunkához szükséges életkörülményekre talált nem egy magyar író.

De ez nem a németek új találmánya, vagy a külföldi országok privilégiuma. Már a XX. század eleje óta léteztek ilyen magyar intézmények nem egy nyugati fővárosban, Bécsben, Berlinben, Rómában és Párizsban is, ahol a klebelsbergi kultúrpolitika szellemében az I. világháború után egymás után nyíltak meg a Collegium Hungaricumok és Akadémiák,⁵ amelyeket elsősorban történészek levéltári és könyvtári kutatómunkájának biztosítására hoztak létre, de amelyekben hamar műteremlakások is létesültek.⁶ Hogy milyen volt ez a világ, bárki megtudhatja, ha

4 A római francia művészakadémiát a Pincio dombon lévő gyönyörű reneszánsz Villa Medici palotában még 1666-ban alapította a Francia Nemzeti Akadémia, és azóta, vagyis 350 éve nyújt szállást és munkalehetőséget, egy-két évig befogadva a francia művészeket Davidtól Chagallig.

5 A bécsi és berlini Collegium Hungaricumok és a Római Magyar Akadémia történetéről ld.: Ujváry Gábor, *Kulturális hídfőállások*, Budapest, Ráció, 2013; *Száz év a magyar–olasz kulturális kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995)*, szerk. Csorba László, Budapest, HG& Társa, 1998; Sárközy Péter, *A Római Magyar Történeti Intézet és a Római Magyar Akadémia százötvenöt esztendeje*, in Sárközy P., *Róma mindannyiunk közös hazája. Magyar emlékek Rómában – Magyarok emlékei Rómáról*, Budapest, Romanika, 2010.

6 Fraknói Vilmos 1895-ben alapította meg a Római Magyar Történeti Intézetet, és már 1902-ben a tudósok számára épített villa mellé – ma a Szentszéki Nagykövetség épülete – külön művészházat létesített két festő és két szobrász számára. Amikor Gerevich Tibor javaslatára 1928–29-ben létrehozták a Római Magyar Akadémiát, akkor az alapító négy szekcióra osztotta az intézményt: Történeti Intézet a történeti és levéltári kutatások számára, Collegium Hungaricum a fiatal tanárok és kutatók itáliai továbbképzésére, Papi Intézet (a fiatal papok teológiai doktori képzésére), és a négyemeletes nagy barokk palota mellett egy külön kétemeletes Művészházat is létesített festők, szobrászok számára, míg a tudósok, zenészek, énekesek és írók a komoly könyvtárral felszerelt barokk palota harmadik és negyedik emeletének kényelmes (több szobás) lakásaiban laktak.

előveszi Szerb Antal *Utas és holdvilág* című regényét, amelyben a szerző regényes formában leírja saját találkozását a Római Magyar Akadémián élő, a regényben Waldheim Rudinak nevezett klasszika-filológus vallástörténész Kerényi Károllyal, vagy elolvassa a Római Magyar Iskola művészeinek, így Molnár C. Pál visszaemlékezéseit,⁷ illetve a Római Magyar Akadémia háború alatti igazgatójának, a művészettörténész Genthon István 1974-ben kiadott *Római naplóját*.

A II. világháború alatt a berlini Collegium Hungaricum épülete megsemmisült, Bécsben a Magyar Testőr Gárda palotája komoly károkat szenvedett, és egy évtizedig szovjet katonák „vették igénybe”, egyedül a Római Magyar Akadémia vészelte át szinte érintetlenül a háborút. Így 1946-ban újra lehetett indítani az Akadémia tevékenységét. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Keresztury Dezsőnek és az igazgatónak kinevezett Kardos Tibornak köszönhető, hogy a magyar művészek, írók és tudósok számára lehetővé vált, hogy a háború szörnyűségei után „erőgyűjtésre” Rómába menjenek, és a világ egyik legszebb helyén élhessenek egy-két hónapig. Kardos Tibor ismét visszaállította és lakhatóvá tette az Akadémia épületében az ösztöndíjas lakásokat, menzát létesítve biztosította a Rómába érkező ösztöndíjasok étkeztetését a komoly ellátási zavarokkal küszködő városban.

1947 januárjában a híres hegedűművész, Zathureczky Ede koncertjével újraindult a Római Magyar Akadémia kulturális tevékenysége is, amelynek során az ott lakó neves tudósok tartottak előadásokat, magyar írók és művészek találkoztak olasz kollégáikkal. Kardos Tibor a régi akadémiai évkönyv helyében egy olasz nyelvű folyóiratot alapított Janus Pannonius címmel, amelynek három (egyenként majdnem háromszáz oldalas) számát sikerült megjelentetnie.

Kardos Tibor vitathatatlanul legnagyobb érdeme mindenekelőtt abban állt, hogy – minden zavaró „mellékkörülmény” ellenére – sikerült az új magyar irodalom és képző- és zeneművészet egy jelentős csoportjának biztosítania, hogy a háború szörnyűségei után 1947–1949 között több hónapon át élhettek a gyönyörű Rómában, az Örök Város örök szépségei között. Így voltak a római Palazzo Falconieri vendégei

7 Molnár C. Pál *vallomásai életéről*, szerk. Rauscher M.–Csányi T., Budapest, 1994. Vö. Sárközy P., „Róma mindannyiunk közös hazája.” *Róma magyar emlékei – Magyarok emlékei Rómáról*, id. m., 115–126.

neves tudósok mellett olyan művészek, mint az operáénekes László Margit, a zenész Katona Jenő, Szervánszky Péter és Zathureczky Ede, a zeneszerző Takács Jenő, illetve szobrászok (Ferenczy Béni és Vilt Tibor), fiatal festők (Hajnal János, Hantai Simon és Fiedler Ferenc) és a magyar irodalom egy egész generációja (Balázs Béla, Berczeli Anzelm Károly, Csorba Győző, Déry Tibor, Lengyel Balázs, Nemes Nagy Ágnes, Károlyi Amy, Oravecz Paula, Ottlik Géza, Pilinszky János, Takáts Gyula, Toldalagi Pál, Thurzó Gábor, Vas István, Weöres Sándor), akiknek „házi orvosa” az 1938 óta Rómában élő polihisztor író, Lénárd Sándor volt.

Lengyel Balázs, aki Nemes Nagy Ágnes férjeként és az Újhold szerkesztőjeként érkezett 1948-ban a Római Magyar Akadémiára, így emlékezik vissza *Két Róma* című esszékötetében (1995) az első római útjára: „Egykor Nemes Nagy Ágnessel voltam ott, 1948-ban, hónapokon át. S ami ott velem történt, vilálmerejű volt. Mintha pillanatról pillanatra, újra és újra villámlana. Olyan tetőpont-élmény volt, amelyet visszanezve boldogságnak tekinthet az ember. [...] Rómában voltunk, nem sokkal, két évvel a háború után. Túléltem a katonáskodást, a fogolytáborot, egymásra találtunk a feleséggel, fiatalok voltunk, mindketten húszas éveinkben, és képtelenül szerettük egymást. [...] Rómában voltunk annyi bezártság és rémség után. A hidak nélküli, összerombolt Budapest után. A világot akartuk. Az egész világot, nyelni, magunkba tömni, fuldokló hevesen.”⁸

Természetesen a római magyar tudós- és művész-kolónia élete nem volt zökkenőmentes, hiszen minden írónak, művésznek megvoltak a maga rigolyái. A fiatal, harminc év körüli írók, mi tagadás, leginkább lustálkodtak, kávéházakban és kocsmákban üldögéltek, italoztak – élvezték, hogy egy rettenetes, mindent és mindenkit, családtagjaikat és barátaikat elpusztító háború után: élnek. Weöres Sándor és Károlyi Amy legszívesebben ki sem mozdultak volna a lakásukból, ahol főleg borfogyasztással töltötték az időt. Weöres az Örök Város szépségei helyett inkább saját képzeletvilágával foglalkozott. Hasonlóképp viselkedett Ottlik Géza is, aki egész nap, pénzkereseti okokból elvállalt regényfordításokon és az *Iskola a határon* első változatán dolgozott. De Rómában nem is kell feltétlenül „dolgozni”. Ahogy Szerb Antal írja, elég, „ha Róma történik velünk”. Az a fontos, hogy

egy művész ott élhessen egy ideig az európai kultúra örök városában, és az majd kihat a saját művészi világára. Hogy ezt belássuk, elegendő, ha Ady Endre esetére gondolunk, aki 1911 nyarán járt Rómában, és egész nap csak a szállodája teraszán (amelyet ma emléktábla jelöl a Via Veneto elején) ült naphosszat, magyar újságokat olvasva, és nem csekély napi boradagját fogyasztgatva. Mindössze egyszer volt hajlandó arra, hogy barátjával, Elek Artúrral körbekocsikázza Rómát.⁹ Mindennek ellenére, római napjainak köszönhető a magyar és talán a világirodalom egyik legszebb verse az Örök Városról, a *Nyárdélutáni Hold Rómában*. Hasonlóképp a Rómában töltött háború utáni „erőgyűjtésnek” köszönhető Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Weöres Sándor nem egy gyönyörű „olasz” verse, Vas István *Római rablás* ciklusának darabjai és Ottlik Géza *Augusztus Rómában 1947-ben* című, már a főművet, az *Iskola a határon* előlegező novellája.

A Római Magyar Akadémia 1949 nyaratól kezdve, a hidegháború következtében nem fogadhatott többé ösztöndíjasokat, és ősszel felfüggesztett minden tudományos tevékenységet. Az év végén a magyar kormány az összes még meglévő külföldi magyar kulturális intézetet a Külügyminisztérium alá rendelte; így a Római Magyar Akadémiát is a római magyar követség kulturális képviselővé tette, gyakorlatilag a követségi dolgozók szálláshelyévé redukálta. Ezzel egy időre végleg véget ért a magyar ösztöndíjasok nyugati útja.

Tíz év elteltével, a „sajnálatos októberi eseményeket” követően a Kádár-rendszer a hatvanas évek elején célszerűnek látta felújítani Magyarország nyugat-európai kulturális kapcsolatait. Ennek céljára létrehozta a Kulturális Kapcsolatok Intézetét, amely átvette a külföldi kulturális képviselők irányítását, köztük az időközben ismét magyar kézbe került bécsi, valamint a párizsi és a római intézetet.¹⁰ Ettől kezdve ezek az intézmények a magyar nagykövetségek kulturális külképviseleteiként működtek, és teljes mértékben elvesztették önállóságukat és a Magyar Tudományos Akadémiával való kapcsolatukat. A még meglévő épületekben a KKI kiküldött munkatársai és a nagykövetségek alkalmazottai éltek és tevékenykedtek. Ahhoz viszont, hogy ott élhessenek (és vám-

8 Lengyel Balázs, *Két Róma*, Budapest, Balassi, 1995, 7.

9 Elek Artúr, *Ady Rómában*, „Nyugat”, 1919, 1.

10 Berlinben csak a kilencvenes években sikerült a lebombázott egykori magyar intézet helyébe új székházat építeni.

mentesen vásárolhassanak), az is kellett, hogy az épületek tudományos és művészeti akadémiaként működjenek, azaz, be kellett fogadniuk néhány ösztöndíjast, hiszen a külföldi fél csak ezek tanulmányai miatt engedélyezte a szovjet érdekszférába tartozó kulturális külképviseletek fenntartását (és a vámentességet). Ekkor építettek egy új magyar intézetet Párizsban a Luxenbourg-kert melletti rue Bonapartén a már meglévő, de az emigráns magyarok kezelésében lévő rue Vaugirard-i Magyar Ház mellett, míg Bécsben a Marjai József által irányított külügyi tárca 1962-ben elkótyavetélte a Collegium Hungaricum történelmi épületét, a belvárosban lévő Trautsson-palotát, ahol az 1761-től a magyar királyi testőrség tisztjei, köztük Bessenyei György és Kisfaludy Sándor laktak, és ahol Gragger Róbert 1921-ben létrehozta a magyar ösztöndíjasok kollégiumát. Az elegáns nagy épületet a magyar állam eladta az osztrák államnak (ma az osztrák belügyminisztérium vendégháza), és helyette a Dunacsatornán túli külvárosban, a Holland-strassén építettek egy kései szocreál hivatali épületet, néhány vendégszobával.

Szerencsére a római Borromini építette barokk palota eladására nem maradt idejük, de itt is a főépület ösztöndíjasok fogadására hivatott lakásaiban a nagykövetség és az Akadémia kiküldött tisztségviselőinek családjai laktak és laknak részben ma is, míg a hatvanas évektől az újból kijutó ösztöndíjasok számára a volt művészházban, az egykori műtermek felszámolásával létesítettek kétszemélyes ösztöndíjas-lakásokat. Csorba Győző, aki az 1948-as római ösztöndíjas útja után a hetvenes években ismét vendége lehetett az Akadémiának, ekkor már úgy érezte, hogy ez az új Magyar Akadémia „olyan volt, mint egy fegyintézet. Egyrészt a magyar követség, a konzulátus, a tájékoztató hivatal és mindenféle hivatal elfoglalta a nagy épületet, így az ilyen magunkfajta emberek nem is kerülhettek oda, csak hátul, a kispalotában kaptunk helyet. Az már nem volt olyan kényelmes, és konyháról szó sem volt, ennivalót nem kaptunk (...) akkor is laktak ott szobrászok, festők, zenészek. De ez már megtúrt helyzet volt számunkra. (...) Mint már említettem, az akadémia akkor már inkább egy fegyintézethez hasonlított”.¹¹

11 Csorba Győző *a Római Magyar Akadémián töltött hónapokról*. Csizsár Mária interjúja, Dunatáj, 1991, 2–3. sz., Ld.: Csorba Gy., *Római följegyzések*, i. m., 107–108.

Ezt a „kulturális hivatal vendégházzal” rendszert Rómában a két épület 1975–1978. évi felújítása tette véglegessé, és ezen a rendszerváltás utáni újabb átalakítások sem sokat változtattak. 1978 óta a főépület (Mészöly Dezső bon mot-ja szerint *a kafkai Kastély*) első emeletén lévő termekben az Akadémia munkatársainak irodái vannak, a szabadpolcos könyvtárból előadó- és mozitermet létesítettek, a maradék könyveket pedig levitték az alagsori raktárba. Ekkor lettek kialakítva a palota két felső emeletén az akadémiai munkatársak, illetve a nagykövetségi dolgozók többszobás lakásai. Az ösztöndíjasok közös konyhája és ebédlője helyén nagyobb fogadások tartására alkalmas két konyhát létesítettek, és a volt földszinti kiállítótermekbe beköltöztették a követségi sajtóirodát. (Csak 1993-ban, Szörényi László nagykövet kezdeményezésére sikerült rávenni a Külügyminisztériumot a helyiségek visszaadására, és ezt követően állították vissza az eredeti kiállítótermi funkciót, sajnos, önálló utcai bejárat nélkül.) A nyolcvanas években a Római Magyar Akadémia egy vendégházzal is rendelkező külföldi kulturális hivatallá vált, amely jelentős hazai minisztériumi és kiküldött apparátussal közvetített a hazai és az olasz kulturális intézmények között, miközben rendszeresen biztosított a római magyar és olasz közönség számára különféle rendezvényeket, havonta filmvetítést, koncerteket, időközönként könyvbemutatókat és konferenciákat – hazulról kiutaztatott művészekkel és előadókkal.

El kell ismerni, hogy mindezek ellenére a Római Magyar Akadémia és a bécsi, párizsi, majd később a berlini magyar intézet igen fontos szerepet töltek és töltenek be máig. Igaz, az ösztöndíjas kutatóknak és művészeknek nem volt és ma sincs önálló, kutatáshoz, művészi alkotótevékenységhez alkalmas elhelyezésük, nem áll többé rendelkezésükre tudatosan fejlesztett szakkönyvtár, sem műterem, nem biztosítanak részükre többé étkeztetést, és az ösztöndíjuk nagysága (kicsisége) megakadályozta, hogy rendes életet élhessenek, de mindennek ellenére néhány hónapig mégis Rómában, Párizsban vagy Bécsben élhettek az otthoni élet mindennapjainak szürkesége után.

A rendszerváltáskor, majd a kilencvenes években több kísérletet tettem a Római Magyar Akadémia eredeti, akadémiai és művészeti funkciójának visszaállítására.¹² Sajnos, a hírlapokban és folyóiratokban

12 Vö: Sárközy Péter, *Kései sirató a Római Magyar Akadémiáért*, in Sárközy P., *Itália vonzásában*, id. m., 209–230.

közölt cikkeimnek, minisztériumi beadványaimnak, a római egyetemi magyar tanszék által rendezett tudományos konferenciáknak nem lett túl sok fogamatjuk, mert – ahogy Lengyel Balázs írta – „erről a politikai helyzet, vagy az adminisztráció eleve gondoskodott.”¹³

A Római Magyar Akadémia és a többi nagy hagyományú nyugati intézet eredeti profiljának visszaállítására tett javaslatainkat azzal utasították mindig vissza, hogy a XX. század végén már „új típusú” intézetekre van szükség. Ugyanakkor a Rómában létesített legtöbb külföldi tudományos és művészeti intézet folyamatosan megőrizte akadémiai jellegét, és ennek következtében ezekben az intézetekben ma is egy-két munkatárs mellett csak kutatók és művészek laknak tudományos, illetve a művészi alkotótevékenységhez szükséges feltételek (jól felszerelt könyvtár és műtermek stb.) mellett hosszabb időn keresztül. Az intézetek biztosítják az ott lakó tudósok és művészek számára a szakmai kapcsolatokat. Előadásokat, szakmai találkozókat szerveznek számukra a római tudományos közvélemény bevonásával, illetve gondoskodnak a Rómában készült művek kiadásáról, illetve az akadémián lakó festők és szobrászok által készített műalkotások kiállításáról.

Ezekkel ellentétben a Római Magyar Akadémia, mint a többi nyugati magyar kulturális intézet is, immár fél évszázada „vegyes intézetként” működik. A „vegyes intézet” a mindennapi gyakorlatban azt jelenti, hogy ezek az egy-két hónapra érkező tudományos és művészeti ösztöndíjasok (és a néhány napra, hétre egyre érkező vendégek) számára biztosított vendégszobák fenntartása mellett elsősorban egy ha-

zai kulturális intézmény (jelenleg a Balassi Bálint Intézet) külföldi kulturális kirendeltségeként fejtették és fejtik ki ma is tevékenységüket. Ennek ellátására az intézetekben lakó viszonylag nagy munkatársi gárdára van szükség, akiknek mindennapi munkája elsősorban az otthonról kapott megbízatásokból, az otthoni kulturális minisztérium ügyeinek intézéséből és kulturális ismeretterjesztésből áll, miközben a rendezvényekhez hazulról küldenek ki előadókat, előadóművészeket. Emellett az ösztöndíjas kutatók és művészek fogadása és munkájának segítése másodlagossá válik, illetve a jelenlegi életkörülmények (kétszemélyes szobák, a kutatásokhoz szükséges jól felszerelt könyvtár és műtermek hiánya, valamint a rövid, maximum egy-két hónapos ösztöndíjak) mellett igen nehéz, ha nem lehetetlen a komolyabb művészi vagy tudományos munkát folytatni.

Nagyon remélem, hogy 25 évi bizonytalanság után a magyar írók és művészek szervezetei a Magyar Tudományos Akadémiával és a Magyar Művészeti Akadémiával összefogva elérik, hogy a nagy hagyományú külföldi kulturális intézetek fő tevékenysége ismét a magyar írók, művészek és tudósok befogadásából és alkotómunkájának segítségével álljon Bécsben, Berlinben, Párizsban és Rómában is. Így ezek az intézetek előbb-utóbb (remélhetőleg előbb!) ismét ténylegesen tudományos műhelyé válhatnak, amelyekben történészek, régészek, művészet- és irodalomtörténészek, klasszika-filológusok, írók és zeneművészek dolgozhatnak a jól felszerelt szakkönyvtár segítségével, és mellettük az ismét berendezett művészházakban, műterem-lakásokban festők és szobrászok élhetnek, alkothatnak. Jó lenne még megérni!

13 Lengyel Balázs, *Két Róma*, id. m., 11.

Élet a pincében a forradalom idején. (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)

KERÉK IMRE

*Parafrázisok két Csanádi Imre-versre**Édes ősz*

Feslő-foszló sárga rózsák,
vadszőlőlevél-pirosság;
ért bilingjén a szőlőnek
selyemhálót pókok szőnek.
Ősz, ősz, édes ősz.

Rozsdáll a fű, kardja kókad,
nyomán rézorrú rigóknak;
foszladozó öreg fákra
borul a menny azúr sátra.
Ősz, ősz, édes ősz.

Csókát, seregélyt vendégel
a kert, megterítve széjjel:
szilva, dió, aranysárga
barack, se szeri, se száma.
Ősz, ősz, édes ősz.

Vadgesztenyék rőt szín csúcsa
ejti lombját hullton-hullva.
Aranypénzt csörget a nyárfa,
hajnalra fagy zúzmarázza.
Ősz, ősz, édes ősz.

Bár villódzó arany pászmák
befonják a rét virágát:
aggodalmad szórd a szélbe!
Cihelődj már, szív, a télre!
Ősz, ősz, édes ősz.

Őszi madár

Szállj el, madárka, szállj el,
szigorú szél csupálja
hol várna bolyhos fészek?
súrolva, sírva sírván,

holnap itt dér virít,
nyírfáink gallyait;
lelnél-e magvakat?
facsúcsot, tűzfalat?

ki értené zokogásod,
szállj el, szállj csak, madárka,
át folyók, tengerek,
mindegy: szél vagy eső ver,

el-elcsukló dallamát?
egyre tovább, tovább,
kék hegyormok fölött;
fojtó köd hömpölyög:

fagyok ne zúzmarázzák,
éhség és szomjúság
gyorsröptű fiókáid
távoli délkörök,

szép sugár szárnyadat,
ne csigázhassanak,
serkentgessed tova,
enyhébb tájaira –

oázisok vizére,
pálmák árnya alatt,
s ha új rügyfakadáskor,
cikázatok trillázva itt is,

szaharai homokra,
forgódni, zsiborogva...
visszatértek megint:
törvényetek szerint.

BIERNACZKY SZILÁRD

Emlékezés Hárs Ernőre

Fekete Afrika költészete és Cămoes kapcsán

Drága Ernő Bátyám!

Néhány hónapja jártam nálad. S bár magas kort értél meg, még oly fiatalos voltál. Büszkén emlegetted 94. életévedet. Aligha hittem volna, hogy ily hirtelen itt hagysz bennünket. S már minden erőlködés hiába, csak az elíziumi mezőkre üzenhetek neked.

Érdi magányomban bizony megsirattalak, képzeletben megfogtam emberes meleg kezedet, és az ötlött az eszembe, vajon kivel sétálsz most karöltve odaát a nagy, nyugodt, boldog és kékesen áttetsző békességben... Vagy talán ugyancsak tőlünk már eltávozott barátaid között ülsz, s valamely szép fordításodat idézed fel számukra kellemes kávézás közben...

De most elhívlak közülük egy kis időre, hogy felelevenítsem számodra szórt emlékeinket személyes együttléteinkről, együttműködésünkről.

Találkozásaink első korszakát azok a hónapok jelentették, amikor Luis de Camões eposzának javított kiadását készítetted elő az akkor még létező Mundus Magyar Egyetemi Kiadó részére. Pontosabban te lényegében már elkészültél vele, és inkább csak Rákóczi Pistából, a luzofonistából kellett az előszót kivarázsolni. Mindeközben sorban érkeztek tőled pontos megjelölésekkel az első kiadás helyenként átigazított strófái. És élénk színekkel ecsetelve adad elő: hazatértében a Mekong deltájánál hajótörést szenvedő költő élménye hogyan kerül a költeménybe, és hogyan született meg az esemény legendája. Miként mentette Camões kéziratát egyik kezében fogva, másikkal úszva, miközben szerelmét (a kínai lányt) – örök lelkiismeret-furdalást érezve később emiatt – már nem tudta a hullámokból kihúzni a partra.

De szó esett arról is, milyen sokszor kerül az eposz szövegébe afrikai mozzanat, lévén hogy Vasco da Gamának a költő által megénekelt világtörténelmi jelentőségű hajóútja is, különösen hazafelé, érinti az ún. etiópiai partvidéket, azaz a mai Tanzánia területét, továbbá Kenyát (Kilóa, Mombasza, Sofala vagy Melinde, azaz a mai Malindi stb.), Mozambikot, az egykori Abesszíniát stb.

És nem felejtettem el azt sem, milyen megértéssel viselted, amikor a kiadó elindult a romlás útján, és

bizony a honorárium-kérdés rendezetlen maradt... Arról nem is szólva, hogy az első kiadás nagy példányszámán (ha jól emlékszem: 30.000) felbuzdulva a javított kiadást 5000 példányban jelentettük meg, utólag visszatekintve, túlzott optimizmussal... S végül, mondhatni, bagóért a példányok jó része a Portugál Követség kezébe vándorolt.

A nevezetes opus azonban mára, és erről még te is tudtál földi életedben, fent található az interneten, fordítói zsenialitásod örök dicsőségére... De éppen a Magyar Afrika Tudástárral kapcsolatos munkálatoknak köszönhetjük, sokévnnyi egymástól való távolkerülés után, utolsó nevezetes találkozásunkat. Hiszen, amikor én írtam neked, hogy...

Érd, 2013. augusztus 23.

Kedves Ernő!

Kerestelek telefonon, de nem sikerült elérnem téged. Ezért írok. Értesítelek, hogy megalapítottuk a Magyar Afrika Tudástár elektronikus könyvtárát, amelyben már 172 tétel van fent, de év végével ez felszaladhat akár 500 fölé. A dolog lényege, hogy minden elérhető régi és újabb Afrika-vonatkozású írás (sőt: film és zene is) előbb-utóbb felkerül, bárki szabad felhasználására (már persze a copyright betartásával, tehát a letöltött anyagot nem lehet sokszorosítani, csak saját szórakozás vagy kutatás céljára felhasználni).

Mi szeretnénk a te opuszaidat is feltenni. Elsősorban Cămoes-eposz fordításodat, de tanulmányaidat és más fordításaidat is. Várom hozzájárulásodat, abban a reményben, hogy ez a lehetőség neked is örömet okoz majd. Hiszen széles körben hozzáférhetőek lesznek sokszor igen eldugott helyeken lapuló opuszaink.

Elmondom neked, hogy eddig kb. 150-en csatlakoztak már a szerzők közül. Fordítók, irodalmárok is... És a havi látogatók (már akik kinyitják a honlapunkat: <http://afrikatudastar.hu>) száma több mint 15.000!

Még valami: nem tudod, kik lehetnek Keszthelyi Tibor örökösei? Képtelen vagyok nyomukra lelni. Ha tudsz valamit róluk, kérlek, írd.

De egyébként telefonon is kapcsolatot lelhetünk. A levél végére odaírom minden adatomat tájékoztatásod végett.

Végül mellékelem az általam összehalászott afrikai vonatkozású bibliográfiádat, kérlek, egészítsd ki. S még valami, az interneten fent lévő hivatalos életrajzokon kívül nem írtál valaha személyesebb életrajzot? Erre is szükség volna, mivel a szerzőknek önálló egységben az életrajzi vonatkozású saját vagy más

személy által írt biográfiáit is felhelyezzük a Tudástárba.

Sok barátsággal, remélve, hogy életjelet adsz
Biernaczky Szilárd

Utóbb valóban beszéltünk telefonon is, majd végül megkaptam kedves, adatokkal, pontosításokkal telt válaszodat, illetve meghívásodat egy személyes beszélgetésre:

Budapest, 2013. szeptember 6-án
Kedves Szilárd!

Az afrikai bibliográfia tárgyában írt augusztus 23-i leveledre az alábbiakat tudom válaszolni:

1/ Valamennyi afrikai versfordításom, melyet a *Fekete lángok* két kötetében publikáltam, megtalálható két fordításkötetemben is (*Árnyak a barlang falán*, 1. köt., 1983, és *Árnyak a barlang falán*, 2. köt., 2003)

2/ Valamennyi afrikai vonatkozású prózám megtalálható *A dal szüli énekesét* című 1999-ben megjelent prózakötetemben.

3/ A francia nyelvű afrikai irodalomról az 1980-as évek végén rádióelőadásokat tartottam. Ezek a szövegek nem állanak a rendelkezésemre. Csak arra tudok hivatkozni, ami a fent említett prózakötetemben megjelent.

4/ Folyóiratokban az afrikai irodalomra vonatkozó alábbi publikációk találhatók:

A Diakónia című evangélikus szemle 1981/1-es számának 77–80. oldalán jelent meg *A lusiadák első magyar fordítója* című írásom.

A Műhely című győri folyóirat 1992. évi 4. számában jelent meg az *Afrikai legendák* (30–40. old.) és *Az afrikai irodalom Magyarországon* (40–41. old.) című írásom.

A Nagyvilágban a következő publikációim találhatóak: Charles Ngandé: *Ha a béke visszatér* (versford., 1969/3, 342. old.); *A portugál nyelvű afrikai irodalom* (1970/10, 1552–1555. old.); Lenrie Peters: *Ejtőernyő*, Mbella Sonne Dipoko: *Fájdalom* (versford., 1986/6, 859–860. old.).

Miután a műveimre és díjaimra vonatkozó adataid hiányosak, megküldöm mellékelten a pontos összeállítást.

Ugyanakkor változatlanul fenntartom azt az ajánlatomat is, hogy ha megtisztelsz látogatásoddal, a könnyebb tájékozódás céljából rendelkezésedre tudom bocsátani a megfelelő köteteket.

Szíves baráti üdvözlettel
Hárs Ernő

Nem találom viszont sajnos annak az érintkezésünknek az írásos nyomát, amikor, talán egy-két évvel korábban, nekifogtam egy számomra különösen kedves feladatnak, hogy felderítsem, kiknél, hogyan szerepel Afrika a magyar költészetben. Te akkor két saját versedre hívtad fel a figyelmemet.

Hadd mondjam el neked itt, hogy ha megérem, vagyis a több száz egybegyűjtött versszöveg feldolgozását képes leszek tető alá hozni, leginkább arra szeretném a választ keresni: a magyar költők menyinyiben képesek e sajátos tartalom (Afrika világa és kultúrája) kapcsán túllépni a turista-közelítésmódon, és költeményeikbe igazi, helybéli, egyképpen afrikai valóságélemeket beépíteni.

Meglepetésemre, amikor most újraolvasom a verseidet, drága barátom, azt kell, hogy mondjam: az egyik legigényesebb utat választottad e mindössze két szövegnyi afrikai irodalmi kirándulásod során. Hiszen a fekete kontinens egén felbukkanó hold halvány fényében egyrészt jellegzetes valóságélemek (rabok bőrébe ütött izzó pecsét, tábortűz, varázsszó, mangrovefa, gyapjas haj, megdobban – a – dob, állatfej, áldozattevő) kerülnek a szemünk elé. Azonban mindez oly szívbemarkoló gondolatokkal párosul, hogy óhatatlanul felbukkan régóta fogalmazódó megállapításom: mi, magyarok azért vagyunk képesek – más európaiaknál talán sokkal mélyebben és mélyebbről – megérteni Afrika fájdalmát, mert nemcsak hogy nem voltunk gyarmatosítók, de történelmi sorsunk évszázadokon át, mondhatni, afféle afrikai sorsra kárhóztatott bennünket.

És, Ernő, te pedig Afrika kapcsán az ember embernek való kiszolgáltatottsága oly évezredes rettenetét szinte kozmikus erejű képekkel voltál képes egy ihletett pillanatodban elének idézni:

AFRIKA HOLDJA

*Könnyektől kivörösödött szem,
rabok bőrébe ütött izzó pecsét,
bánatudvar a haldoklók szemében,
búcsúszom tőled, Afrika holdja.*

*Tábortüzek varázsszava igéz
a mangrovefák bozontja fölé
mely, mint gyermekeid
gyapjas haja, göndörödik ki
az éj félelmes tisztásaiból.*

*Hányszor téltél meg s fogytál el azóta,
 hogy anyagtalan sugárszálaid
 a szenvedés árapályába zárták
 a földrészt, melynek virrasztója lettél?*

*Magasan állsz, mialatt odalenn
 megdobbannak utólszor a dobok,
 s legyőzött kínok állatfejeit
 öltik fel a végső áldozattevők.*

S most, e versed végére érve ébredek rá, hogy az utolsó két sorban az afrikai maszkos szokás leírása bújik meg, amelynek felfejtése afféle szemiotikai elemzést igényelne. Az egész verset, amint minden költeményedet egyébként, úgy érzem, olyan különleges képalakotási igény hatja át, amely sorozatos újdonságokkal jár, és amelynek feltárása az eljövendő kritikusi nemzedék elé állít sürgetősen megoldandó feladatokat. Fel kellene mindenekelőtt fedeznünk, hogy amint ez jeles műfordítóknál megesik, költészetedet a fordítói szuperprodukciók elfedik. Jóllehet saját költészeted is az eddigieknél nagyobb figyelmet érdemelne.

Másik afrikai érintettségű költeményed viszont óegyiptomi reminiscenciákat ébreszt. A Memnón-kolosszusokat, azaz III. Amenhotep fáraó hatalmas ülőszobrait életre hívó versedben (*A Memnón zenéje*) ugyancsak tetten érhető a már említett sajátos, mondhatni, mellbevágóan lenyűgöző, a figyelmünket magára irányító képalakotási törekvés. Ennek illusztrálásul elsőként a költemény harmadik szakaszát szeretném felidézni:

*Láttam a butaságot olcsón megistenülni
 s azt is ahogy a száját színig töltve ganéjjal
 barommá tokosul a béke ól-zugában*

A záró három szakaszban mindezen túl ismét az a kettőség érhető tetten, amelynek egyik oldalán a költői kifejezéshez választott sajátos (egzotikus) valóságanyag kerül a szemünk elé, a másik oldalon viszont örök emberi dimenziók tárulnak fel telve szomorúsággal, meditatív, távolba tekintő gondolatisággal:

*Napkelet s napnyugat vívókard-sugara
 szikrázik koponyámon s oázis nélküli
 gondolat-karavánok kelnek útra felém*

*Szívemen átsöpör árnyuk keselyűszárnya
 s prédául megkívánt egyedülletemet
 hieroglifa-karmuk talánya élesíti*

*Tündökleni akarva – hangokra porladok szét
 s köszemhéjam alatt feketén olvad össze
 a külső és a belső idő hullámverése*

Drága Ernő, jól tudod, mostanában kevesek és keveset olvasnak verseket. Még talán jómagam is csak az általam művelt afrikai folklór területén nyitok magamnak új lapokat. Most azonban, távozásod mégis csak a te köteteidben való lapozgatásra késztet... S íme, miközben írogatom (nagyapámnak, apámnak, egy volt osztálytársamnak, azaz legjobb barátomnak, vagy egy fiatalon elhunyt szakmai társamnak) üzeneteimet a boldog vadászmezőkre, alig néhány lappal két afrikai költészeti barangolásod után mire is leltem:

*Ahogyan távolodsz hang nélkül az időben,
 lépésenként fájdalmasabbra nősz,
 Holdsugárdarazsas szüretetek illatával
 dongja körül fejed minden további ősz.*

(...)

*Nagymama hangja őriz, s titkos hansági nádak
 foszló bugáinak októberi zenéje
 csillagsombékokon lebukva, felmerülve
 öltözől új meg új halálos verítékbe.*

*S lenézel néha ránk, jövendő Yorickokra,
 és fogvacogva mosolyogsz velünk.
 Vihar-ostorcsapások görgetik koponyánkat,
 nincs hátra sok már – mind együtt leszünk.*

Bár nem „halál-közeli” költeményről (*Ahogyan távolodsz. K. I. emlékének*) van szó, legalábbis e strófákat még jóval fiatalabban írtad le, azonban benne, az utolsó sorban, mégis, úgy érzem, mintha te is az elíziumi találkozások lehetőségét latolgatnád...

De ha most már Afrika felé fordítjuk a tekintetünket, végiglapozva szebbnél szebb versfordításaidat, valahogy előbb-utóbb két versnél kötök ki. Az egyik Jaques Rabemananjara, a hazaszeretetről (pontosabban a sziget – Antsa – iránt érzett elkötelezettségről) a legszebb afrikai versciklust alkotó madagaszkári költő munkái közül való. Ő egy hibátlan szonettben szinte a különös malgas hangszer, a valiha bambuscitera hangjának színezetét felidézve, de már a felvilágosultak ráébredésének hangján képes eredeti afrikai tartalmakat élénk vetíteni *Felavatás* című versében:

FELAVATÁS

*Szavadtól megtörik a hullámozó világ,
 hogy hitvese legyen győztes mozdulatodnak:
 A hegyfok, nézd, milyen királyi dísz ragyogtat,
 s a napharcos miként táncol tavadon át.*

*Évezredes frigyünk ünnepe újra éled:
 uralmad kelte oly ő, mint az elemek,
 mikor az ég nyitott mélyén meglátva téged,
 a semmi álmodott képzel szerelmeket.*

*Lelkem homályosan már lelkedet kereste,
 s lelked is tétován suhant ide-oda:
 az éjsötét zenit két kóbor csillaga.*

*Az összeütközést láng jelezte,
 mely tűzzel látja el a vulkán kráterét,
 s mely bennünket szívünk gyökeréig emészt.*

A másik vers még sajátosabb: a kongói költő, Tchicaya U Tam'si, az európai kultúra meghatározó szellemi forrása, a Krisztus jegyében fogant, de valójában súlyos egyéni és társadalmi problémákat magába foglaló bibliás emberi valóságot a fekete kontinens világa felől fordítja ránk sajátos afrikai értelmezésben.

U Tam'si a modernista megoldás jegyében, amint sokszor te is a saját verseidben, írásjelek nélkül fogalmazza meg versét. Így csak többszöri olvasással lehet a pontos értelmét kihámozni, az egyes szintagmákat belső lelki vesszőkkel megteremtve. De amikor végre kristálytisztán áll előttünk a szöveg, az értelme, illetve a fordítás is kristálytisza létformát nyer...

KRISZTUS

*Dicsőségedre iszom Istenem
 Terád aki úgy elszomorítottál
 Oly népet adtál amely nem főz saját italt
 Mily bort ihatnék köszöntésedül
 E földön mely nem termi meg a szőlőt
 E sivatagban minden cserje kaktusz
 Virágaikat tekintsem vajon
 A lángnak mit a vágyad égő bokra vet
 Mondd nekem mely Egyiptom bilincsét hordja népem.*

*Krisztusom kinevetem szomorúságodat
 Ó én szelíd Krisztusom
 Tövisről tövisre*

*Közös a töviskoronánk
 Meg fogok ténni mert kísértésbe hozol
 József házamba jön
 Anyád a szűz csecsbimbóját szopom már
 Több júdást számol ujjam mint tiéd
 Szemem becsapja lelkemet
 Hol bárány a világ a te húsvétodé, Krisztusom
 Lassú szomorúságod ütemére keringek.*

Tovább lapozgatva azonban a *Fekete lángok* kötetét, ébredek rá, megpillantva a belső címdalt, hogy nem a kilencvenes évek közepén, hanem már 1989-ben egymásba kötöttünk, Ernő barátom, Afrika kapcsán. Hiszen a második, vagyis 1989-es (dél- és kelet-afrikai) kötetben, íme, itt látom, drága Ernő, nekem írott ajánlásodat, s jut eszembe, hogy én magam is írtam az Új Tükörbe az előző (nyugat- és közép-afrikai) antológiáról egy ún. egyflekkes ismertetést. Engedtesse meg jelen emlékezés szerzőjének, hogy a saját szövegét idézze:

„[...] Afrika megismerésében eljutunk végre odáig, hogy e földrész képe mint az emberi művelődéstörténet egyik fontos régiója merül fel kultúra-érzékeléseinkben? Az elmúlt évek mind gazdagabban sorjázó Afrika-érdekű kiadványai mintha ezt látszanának igazolni.

Az alig néhány évtized alatt a semmiből világirodalmi rangúvá érett afrikai költészet legújabb »magyarításcsokra« is a hazai műveltséggyarapítási kísérleteknek ebbe az ágába tartozik. Kitárul benne egy olyan világ, amely elementáris erővel nyugózi le olvasóját. Az afrikai költészet képgazdagságának, drámai légkörének, élménytartalma újdonságának forrása az a nagy atmoszférájú forrongás, amelynek nyomására a század második felében született irodalom egyik legfigyelemreméltóbb vonulata formálódik.

[...] Engedve a nyugat-afrikai költők stílusvilágának: »forró nyelven« szólaltatják meg magyarul a kiválasztott költeményeket. A tucatnyi műfordító jelenléte a karakterek sokszínűségének visszaadását is lehetővé teszi. [...]» (Új Tükör, 1986, 23. évf., 46. szám, 2. old.)

Ami utolsó találkozásunkat illeti, tudod, hívásodra végül még tavaly szeptember 26-án délben látogattalak meg az Eötvös utca 4-ben. Az interjú szövegét, amely persze afrikai vonatkozású munkáidra irányultak elsősorban, majd egy későbbi időpontban szeretném közölni, feldolgozva hozzá memoárjaid, a *Kereszt és koszorú* (2006) adalékait, s ott szeretnék

kitérni bővebben majd a portugál nemzeti eposz (*Os Lusíadas*) fordításodban megjelent szövegére, illetve a benne rejlő afrikai mozzanatokra.

Azt szeretném még elmondani neked, hogy a Tudástárban már fent van életrajzod, afrikai bibliográfiád, éppen a *Fekete lángok* címmel írott esszéd, és természetesen a Cămoes-eposz. Tervünk, hogy további esszéidet és fordításaidat is, amint azt még földi létedben együttesen elhatároztuk, rövidesen felhelyezzük elektronikus gyűjteményünkbe. Különösen, hiszen fordításaid fontosságát magas színvonaluk mellett továbbnöveli az a tény, hogy mindmáig meghatározó szerepet játszanak a kontinens kultúrájának hazai megismertetésében, hiszen az afrikai írásos költészet még mindig csak kis számban jutott be a magyar irodalmi élet vérkeringésébe.

Visszatérve még egy pillanatra utolsó találkozásunk eseményére és az interjúra, beszélgetésünk lényegében éppen erre a kérdéskörre fókuszált: hogyan találkozta az afrikai irodalommal, miért szántál időt, energiát rá, és mindenekelőtt miből származott folya-

matos érdeklődésed a fekete kontinens literatúrája iránt? Hogy őszinte legyek, mostanában gondoltam a szalagot elővenni, és a beszélgetést lejegyezni. Külön fájdalom, hogy most már nem tudom azt eléd tenni, csak mintegy „posztumusz írásműként” helyezhetem fel a Tudástárba (s ki tudja, esetleg valamelyik lap hajlandó lesz talán majd papíron is közzétenni).

Tudom persze, mindaz, amit itt eddig felemlítettem, erősen egyoldalú, hiszen munkásságod messze túlterjed Afrikán, az afrikai költőkön vagy akár Cămoes eposzán. Én azonban az irodalomnak ebben a hazai művelődésben igen szélre eső szeglete folytán voltam veled kapcsolatban. Csak ezekről az emlékeimről szólhattam. Megbocsásd tehát felkészületlenségemet életműved más csodálatos tájkait tekintve.

Aminthogy azt is, búcsúztatásodra jó kétórás késséssel értem oda, amikor az már befejeződött, egy Pest környéki közlekedési gubanc miatt. Érdről indultam el hozzád, s bizony nagyon fájt nem látni családodat, barátait, így továbbra is távol a te volt földi emberi világotól, csak magamban hordhatom drága emlékedet.

LÁZÁR BALÁZS

Tao

*A fiúnak át kell menni a hídon,
az apának át kell küldeni rajta,
nem fordulhat és nem nézhet vissza,
és csak ha átért a túlpartra,
ott láthatja meg, hogy egyedül maradt
végtelen utak hálójában,
bizonyos bizonytalanságban.*

Apamorgó

*Néhány szavaddal évekre feltöltöttél,
Néhány szavaddal évekre megmérgeztél.
Benned ősi, nyers erők munkálnak,
Benned a csönd is mozdul és kiárad.
Aki lettem, talán ellenedre lettem,
Aki lettem, mindig feléd estem.
Az anya szeretete lágy és melegsárga,
Az apáé vörösen süt át a másvilágba.*

Éppen Szolnoknál

Éppen Szolnoknál vesztegett a vonat,
 mikor nem tudván, hogy én is pont itt vagyok,
 visszahívott a városból, ki tudja, honnan, apa.
 A diagnózist lassan, tagoltan sorolta,
 műtét lesz, hallgatni kell az orvosokra.
 Én csak hebegtem, mint a bajnál általában,
 majd hamar letettük, s a folyosóra sírni kiálltam.
 Szemben a vasútállomás, a torz, piszkosfehér test
 közömbösen szemlélte vergődésemet,
 mint annyiszor már az évtizedek alatt,
 a szétrobbanó időből csak ölelésed maradt.
 Elindultak végre a piszkos szerelvények,
 s tudtam, akárhol is leszek, én már csak itt élhetek.
 Szülőváros, halálváros, gyermekkor-széles ígéret,
 itt hagyott lépéseim egyszer még utolérnek.
 Dél körül volt, mégis úgy tűnt, mindjárt leszáll az est,
 az ablakból, napraforgók fölött, néztem, míg lehetett,
 az egyre zsugorodó huszonnégyemeletest...

fehér

együtt cigiztünk rákos apámmal
 a kórház fehér kerítésén túli
 dohányzásra kijelölt területen
 fehér köpenyes nővérekkel orvosokkal
 sápadt betegekkel egyetemben
 néhány lépéssel odébb egymás
 után okádták végterméküket
 mintha egyszerre okozatot s okot
 a fehérre festett helyközi járatok
 fehérén szállt fel tüdőnkől a füst
 fehérén feszült a kötés a fehér bőrön
 fehérén figyelt a csontfedeles imakönyv
 és fehérén izzott szavaink között a csönd
 fehér fogakkal villogott ránk a nyár
 míg észrevétlen elrepült apám
 fehér haja felett szárnyas fehér időnk
 fehér maradt sok vágyott közös fénykép helye
 fehér sivataggá kopott az élet vakító zöldje
 fehér fogakkal villogott ránk a nyár
 s egy pillanatra tisztán láttam
 hogy fehér fehér fehér fehér szemű a halál

JÁNOSI ZOLTÁN

„Ne kényszeríts térdre”

Laudáció Kürti László életművéről

Kürti László életművét – amelyet ebben az évben a Tokaji Íróttábor díjával tüntetett ki a Kuratórium – a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fiatal irodalom felhajtóereje emelte fel a kortárs fiatal magyar irodalom színvonalához. Ez a felhajtóerő három fókusz: a Nyíregyházi Főiskola Ampha-köre, a homokhalmok fölé emelkedő SZIRT, azaz a Szabolcsi Írók Társasága, majd a Vörös Postakocsi és a Partium című folyóiratok köré szerveződött. Abból a közös célból, hogy együtt és külön-külön is egy keserű, belső gyarmati múlttal, folyamatos gazdasági gondokkal, szegénységgel küszködő peremvidék új szellemiségét fogalmazzák meg, s emeljék a nemzeti irodalom friss látóterébe, bármilyen nehéz, sőt olykor képtelenségnek látszó feladat is ez. Mert bizony nem mindegy, hogy a magyar világváros közvetlen vonzásteréből, vagy erős és fényes irodalmi múlttal rendelkező városból – Szegedről, Pécsről, Debrecenből – kezdi valaki az irodalmi pályáját, vagy, mint Kürti László, Mátészalkáról, amely kisváros még ma is, jobbára az agyonszurkált, sőt baltával is fejbecsapott Gacsaj Pesta balladájáról híres, holott a hollywoodi filmiparnak is nagy személyiségeket adott; és a Trianon utáni Magyarország területét tekintve ebben a városban volt először közvilágítás. De az eddig négy kötetet publikált, a Jelenkor, Magyar Napló, Élet és Irodalom, Tiszatáj, Bárka, Új Forrás, Parnasszus, Mozgó Világ, Hitel és más fórumokon egyforma közvetlenséggel otthonra talált költő, filozófus, testnevelő tanár és filológus Kürti László, éppen úgy, ahogyan e kontrasztos foglalkozásokat a személyiségébe oldó ereje, nem sokat törődik ezekkel a negatív konvenciókkal.

Egy új, az irodalomban kigyúló erős szatmári „közvilágítás” fényeként olyan természetesen írta be ma-

gát a kortárs fiatal irodalom erős vonulatába, mintha a ma Mátészalkájáról ez lenne a legtermészetesebb és a legkönnyebb művészi gesztus. S lehetett is, mert hogy így történt mindez, abban Kürti Lászlót széles körű és nem csupán irodalmi műveltsége, hanem a bölcséletet, a művészetet és a fizikum életre szavazó örömet egyesítő szemlélete segítette, amely jóval tágabbra vonta azt a horizontot, amely a szabolcsi szakadékok mélyéről, Mátészalkáról egyébként a világról látható lenne. Sőt verseiben alig van konkrétan helyi, lokális vonás, a helyi értékeket folytonosan a nemzeti és az európai közérzet értékterébe helyezi át, noha ars poeticája egyértelműen ehhez a világhoz kötődik. „Húsz éve írok – vallja –, de azt sokkal

Díjátadás (Sáray Ákos felvétele)

régebről tudom, hogy a szegénységben sokkal több a tartalék: praktikum, kreativitás, aszketizmus, mint egy összkomfortos világban belátható lehetne. Évekig laktam a nagyszüleimnél százéves parasztházban, ahol nem volt fürdőszoba, ezért hóesésben, komoly mínuszokban, esőben is kertben zuhanyoztam egy ál-

talam csappal felszerelt vizes hordó alatt. Ekkoriban kezdett élehetőbb lenni a feje tetejére állított világom is.” Kürti László ebből a világból és József Attilától elindulva jutott el a tárgyiasságot és a gondolati költészetet a modern lélektan érzékenységével és filozófiával telítő műfajokig, amelyek egyszerre képesek megjeleníteni a hangsúlyos, az időmértékkel lüktető és a szabad verses műformáiban. S az olyan – az optimizmust és a létbizalmat groteszkben fürdető – mondatokig, mint a „Hiszek a reményvesztett lovakban, a könnyelmű emberekben és az életlen vajazókések ragyogásában.”

A Kürti László versvilágát erősen átszövő ironia (amit korábban Kalász Márton meghatározónak jelölt meg e poézisben), továbbá a konkrétumok elvont gondolatkörökbe hajlítása, valamint az erős filozófiai mezők a fiatalember verseit ma számomra leginkább ahhoz a poétikai modellhez közelítik, amelyet mesterfokon Ágh István alakított ki és képvisel az új magyar költészetben.

S a minőségnek ez a mértéke vonzotta oda Kürti László líráját a Tokaji Íróttábor díjához is. Kívánom, kívánjuk, hogy az íróttábor jó évtized óta hűségese-

Elhangzott a Tokaji Íróttábor záró rendezvényén, 2014. augusztus 15-én.

költőjét: Kürti László mátészalkai, de európai magyar költőt ez a díj is segítse hozzá a Kocsis-Hauser-, a Balázs Ferenc-, a Vörös Postakocsi- és a Litera Net-napló-díjak után költészete további értékteremtéséhez, és annak a magatartásnak a megőrzéséhez, amit

Tükörhatás című versében így fogalmazott meg: „Sorsokat bíztak rám, fájdalmasok, ingyen, / mégsem vagyok hitvány, hitszegő, áruló, / fröccsöntött istennek közt hőre lágyuló, / ne kényszeríts térdre, eleven ismerős, / hadd legyek dalnokod, te pedig néma hős.”

KÜRTI LÁSZLÓ

szándékolt baleset

*hasznot akartam húzni belőle. felélni, kizsigerelni,
életem összes kudarcát számon kérni rajta.
a tiszánál találkoztam vele legelőször, barna volt,
szélvihar tépte a nyárfák lombjait, miközben
véletlen folyók áradtak túl épp tengerekké bennem.
szemei úgy álltak keresztbe, annyi kancsal bájjal,
mint mikor órákon keresztül sodró szeretkezések
áramában veszítesz kontrollt.*

*sárló, fiatal kancák szeszélyével szaladt messzebbre
tőlem, jött vissza újra. a szagában is volt
valami a lovakéból annak a lánynak, és úgy izzadt,
mint egy lipicai, ha nyereg alatt ficáncol.
a fogatlovak fegyelme, habzó verejtéke
kiszámíthatóbb ettől a csataktól.
de ez a fajta állati szépség fanyarkás illatával
nem kényszeríthető igák, sem törvények elé.
torkomig ért már megannyi túlszabályozott
parfüm-ittas, kisszerűen emberi férfi-nő játszma.*

*érzékenyen kérdezgettem, nem tudhattam,
látja-e saját ösztönös mibenlétét. nem látta.*

zabolátlan csikó, elköteleződni vágyó fegyelmetlenséggel.

*azt mondta, hogy ő olyan, mint bármelyik nő.
olyan volt: nem ismerte kozmoszának szubsztanciáját,
létének legbelsőbb szabálytalan beteljesületlenségeit.*

*a közmegegyezések sükké és vakká, bányalovakká tördelik
a legszentebb tüneményeket is. mikor már úgy határoztam,
meghagyom őt a gazdátlan közgondolkodásnak, na, akkor kezdett
el szemeim tükréből nagy szomjakkal inni.*

PAPP-FÜR JÁNOS

Tematikus írószekciók az Erzsébet Táborban

Idén jelentkezettek először olyan fiatalok a balatonberényi Erzsébet Táborba 2014. július 19–25. között, akik írással szeretnének foglalkozni. Ez a tematikus író- és olvasótábor két szekcióra oszlott, és szemináriumokon folyt a tanulás, tanítás. Az egyik csoport Csender Levente író vezetésével próza-, illetve novellaírással foglalkozott, a másikba pedig én vártam a versírási, költészeti kérdések iránt érdeklődőket.

Harminckét fiatal jelentkezett, közülük húszan a prózai, tizenketten pedig a költészeti szemináriumra iratkoztak be. A szeminárium öt napja alatt alkalmuk nyílt kortárs írókkal, költőkkel találkozni, eleven kapcsolatba lépni velük, tanulni tőlük. A költészeti csoport vendége Mirtse Zsuzsa költő volt.

Az íróiskolák három fő feladatra összpontosultak: kortárs művek bemutatása, olvasása, saját szövegekkel való foglalkozás, és a már elsajátított friss tudás, illetve információk alapján szövegalkotás. A szemináriumvezetők igyekeztek segíteni a gyerekeknek megtalálni saját hangjukat, felkutatni egyéniségüket az írástechnikájukban. Azt a fajta írói-költői ambíciót keresték, amire fel lehet építeni azt az identitást, amelyet magukban hordoznak a hallgatók.

Nem csupán az alkotói mechanizmusra próbálták rámutatni, hanem segítettek felerősíteni a belső figyelmet, ami elengedhetetlen azon fiataloknak, akik önkifejezésük eszközeként az irodalom formanyelvét választották.

A napi hatórás, intenzív kapcsolat az irodalommal várakozáson felüli fejlődést mutatott. A hozott szövegekhez viszonyítva a tábor ideje alatt sokkal letisztultabb, érettebb írások születtek. A hallgatók le tudták vetkőzni a suta pózokat, rossz beidegződéseket, megtisztították saját írásaikat a sallangoktól, megtanulták, hogyan kerüljék el a giccses, patetikus költői kellékeket, és az addig bizonytalan szövegeiket is végső formába öntötték. Rátaláltak saját hangjukra, önmagukkal azonos kifejezőmódjukra, mely megmutatta nekik azt az irányt az íróvá, költővé válás folyamatában, amelyen biztonságban elindulhatnak.

Az Erzsébet-program lehetővé tette, hogy a szemináriumvezetők csoportjaikból kiválaszthassák a legtehetségesebb hallgatókat. Így az írói és a költészeti csoportból megneveztek két-két fiatalot, hogy részt vehessenek az évente kétszer megrendezett Talentum Programban, Zánkán.

GYÖRI KRISZTINA

Döntések és következményeik

*Nemcsak a következményeket,
de már a döntéseket sem vállalom,
hagyom, hogy a körülmények
lerendezzék egymás közt.
Néha egy érme két oldalára írva
dobálom a következő éveimet,
és arra megyek, amerre hamarabb zöldül.
Csak hát így nem lehet eljutni sehová,
és már félttem az időt,
nehogy végül a síneken sétálva
a vonat döntsön helyettem.*

Az itt közölt két verset és novellát az Erzsébet Tábor diákjai írták

Egy búcsúzás margójára

*Egy hónap nagy idő.
Ezt valahogy romantikusabban kellene.
Tegnap órákig andaloghattunk volna a tóparton,
vagy legalább egy parkban,
csipkés kendőcskével integethetnék utánad,
hajnalban sóhajtozva süthettem volna pogácsát,
hogy meghatódva majszolhasd a vonaton,
és kellettek volna a fogadkozások is.
De anyád elsózott rántott húsa lapul a táskában
két kenyérszelet között,
suta búcsúzásunk
félbeszakítja a MÁV szignálja,
az utolsó percben is
InterCity pótjegy után szaladgálunk,
és hiába vasaltam tegnap az inged,
a bőröndödbe hajtva újra csupa ránc.
Pedig ezt nem így,
valahogy sokkal romantikusabban kellene.*

SZÁNTÓ KAMILLA

Különc

– Önnek mi a foglalkozása? – huppant le mellém egy kalapos úr.

– Életeket mentek – válaszoltam, és arrébb csúsztam a padon, hogy helyet adjak neki.

– Orvos?

– Nem.

– Ápoló?

– Nem – ráztam meg a fejem.

– Talán mentős?

– Nem. Nem az egészségügyben dolgozom.

– Akkor rendőr vagy katona – mondta a kalapos úr magabiztosan.

– Nem.

– Ó, akkor ön bizonyára egy tűzoltó! Látom a bátor tekintetét. Ön csakis egy tűzoltó lehet.

– Nem. Gyerekkori nagy álmom volt, de végül nem lehettem tűzoltó. A tetoválásom miatt – böktem a karomon végigfutó felíratra.

– De akkor mégis mivel foglalkozik pontosan?

– Festő vagyok – húztam ki magam büszkén.

– Értem. Már mindent értek. Hát ennyire nagyszerű művész lenne, hogy megváltoztatja, sőt meg is

menti alkotásaival egy-egy ember életét? – nézett rám az úr valós csodálattal.

– Nem, azt hiszem megint félreért.

– A képeiért kapott pénzt jótékony célra fordítja, és így ment életeket? Micsoda nemes cél! Én is mindig mondom a gyerekeknek, hogy Afrikában éheznek – csillant fel a szeme.

– Nem. Teljesen más. Én nem képeket festek.

– Nem? Talán arcfestő?

– Nem – ismételt meg sokadszorra.

– Ön akkor egy valódi selyemfestő lenne? A kézzel festett selyem nagyon drága – fordult felém bizalmasan.

– Nem.

– Akkor hát árulja el végre, hogy miket fest. Megöl a kíváncsiság.

– Falakat festek – feleltem.

– Szóval díszleteket fest? Melyik színháznak?

– Nem. Nem. Én valódi falakat festek.

– Hogy mondja? – kérdezte zavartan.

– Szobafestő-mázoló vagyok – mondtam.

– De hát akkor ön nem is ment életeket! – kiáltott fel a kalapos úr, és magamra hagyott padon.

CSENDER LEVENTE

Az első balatonberényi író tábor után

Elkezdeni valamit mindig izgalmas. Benne van minden lehetőség, benne van a szervező kreativitása, lelkesedése. Készíti a programtervet, a közösen feldolgozandó szövegeket, megtesz mindent, ami tőle telhető, készül vakon, mert nem tudja, hogy ki lesz az asztal túloldalán – csak annyit, hogy középiskolások az ország határain belülről és túlról. Azt tudja a szervező, hogy felelőssége és kötelessége is a tudását átadni a fiatalabb generációnak, mert az iskolai keretek nem teszik lehetővé ma Magyarországon, hogy a gyerekek a kreativitásukat, írói tehetségüket kibontakoztathassák. Egy diákoknak szervezett író tábor nemcsak hiánypótlás, hanem lehetőség is a tehetséges gyerekek felkutatására és tehetségük gondozására.

Aztán elkezdődik a tábor, és megtapasztalja a szervező, hogy Erzsébet Táborban lenni jó. A tábor a Balatonba torkollik, a konyha kitűnő, a gyerekzsivaj folyamatos. Mindenki végzi a dolgát, a fások faragnak, a korongosok korongoznak, a gyöngyösök fűznek, a mézeskalácsosok díszítik és sütik a mézeskalácsot, de mit csinálnak az írók meg az olvasók? A verselők elmennek a nádfedeles kiülőbe Papp-Für Jánossal, a prózaírók velem jönnek egy szintén fedett helyre, összehajlítunk három asztalt, bemutatkozunk, tisztázzuk, hogy ki honnan és miért érkezett a táborba, és elkezdődik a munka, vagyis azon program végrehajtása, amit Szentmártoni Jánossal, a Magyar Írószövetség elnökével egy bő félévvel ezelőtt kitaláltunk.

A foglalkozások háromórásak, az elsőn előrántom Bodor Ádám *Milyen is egy hágó?* című rövid novelláját, közösen felolvassuk, és elkezdjük megbeszélni a műfaj sajátosságait, a kortárs magyar novellát, és leszögezzük, hogy a következő pár napban a rövidprózával fogunk foglalkozni. Aktívak a gyerekek, okos hozzászólásaikkal inspirálóan hatnak egymásra és rám is. Különösen egy Asperger-szindrómás fiúnak vannak érdekes gondolatai.

A délutáni foglalkozásra már hozzák a saját szövegeiket, néhányan több regény megírásán is túl vannak. Érkezik mese, elbeszélés, fantasy, krimi, regényrészlet stb. Megkérem a résztvevőket, hogy válasszanak a saját szövegeik közül rövidet, mert a hosszúakat nincs időnk átbeszélni. A felolvasásokkal kezdetét veszi a négy napos műhelymunka. Végig nagyon iz-

galmas, tanulságos beszélgetéseket folytatunk, amiből mindannyian profitálunk.

A második napra a gyerekek már ismerik egymás szövegeit, mert előző este összejötték, és önképző körre formálódva olvastak fel egymásnak.

A harmadik nap délutáni foglalkozására meghívott vendégek érkeznek. A prózaírókhoz Bíró Gergely író, a Magyar Napló prózarovatának vezetője, irodalomterapeuta érkezik, aki, miután megbeszéljük a kortárs irodalom sajátosságait, kitűnő foglalkozást tart a gyerekeknek. Az orosz népmese, melyet közösen dolgoznak fel, megtornáztatja a csoportot mind szellemileg, mind érzelmileg, és mély nyomot hagy bennük.

Az utolsó napon összegzünk, elmondja mindenki a véleményét az együtt töltött napokról, azok hozadékáról, aztán a Ki mit tud? vetélkedőről is elhozzuk a második díjat (az elsőt a költők nyerték el).

Összességében azt mondhatom, hogy mindenkinek adott valami többletet az együtt töltött négy nap. A kialakult barátságok, kapcsolatok folytatódnak személyesen és virtuálisan. Az írásaikat azóta is küldöztetik a gyerekek.

Budapest, József körút, nézelődők egy harckocsi ágyújának maradványa fölött. (Fotó: Fortepan/Nagy József)

DÖME BARBARA
Anyám haja

Álltam az ajtófélfánál, mint egy ázott kis veréb, és bámultam anyám gyönyörű, hosszú szőke haját. Ilyennek képzeltem az angyalokat is. A konyhába besütött a nap, és ő ebben a fényben még elérhetlenebbnek látszott. Azt gondoltam, ha csak egyszer megérinthetném azt a selymesen csillogó, vállára omló zuhatagot, tán én is olyan boldog lennék, mint a szomszéd lány, akit mindig megölel az anyukája, miután hazaér az iskolából. Amikor hallottam, hogy nyikorog a kapujuk, rendszerint az ablakhoz futottam, és néztem, ahogy a kislányt átfonja a mamája gyönyörű, hófehér karja. Az én anyám soha nem engedte, hogy megérintsem a haját.

Most is az ablakon bámulok kifelé. Nézem, ahogy a sudár termetű jegenyék elfutnak mellettünk, és arra gondolok, milyen lesz majd a találkozás anyámmal, akit egy éve nem láttam, mert azóta nem engedte, hogy hazamenjek. Éreztem, hogy titkol valamit, mégsem tettem semmit.

Ahogy a vonat átrobog a Tisza felett, mintha a mellkasomra taposna valaki. Aztán a torkomat markolászva az a láthatatlan kéz, mintha biztosra akarna menni, mintha eltökélt szándéka lenne, hogy még azelőtt végez velem, mielőtt átérünk a folyó túloldalára. Kiimbolygok a peronra, cigarettát kunyerálok egy beesett arcú, nyurga férfitől. Ahogy beleszívok, apámat hallucinálok. Negyven éve halott, most mégis olyan tisztán látom, mint a saját kezemet, amelyben a cigaretta remeg. Közelebb lépek, hogy megöleljem, de karjaim a levegőbe csapódnak. Szelíden mosolyog, megsimogatja az arcomat. „Ne haragudj anyádra – szól –, nem úgy gondolta.”

Apám azon a napon is részegen jött haza, anyám pedig menetrendszerűen üvöltözni kezdett vele. A nővéremmel az ágy alá bújtunk, és az „Isten bányára letészem bűnöm én” kezdetű egyházi éneket dúdoltuk. Ez volt anyám kedvence. Azt hittük, ha ezt daloljuk, még ha nem is hallja, valahogyan mégiscsak eljut a szívéig, és akkor abbahagyja a kiabálást. De nem hagyta, még hangosabban üvöltött. Azt ordította, bánja, hogy gyerekeket szült egy ilyen embertől. Csak hatéves voltam, s bár nem értettem pontosan, mit jelentenek a szavai, de abból, ahogy a nővérem zokogott, éreztem, valami nagyon rossz dolgot mondhatott. Aztán apám berohant a szobába, kiszedett ben-

nünket az ágy alól, és megölelt mindkettőnket. Egy nappal később felakasztotta magát.

Végigszívom a cigarettát, ám hiába keresem apámat, ő ismét eltűnt az életemből. Azt a furcsa szorítást ugyan már nem érzem, de a lábaim még mindig csak nehezen cipelik a testemet. Visszatámoľgok a vasúti fülkébe. Az ablaküvegnek támasztom a homlokombot. Tél van, a kinti hideg majd kijózanít. Játzóter mellett robogunk, akár Liliputban is járhatnánk, olyan apróvá zsugorította a játékokat a távolság. Egy szőke kislány alakja mégis egyre tisztábban rajzolódik ki, amint a homokozó szélén zokog.

Anyámat behívatta az igazgató. Azt mondta neki, hogy Tibikét szándékosan belöktem a homokozóba. A fiúcskának eltörött a karja. Rohantam anyámhoz, ahogy belépett az iskola kapuján, és sírva magyaráztam, mi történt. Tibike azt mondta apámról, hogy részeges disznó volt, mire én méregbe gurultam, és megölktem. „Nem akartam eltörni a karját!” – zokogtam. Éreztem, hogy az egyetlen vigasz az lenne számomra, ha anyám elbújtatna gyönyörű hosszú szőke hajában, de mivel állt, és azt is tudtam, úgysem engedné megérinteni aranyfürtjeit, így a miniszoknyája szélét akartam megfogni. „Ne fogdoss már, most vasaltam ki!” – mondta, és már rohant is az igazgatóhoz, akinek minden szavára bólogatott, megígérte, hogy megbünteti.

Az órára nézek, hamarosan befut a vonat a pályaudvarra, ahol a nővérem vár. Megbeszéltük, hogy ő visz be anyámhoz a kórházba. Azt mondta, jobb, ha nem leszek egyedül, amikor újra találkozom vele. A zsebembe nyúlok, előveszem a kinyomtatott e-mailt, amit a testvérem küldött. Szent Jakab Kórház, 212-es szoba, olvasom újra. Pszichiátriai osztály, írta még oda csupa nagybetűvel, talán a nyomaték kedvéért. Azt is megírta, hogy az orvosok szerint anyánk egész életében pszichiátriai gondokkal küzdött, pirulákat is szedett, csak előttünk titkolta. Biztosan szégyellte. Aztán egy ideje – ki tudja, miért – leállt a gyógyszereszedéssel, és állapota egyre rosszabbra fordult. Hát ezért nem engedte, hogy meglátogassuk – gondolom, miközben az agyongyűrt levelet visszadugom a zsebembe.

Amikor anyám először jött azzal, hogy a szomszédok zaklatják őt, és szándékosan zajonganak egész éjszaka, azt hittük, unatkozik, és mindenféle történeteket kitalál. Az utóbbi húsz évben csak ünnepeken találkoztunk vele, a köztes időben telefonon beszélünk, úgy is ritkán. Apánk halála után egyre jobban eltávolodtunk egymástól, jóformán már csak az anyakönyvben rögzített vérségi kapcsolat kötött össze

Jelen összeállításunkban a Magyar Írószövetség Íróiskolája hallgatóinak írásai szerepelnek.

bennünket, meg a kötelességtudat, hogy a gyerekek gondoskodni kell a szülőjéről. Anyám mindig nyakas, büszke nő volt, soha senkitől nem kért segítséget, és el sem fogadta azt. A testvérem egyszer elsírta, hogy egy életen át hiányolta az anyai szeretetet. Ekkor derült ki, hogy mindketten ugyanúgy éreztünk, csak korábban még egymásnak sem mertünk beszélni erről. A nővérem tizennyolc évesen megházasodott, és Ausztráliába költözött a férjével. Miután befejeztem a gimnáziumot, anyám azt mondta, ideje a saját lábamra állni, neki már nincs arra pénze, hogy az egyetemi tanulmányaimat finanszírozza. Albérletbe költöztem, és dolgoztam a tanulás mellett. Semmi nem hiányzott annyira, mint apám utolsó és anyám első ölelése. Hosszú, magányos éjszakáimon magam köré tekertem egy puha flaneltakarót, és behunyt szemmel az anyai ölelést próbáltam elképzelni. Sokkal később, egy analízis során a pszichológusom azt mondta, az, hogy egyetemistaként is a szüleim szeretetére áhítottam, nem pedig egy fiúéra, azt jelentette, a lelkem komoly sérülést szenvedett. Igazából később sem tudtam igazán soha egyetlen férfinak sem megnyílni. Miután lediplomáztam, a fővárosba költöztem, anyám ezután teljesen egyedül maradt a szülővárosában. Nem voltak testvérei, a szüleit két éve autóbalesetben elveszítette. Rokonok nevelték fel, hol az egyik dobta ki, hol a másik. Korán férjhez ment. Apám egyszer azt mondta: anyámat senki nem tanította meg szeretni. Akkor még nem értettem, mire gondol.

Az idő múlásával anyám egyre keményebb lett, mintha lelke maradék része is meghalt volna. Hosszú szőke haját szoros kontyba fogta, nem vettem észre, mikor váltott aranyból hófehérre. Aztán egy levél érkezett a hivatalból, amelyben közölték, hogy kezdeményezik anyám gyámság alá helyezését, mert feltételezhetően ön- és közveszélyes. A szomszédok feljelentése indította el a lavinát. Ezután derült ki, hogy anyám meséi az éjszakai dübörgésekről, a zaklatásokról és a fenyegetésekről mind-mind hallucinációk. Legalábbis az elmeszakértő ezt állapította meg. Magamat vádoltam, amiért nem ismertem fel előbb a bajt. Bár soha semmilyen körülmények között nem akart esendőnek látszani, meglepő módon most mégis könnyörgött: neki higgyek, ne az orvosnak, tényleg üldözik, és ő nem bolond. Azt is mondta, megöli magát, ha gyámság alá helyezik, vagy beteszik egy zárt osztályra. A bírósági eljárás során eskü alatt vallottam, hogy anyám mindig is szerető szülő volt, óvott, féltett bennünket, mindenben mellettünk állt, képes gondoskod-

ni magáról, nem hallucinál, és nem bolond. Az orvosszakértővel is szembeszálltam, amikor azzal vádolt, hogy anyám állapotát próbálom leplezni. Végül nem volt elég bizonyítékuk ellene, és nem tudták gyámság alá helyezni. Anyám a tárgyalás után újra olyan volt, mint régen, odajött hozzám, és megtiltotta, hogy szánjam, vagy gondoskodjak róla. Pedig megtettem volna, mert mégiscsak ő nevelt fel. És még mindig vágytam arra, hogy egyszer megérinthessem a haját. Mindez pontosan egy évvel ezelőtt történt.

A vonat megáll a pályaudvaron. A nővérem a nyakamba borul, és zokog. Ő is csak egy pár napja érkezett meg Ausztráliából. Én is sírok még akkor is, amikor beszállunk az autóba. Arra kér, anyám előtt ne könnyezzek. Nem tenne jót az állapotának, ha látná, hogy szánjuk. Megígérem, hogy tartani fogom magam. A kórházi folyosón a fertőtlenítő szaga keveredik a vizeletével. Émelygek. 210-es szoba, 211-es. A nővérem karjába kapaszkodom, újra érzem a mellkasomon azt az elviselhetetlen nyomást. Tudja, ha nem húz be erőszakkal a 212-es szobába, magamtól talán be sem megyek. Anyám egy rácsos ágyban fekszik. Nem emlékeztem rá, hogy ennyire aprócska. Alszik, vagy talán csak nem bírja felnyitni a szemét. Talán negyven kiló, ha lehet – gondolom, és próbálom a könnyeimet visszatartani. A nővérem bölint, odamehetek az ágyhoz, egészen közel. Az orvos szerint egy hete már semmit nem eszik, és nem is beszél. Azért vitték be a kórházba, mert rosszul lett az utcán. „Hogy nem vettük ezt észre?” – kérdezem a testvéremtől, de nem válaszol, csak törölgeti a szemét. A pszichiátriai gyógyszereket is infúzióban adják anyámnak, mert másképpen nem veszi be. A nővérem lemondóan rázza a fejét, amikor ránézek. Ki sem mondom, de tudja, azt jár a fejemben, anyám túlélheti-e még ezt a mostani állapotot. „Kérlek, ne sírj – mondja –, bármikor felébredhet.” Fél órát állunk az ágya mellett, mire kinyitja a szemét. Ránk néz, és próbál mosolyogni. Legalábbis a szája széle megrándul, és én ezt próbálkozásnak vélem, az öröm megnyilvánulásának, hogy láthatja a gyerekeit. Mégiscsak szeret minket?

Ahogy megmozdítja a fejét, látom, hogy hosszú haja nincs kontyban, a kopott fehér, gyér hajtincsek a párnáján pihennek. A kezem úgy remeg, mintha áramot vezetnek volna belé. A nővérem mellém lép, és a vállamra teszi a tenyerét. Anyám felé hajlok, és életemben először végigsimítom a haját, kezemet végigvezetem a hajtincseken, egészen a párna széléig. Anyám szemébe könnyek szöknek. A nővéremmel rámosolygunk, egészen addig, amíg anyám újra le nem hunyja a szemét.

GLÁSER DIÁNA

Közbenjárás

*Kigombolt emlékek a Föld körül.
Nagyanyám gesztenyét morzsol,
zsebében felduzzadt rózsafüzérszemek.
Esővíz mossa homlokát.
Szemhéja falevél,
szoknyája tüskés kéreg,
csontos bokája áhítat.
Könyörög értem.*

Ketten egy konzervdobozban

*Elvágott szélek egy szomorú fémfedőn.
Körömnymi tükörben hajlékony tisztaság.
Falovakat épít a homályban a csend.
Ananászkarikából ível glóriát.*

Zörej

*Aki megtöri a csendet,
fényes kockacukrot szakít le a mennyezetről.
Aki megbontja a vakolatot,
annak sírva potyognak szájába a meteodarabkák.*

*Aki megtöri a csendet,
acélbetéttel süllyed az óceánfenékre.
Aki bordái közé merül,
annak halak úszkálnak a szemében.*

*A kockacukor az óceánban feloldódik.
A halak a fényességétől megdöglenek.
Szemeim kivörösödnek.
Nyelőcsöved, mint perzsaszőnyeg bomlik szét.*

*Aki planetáriumban fogan, nem ismeri az őseit,
nem gondol bele,
hogyan akik megtörték a csendet,
cukor, hal majszolása helyett, éjszakánként
szövetek nem látható gyulladásait csillapítják.*

DONÁTH FANNI VERONIKA

Szívdobbanás

Eddig is köztudott volt, ha mi ketten „randizunk”, esni fog az eső, villámlás vagy mennydörgés lesz. Legutóbb a Városligetről beszéltünk, milyen jó lenne ellátogatni oda, sétálni egyet ilyen jó időben. A mai, verőfényes napsütés, kék ég, egy-egy kósza felhő éppen ideálisnak tűnt. Munka után beültünk a kocsiba, hamar találtunk parkolóhelyet is. Körbesétáltuk a várat, és a távolabbi tisztás felé vettük az irányt. Egyfolytában mosolyogtunk, nevetgélünk. Mindig tudtuk, a másik épp mire gondol, mielőtt kimondta volna, ugyanazt éreztük. Minden egyes alkalommal kizárjuk a külvilágot, a problémákat, csak mi vagyunk ketten, és élvezzük az életet. Szeretek vele lenni, beszélgetni, mert önmagam lehetek, káromkodhatok vagy nevethek hangosan, ha úgy tartja kedvem. Az emberek többsége megjártssa magát, de nekünk sosem volt rá szükségünk. A jelenben élünk, semmi más nem számított. Épp beszélgettünk séta közben, amikor csak annyit mondtam kacéran:

– Kapj el, ha tudsz! – A fák között kezdtem kacskaringózva futkorászni. Teljes erőbedobással kerülgettem az utamban álló törzseket, és egyre gyorsabban vert a szívem. Akartam is, hogy utolérjen, és nem is... Félve hátrapillantottam, de nem láttam őt. Eltűnt. Lelassítottam, elbújtam az egyik fa tövében, és kinéztem jobbra. Szaporán vettem a levegőt, de még mindig nem vettem észre, merre lehet.

Ezek után kilestem balra is, majd hirtelen valaki elkapta a vállamat, megijedtem, ugyanakkor fülig ért a szám. Magához húzott, s csak annyit súgott a fülembe:

– Megvagy! – A hideg végigfutott a hátamon, megfordultam, és a szemébe néztem. Csak meredten bámultuk egymást, pillanatok teltek így el. Az idő mintha megállt volna... Miközben néztük egymást, éreztem, hogy körülöttünk megváltozott a táj. Elkezdett sötétedni. Az égre pillantottam: szürkés-kék színe lett. Felhúztam a szemöldökömet, s megjegyeztem:

– Esni fog... – Ő is felnézett az égre, majd meg rázta a fejét, s hozzátette:

– Szerintem induljunk az autó felé, hazaviszlek.
– A szívem összeszorult, még maradni akartam, bár csak megállíthatnám az időt, még nem mehetünk haza.

Leszegttem a fejemet, és elindultunk. Szomorú lettem. Annyira belemerültem a cikázó gondolataimba, hogy észre sem vettem, hogy elem lépett. Lágyan átkarolt, és megkérdezte:

– Baj van?

Megvontam a vállamat. Elkezdett esni az eső, a kocsi pedig még messze voltunk. Egyik kezemet megragadta, és behúzott egy közeli fa alá. Egyre jobban szakadt az eső, mintha őserdőbe csöppentünk volna, igazi zivatar keletkezett. Természetesen senkit nem láttam rajtunk kívül, őszintén örültem az esőnek, mert tudtam, egyhamar nem megyünk tovább, s addig is együtt lehetünk.

Sóhajtottam, egymásra néztünk, s csak mosolyogtunk. Én egy szoknya, topp, balerínacipő kombinációt viseltem, rajta pedig kockás, rövidujjú ing és térdig érő vászonnadrág volt, illetve sportcipő.

Az eső nem akart csillapodni, egy-egy csepp elvétele átszivárgott a lombkoronán. A friss zápor felerősítette a növények illatát. Tíz perce állhattunk a fa tövében, amikor villámlani is kezdett. Hirtelen kirázott a hideg, ezt ő is észrevette, és nagylelkűen felajánlotta:

– Ugyan nincs nálam kabát, amit odaadhatnék, de átölelhetlek.

– Köszönöm. – Nekidőlt háttal a fának, kitérta a karját. Odaléptem, a mellkasára hajtottam a fejem, és átöleltem a derekát. Ő pedig átkarolt. Úgy éreztem, mintha a bátyám lenne, biztos menedék. Nagyokat sóhajtottam. Még szorosabban magához húzott.

Az eső halk zúgása olyan dallamos volt, mintha zenét hallgatnánk. Lassan ringatózni kezdtünk. Nem akartuk elengedni egymást. A fejem fölémelte az egyik karját, és megpörgetett. Táncoltunk, fülledt levegőben az esőcseppek ritmusára.

Egy némafilm főhősének éreztem magamat, a lélegzetem elállt, a film pedig megszakadt.

MÉSZÁROS JÓZSEF
Hé! Paraszt!

Maszatos kölyökként Máriahalmi Vilmos plébános ministránsa voltam egykoron. Vilmos Atyát a férfemberek is jóvágásúnak tartották, s olykor beszédjük tárgyává is tették, amikor is azt mondták: – Ezek az asszonyságok azért járnak templomba, mert szép ember a pap. Miska bátyám istenfélő ember volt, még Isonzónál megígérte a tábori lelkésznek, hogy rendszeresen fogja látogatni az Isten házát, ha hazasegíti őt a Jóisten, de ezen ígérte azért nem tudta betartani, mert a templom és a háza között nem volt kocsmá. – Nincs mit tenni – mondta az öreg. – A maga képére teremtett, akkor értse meg – mormogta, ha szóba hozták a dolgot.

Az engem atyai gondoskodással pallérozó Atyát a szép Vácziné miatt máshová helyezték, én meg Pestre futamodtam, ahol „Hé! Paraszt!” megszólítás dukált a cimboráim részéről. A falumban meg pesti csibész lett a titulusom. Az elvándoroltak szindrómáját éltem meg: ott kiírtak magukból, itt még nem írtak be... A szellőjárta táj illata helyett a Kazinczy utcai dohos, salétromos lépcsőházak nehéz szaga járta át a tudómet. Otthon – évtizedekig a falum jelentette ezt nekem – igen fáros, igen takaros asszonyságok voltak, itt, Pesten meg olyan szürkének láttam őket, mint a levesben főtt lilahagymát. Hát, ezekbe nem lett volna szerelmes az Atya – gondoltam gyermeki lélekkel.

Pesten sodródtam, s már itt tanultam az életet, olyanaira, hogy héttagú bizottság elé kerültem, akik arra voltak összeverbuválva, hogy sorsom felől döntenek. Középen ült egy gondterhelt, fáradt arcú, szelíd ember, csak ő kérdezett:

– Fiam, az van ideírva, hogy antiszociális magatartást tanúsítottál! Szeretnénk hallani, miről van szó – mondta halkán.

A szívem csattogva vert, mint a Hoffer traktor csépléskor, amikor a nagyon hosszú és széles szíjjal meghajtotta a cséplőgépet. Nem tudtam megszólalni, a torkom elszorult, az arcom céklavörösen sötét.

– Fiam, én vagyok a bizottság elnöke – mondta a férfi –, mondd el, mi történt? – Az elnök megkerülte a hosszú asztalt, odajött hozzám, odahúzott egy széket, leült mellém, megfogta a karomat, az arcom-

ba nézett, nagyapósan fürkészte a tekintetemet, s hallgatott. Egy idő múlva megszólalt: – Fiam, abban kell döntenünk, hogy intézetbe kerülj-e, vagy sem. Le van írva a cselekedeted, de tőled szeretnénk hallani.

Nem tudtam megszólalni.

– Ki nevelt eddig?

– Az apám – válaszoltam.

– Elváltak?

– Igen.

– Miért kerültél Anyádhoz?

– ...mert Apámnál bepanaszolt a mostohám, aki összevert, és Pestre szöktem.

– Anyádhoz?

– Igen.

– Hogy került a két lány a lakásba?

– A barátom állított be velük – válaszoltam mutató hangomon.

– Anyád hol volt?

– A Balatonon nyaralt.

– Szépek voltak a lányok?

– Igen! – már bazsalyogtam.

– Ki szólt a közelben posztoló rendőrnek?

– A házmesterné. Meg volt bízva, hogy naponta ellenőrizzen engem. Amikor kopogtatott, akkor a barátomat és a két lányt bezártam a háromajtós szekrénybe, de a szekrényajtó kinyílt, mert elfelejtettem a kulcsot elfordítani. A házmesterné visított, üvöltött, és felháborító erkölcstelenséget állapított meg. (A házmester, aki a szocialista erkölcs védelmezője...)

– ... és ezután?

– A barátom és a lányok kiugrottak az ablakon, elmenekültek...

– A rendőr...?

– Nagyokat röhögött, s közben veregette a lapoc-kamat. Egészséges dolognak tartotta, de a házmesterné követelte a feljelentés megtételét...

– Megmondtad a barátaid nevét?

– Nem.

Az elnök felállt, a kezét a vállamra tette, és megkérdezte:

– Otthon szeretnél maradni, vagy inkább intézetbe akarsz menni?

Azt válaszoltam:

– Intézetbe.

Az elnök komor arccal a bizottság tagjaira nézett, akik az asztalra vagy az ölükbe ejtett kezükre irányították a tekintetüket, s ezt mondta: – Ha egy gyerek inkább intézetbe akar menni, akkor annak súlyos

okai vannak. – A bejárati ajtó mellett ülő, viaszarcú anyára nézett, aki egy szót sem szólt, és visszaült a helyére.

A Makarenkó utcai Gyermekotthon állami gondozottjainak az igazgató Béla bácsi mindig azt hirdette: – Tanulni, tanulni, tanulni! – csak ezért az egy dologért tisztelte Lenint, ez utóbbit mindig halkán mondta. Én meg csüngtem Béla bácsi atyai szavain.

A vámhivatal rámpáján sietős léptekkel robogtam az irodaépület felé, amikor egy Csepel teherautó, több,

ipszilonos tolatással sem tudott az ellenőrzőhelyre beállni, visszafogtam lépteimet, s vártam: elsodorja-e az ellenőrzőbódét vagy sem. Amikor a sofőr istenkáromló szavakkal kimászott a fülkéből, mint Lótné, sóbálvánnyá merevedett velem szemben, és csak ennyit tudott mondani:

– Hé! Paraszt! Hát te?

– Én vagyok a parancsnok – válaszoltam.

Ő megfordult, ráköpdösött az autó kerekeire, és beült a sofőrülésre.

MÁRTON JÚLIA

Felhőátvonulás

*A törzsek között víz zizeg,
Ezüstös fényű kendő,
Oda se néz, csak lengeti
A délelőtti szellő.*

*A koronákban lárma van,
Cinkék, rigók danája,
De a víz felett elnémul
A tavasz csadarája.*

*Gyökerek között hömpölyög,
A törzsek körül árad,
Sodródik fölötte a csend,
Integetnek az ágak.*

*Víz az élet, és él a víz,
Ha tavasszal föléled,
Szelíd hullámmal átölel,
Táplál, tisztít és éltet.*

*De él a víz, a föld vize
Buzog, hömpölyög, árad,
Ezüstös pikkelye alatt
Megtart mindent magának.*

*A hang egykor szólt, hogy: legyen,
És különválasztotta
Az égi s földi vizeket,
S körbejárnak azóta.*

*Az égi víz fentről suhog,
Élet, áldás, ítélet,
A földi víz mélyről buzog
Árad, hömpölyög, széled.*

*Majd, ha útja végére ért,
Felszáll, mint könnyű pára
Égi testvérei közé
Egy boldogabb hazába.*

Vonzás

Egyre dülnek a vízre
az életadóra
Hajolnak a fatörzsek a
néma folyóra

Gyülekeznek a parthoz
Rügyes koronájuk
A zöld hullámok közül
Visszapislog rájuk

Nyárfák és korai jegenyék
Pihe-bolyha
Lefelé vitorlázik a
Lomha folyóba

És mindenhol amerre csak
Nézek és látok
Élet sistereg és buzog
Engem is átfog

Bordáim a part fái
Az égre kinyílnak
Habos alkonyi felhők
Szédülten belém hullnak

Ujjaim füvek és lila
Gyöngyvirágok
Ringatóznak az esti
Rigómuzsikához

Édes alma cseresznye és
Orgona mámor
Seper át füveim felett
Égi világból

Hideghullám

Erős hideg szél érkezett
A böjtnek nincs még vége
Nem kergeti a felhőket
Csak felkente az égre

Zsenge levelek lengenek
És csapkodnak az ágak
Zavaros ködök sirülnek
Fehér szöszmösök szállnak.

HAJDÚ-PATAKY BÉLA

Állok itt a Délinél... és várom Krisztinát

I.

*Állok itt a Délinél és várom Krisztinát
nem az a típus aki pontos szokott lenni
képes nem tízperceket negyedórát de
heteket hónapokat is késni
És de
amikor már a vércukorszintem
verdesi a plafont
akkor akkor
befut a Kedves
minek által következtében
édesedik a gond*

*– Megcsaltál?!
– Nem csaltalak...
– Sze...?
– Szeretlek!
– Esküszöl?
– Esküszöm.
– Örökre?
– Örökre.
– Sze...?
– Nem szeretlek!
– ???!
– Imádlak... te kis te... csak hát
ne aggodalmaskodj folyton...
de ne is bízd el magad... – mondja
majd sarkon forg visszaszól:
– ...ne haragudj drágám de még be
kell ugranom a szépségszalonba...
a fodrászatba... te csak írogassál
ahogy szoktál... jövők nemsoká... várjál, csá...*

*Uramatyám!... most látom
hogyan rajta megint egy új kabát
nem tudom, hol vette mint vette
de biztos nem a kínainál
én meg szabhatom a házi költségvetést
újra át... hiánycél...
célhiány... áh...
állok itt a Délinél és várom Krisztinát
Krisztina nem halt meg*

*Krisztina bennem él
nézd a szemem
olyan kék mint az övé
nem is olyan
ez már az övé
Krisztina nem halt meg
csak hát nehéz... istentelenül nehéz
nézd a szemem... szürkébb a semminél
nézd a szemem
tiszta vér*

*a boncmester kiment... majd visszatolat
...rám néz
– Maga az? – mondja
nekem csak bólintani van erőm
ő folytatja
– Hát kem negyven éve a szakmában...
negyven év a kisujjában – mondja...
de ő még ilyet
sose látott... egy testben, uram,
egy testben két szívet...
és most rögzítheti jegyzőkönyvileg*

*Várad Éva Krisztina született Budapesten
élt 25 évet Karácsony
óta halott
– Írja oda – ordítom – hogy én meg egyet
mit a 25-ből nekem adott
Várad Éva Krisztina meghalt kábítószer-
túladozásban
– én meg meghalok – nyüszítem –
szerelemelvonásban*

*most mit tegyek?!
mindenesetre felhívom az Eget...
– Halló, Égi Porta? Csókolom,
itt Hajdú-P'. Ismerni tetszik
a Krisztit? Jaj, de aranyos tetszik lenni...
és mit mondott, hogy
sze... hogy hiá... tessék?
...hogya megyek, vigyek sört meg
xanaxot?... halló, halló, halló...
Krisztina... te rohadék...*

átkírtad megint az eszemet...
 próbára teszed újra és újra
 problémamegoldó képességemet...
 de megállj... megállj...
 itt hagyom a teret, és minden lányt
 kit tehetek lefektetek...
 csak hogy szűnjenek kínjaim

II.

Avignonba hogy eljutottam
 egy telefonfülkéhez
 odafutottam... de nem volt nálam az érme
 Dél-Dakotába... Minnessotába... Oklahomába...
 ne haragudj érte...
 térdig járom már a lábom
 de nyugalom nem találom
 szabad vagyok de rab vagyok
 szerelmemnek foglya vagyok
 futnék de lábatlan vagyok
 látni vágnék, de a szerelmem halott
 sírnék, vigadoznék
 de inkább csak megnyugodnék...
 állok itt a... azt se tudom, hol vagyok
 girbegurbák az utcák éles a sarok
 nem tuti hogy nem kőbányán vagyok
 inkább egy hegy csúcsán kushadok
 messze innen az Isten
 még messzebb az ember
 csak a sátán a sátán
 itt rohadok meg
 az örök hó és jég határán
 hát élet ez?! Mondjátok meg, élet ez?!
 mi lenne, ha visszamennék
 a Déééééelihez?

III.

Krisztina: Város
 Krisztina: Körút
 Krisztina: Pláza (jaj, a kabát!)
 Krisztina: Tér
 és itt vagyok újra én

a vándorlegény
 ánz, zvánj, policáj... az én szívem nagyon fáj
 cérnára, cinegére... elmehettem a fenébe
 mendegél a mandarin...
 hát erre meg mi a rím?
 maradjunk csak annyiban
 benn hagytál a kakiban
 körbefutom a piacot
 lopok neked zöld citromot
 csak ne legyél savanyú
 jú hu-hu-hu-hu-hu
 látogass meg délután
 megtalálsz a diófán
 összehordunk hetet-havat.
 Kriszti, drága, add meg magad...
 Veszek majd neked pólót, felsőt
 hajfestéket is tán
 dolgozom reggel délben este
 éjszaka és délután
 csak hogy ne járjál kacatokban
 és hogy a Jóisten
 gyönyörködjék mosolyodban
 lesz majd nekünk ne félj
 lesz majd lakásunk
 mert beadtam pályázatom
 és hogy jogosult vagyok
 cociális alapon...

...állok itta Délinél
 és várom Krisztinát
 oly régóta már hogy ha szólítana
 tán meg se hallanám

– Olga Csehova
 nem megyünk sehova
 – mondta apám 1944 nyarán
 de vitték tuzskolták ön-Ural-mán
 túlra
 de túlélte mert mondtam
 tudta hogy megvárja az anyám
 üzent a család... az enyém...
 a gyerek a feleség hogy szeret és
 hogy hagyjam a francba

Krisztinát és hogy hazavár...

???

embernek, állatnak ott van a helye

ahol a szerelme

hát űzze hajtsa gyötörje várja

hogy párját s önmagát meglelje

állok itt a Délinél és várom Krisztinát

oly régóta már hogy ha szólítana

tán meg se hallanám

az emberek rendesek nem kötözködnek

olykor-olykor letesznek elém

forró teát meg zsíroskenyeret

és a környékbeli ebek

mik a hegyekből a hideg elől

lemerészkedtek

szintén szelídek

ülnek

levelek zöldülnek

levelek lehullnak

elfagy a lábom aztán kiolvad

nincs senki se itt már

csak én vagyok csak én vagyok

csak én vagyok

én vagyok objektív én vagyok adekvát

és elhagyni készül az idő

és kezd rám unni a tér

és módszeresen sikálják le elmémről

értelmezésük lehetőségét

de nehogy azt higgyétek

hogyha majd jön hátulról neszez

finom ujjával befogja a szemem

és azt kezdi el búgni

– Béluska kit hozott a Jézuska

hogy akkor majd nekirontok

mint bolond borjú az anyjának

NEM! ...mégiscsak ő hagyott itt engemet

és legyen tartása is az embernek...

várjál

ugye hallottad te is

ugye hallottad

a nevedet

tisztán hallottam

ahogy elért hozzám a szó

hogy

– Béluska

– Krisztina egyetlenem

gyere közelebb fogd be finom

ujjaiddal a szemem

hogy érezem senki de senki más

ez csak te lehetsz...

és ti is gyertek

zengedeztetek velem hogy Krisztina

nem halt meg... Krisztina bennünk él

nézzétek a szemünk örök fény

drágám

gyémántosom

mindenem

hát így történt...

így lettünk most már egy testté lélekké

örökké

(függöny össze... függöny szét)

Állok itt a Délinél...

...és várom

Krisztinát...

Budapest, 1956. október 23-i felvonulás. (Fotó: Fortepan/Házy Zsolt)

LAJOS TAMÁS
Régi történet

„A házban nincs fegyver” – mondta édesapám, Eger tekintélyes fül-orr-gége főorvosa 1956 év decemberének egyik éjszakáján, éjfél után fél háromkor a Tündérpart 6. szám alatti ház s kapuja előtt álló fegyveres csapat parancsnokának. „Főorvos úr, ha nincs, akkor nem is találunk” – mondta a katonatiszt, aki ismerhette apámat, és akin látszott, hogy nem örül ennek a küldetésnek. Ez nagyon-nagyon fontos kijelentés volt, mert akkortájt ott is találtak fegyvert, ahol nem volt.

A házunkban tényleg nem volt fegyver. A budapesti forradalom elbukásáról szóló hírek megérkezése után, november 4-én anyám leszerelte a közelgő oroszokkal harcolni induló fiait, és apám a malaclopó köpenye alatt vitte az érettségi előtt álló Laci bátyám dobtáras géppisztolyát és a medikus Zoli bátyám puskáját az egri nemzetőrség központjába, amely a Liceumból a Főiskola kollégiumába költözött. Én, a három fiú közül a legfiatalabb, tizenkét éves még az előző este, sötétedés után egy bokros helyre dobtam azt az írógépet, amelyen egy néhány napig nálunk lakó, volt ludovikás katonatiszt írta a forradalom folytatására buzdító falragaszait.

Az emeletről néztem a csapatot, heten voltak, katonaruhában, rendőruniformisban, a két munkásőr pufajkában. Már napközben megtudtuk, hogy éjjel jönnek hozzánk, ezért ébren vártuk őket. Édesanyám, aki erős asszony volt, este kilenctől egyfolytában idegesen pasziánszozott. Miután a látogatók a ház földszintjén szétnéztek, feljöttek az emeletre, ahol a gyerekszobánk volt.

Akkor már az ágyban feküdtem. Az egyik munkásőr, egy nagyon sovány, elgyötört arcú, sajnálatra méltó férfi kiharcolta az ágyból, és a párnám meg a paplanom alatt kutatott. Nem talált semmit, ahogy a többiek sem a ház átkutatásakor. Elmentek. Laci bátyámat magukkal vitték.

„Tegyék fel a kezüket azok a fiúk, akik betöltötték a tizennyolcadik évüket” – mondta a rendőr egy hónappal korábban a Dobó Gimnázium negyedik osztályában. Ketten jelentkeztek, Laci bátyám, aki október 15-én született, és egy osztálytársa.

„A diákokban megbízik a lakosság, bennünk nem – mondta a rendőr –, ezért be kell lépnetek a Nemzetőrségbe. Itt írjátok alá.”

Szüleim felháborodtak ezen az eljáráson, és féltették Lacit, ezért anyám elrohant a Nemzetőrségre, hogy semmissé tegye a belépési nyilatkozatot. Ez nem sikerült neki, arra viszont ígéretet kapott, hogy Laci nem vesz részt járőrszolgálatban és harci cselekményekben. A forradalom alatt a Nemzetőrség központjává átlényegült Tanárképző Főiskola, a Liceum egyik sarkán állt büszkén őrt a dobtáras géppisztolyával, amelynek sorszámát – utóbb bebizonyosodott: előrelátóan – felírta.

A főiskolás fiúk szinte kivétel nélkül beléptek a Nemzetőrségbe, amiből később semmi bajuk nem lett. Egerben és környékén nem voltak harcok, a Bükkben a Hereg réten – amit azóta Hirig rétnek is hív a népnyelv – volt kis csetepaté, de ebben nem vettek részt az egri nemzetőrök.

A budapesti forradalom leverése után néhány nappal elterjedt Egerben a hír, hogy Kerecsend felől jönnek az oroszok. Este volt, amikor szokatlan csatogásra, zúgásra lettünk figyelmesek: orosz tankok vonultak végig a Főutcán, és befordultak a Csiky utcába, amelynek a végén volt a laktanya, és amelynek egyik mellékutcájában, a Tündérparton állt a házunk. Kiálltunk az emeleti teraszra, ahonnan látni lehetett a tankok tornyát és ágyúját. Tizenöt-husz tank csörömpölt felfelé lassan, közönyösen, magabiztosan, félelmetesen.

December 12-én, a budapesti munkástanácsok által kezdeményezett és az egriek által is követett negyvennyolc órás sztrájk második napján édesanyámmal mentünk a Csiky utcán a Főutca felé. Anyám barátnője, Halmos Baba néni kiszólt az ablakon, hogy ne menjünk tovább, mert közvetlen előttünk pufajkás karhatalmista osztag vonult le a Főutca felé, ahol kétháromszáz ember gyűlt össze a sztrájkjal együtt meghirdetett békés tüntetésre. Később tudtuk meg, hogy Fűzesabonyból vezényeltek Egerbe egy karhatalmista alakulatot, amelynek tagjait szidalmazták a tüntetők, a fegyveresek szerint pedig leköpdösték őket, és támadólag léptek fel velük szemben. Azt is állították, hogy a Dobó Gimnázium épületéből rájuk lőttek, ezért „önvédelemből” nyitottak tüzet géppisztolyokkal a tömegre. Ebbe a tűzbe futottunk volna bele, ha nem figyelmeztet Baba néni. A fegyverropogást akkor hallottam, amikor a kertek alatt hazafelé futottam, és néhány perc múlva a házunk ablakából kinézve vérző embereket láttam a Tündérparton magukban vagy támogatással felfelé, a kórház felé menni. Tízen meghaltak, és huszonhatan megsebesültek.

Kézenfekvő magyarázat lett volna, hogy bátyám és nemzetőr diáktársa adta le a „pufajkásokra” a lövést a Dobó Gimnáziumból, amelyet viszonzva halt és sebesült meg annyi ember. Ennek bizonyítására a házukban lefolytatott házkutatás során becsempészett puska alkalmas lett volna, de volt valaki, valószínűleg az apámat tisztelő rendőrfőkapitány, aki ezt a fenyegető galádságot megakadályozta.

Lacit a házkutatás után elvitték az ÁVO épületébe, ahol már az udvaron nekiestek a pufajkások. Az ott ácsorgó orosz katonák védték meg: malagyec, gyerek még, mondták. Lacit éjszakára egy cellába zárták egy halálraítélt férfivel, aki az éjszakát végigkiabálta, -sírta. Ennek az éjszakának nyomai sokáig megmaradtak: évtizedeken át váratlanul csöpögni kezdett Laci hónaljából az izzadság. Másnap apánk elment a rendőrfőkapitányhoz, és ez a csendes ember olyan vehemenssen lépett föl, hogy még aznap kiengedték Lacit.

Ezzel megkezdődött egy új élet: Lacit az érettségi előtt az ország összes középiskolájából kirúgták, elővigyázatosságból magában nem, csak édesanyánkkal együtt léphetett ki a házukból. A mérhetetlen szabadidőt baráti ultizással ütötte el. Hatvanban levelező tanulóként érettségizett, utána próbált egyetemre bejutni. Állatorvos szeretett volna lenni, ezért inszeminátorként dolgozott egy évig. Az egyetemi felvételre esély sem volt, hiszen Egerben még autószerelő szakmunkástanulónak sem vették fel, csak a salgótarjáni üveggyárban lehetett volna köszörős. Végül az egeri szálloda igazgatója alkalmazta portástanulónaként. Másnap kirúgták, és a derék szállodaigazgatót is meghurcolták azzal, hogy ellenforradalmárokat rejteget.

Apám ismét elment a főkapitányhoz, és tőle szokatlan határozottsággal kérte, hogy vagy ítélje el a bíróság a fiát az általa elkövetett bűnökért – ha vannak ilyenek –, vagy hagyják őt békén. A rendőrfőkapitány rendes volt, elintézte, hogy Laci eltűnjön Egerből: így az akkor megnyíló legjobb budapesti szállodában, a Royalban lett portástanuló.

Ezzel Laci egyenesbe került, sokat keresett, neki volt a széles környezetünkben először autója, a Heller–Forgó híres feltalálópáros egyik tagjától vette meg a Skodáját, vidáman és anyagi gondok nélkül élt. A géppisztolya még egyszer játszott fontos szerepet az életében: Laci sok évig az azon lévő számokkal lottózott. Egy alkalommal véletlenül a fogadónál maradó cetlit dobta be, ezért vett még egy lottócedulát, és ugyanazon géppisztolyszámokkal kitöltötte és bedobta. Felesége, aki a Lottó Főigazgatósághoz közel dolgozott, ebédszünetben átment oda, és kikerestette a millió szelvény közül a rosszul bedobott szelvényrészt, és kicserélte a megfelelőre. Így bátyámat a sors egyszerre két négytalálatos nyereménnyel kárpótolta.

A bélyeg azért a családon maradt: nekem, ellenforradalmár öccsének csak nehézséggel sikerült a Dobó Gimnáziumba beiratkozni, majd a Műegyetemre sem vettek fel 1962-ben. Egy évig 1000 forintos havi-bérért segéd munkásként dolgoztam egy roma férfiakból álló anyagmozgató brigádban, ahol tezsvernek hívtuk egymást. Ezzel nagy jót tett velem a sorsom: megismerhettem, magamévá tehettem és gyakorolhattam az élet érdekesebb, de őszintébb oldalának világos szabályait, a cipekedésben pedig megerősödtem.

Budapest, alkalmi szónok a József körúton, 1956 októberében. (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)

Az antikommunista forradalom és az ellenforradalmak

Salamon Konrád 1956 októberéről és a XX. századi makacs történelmi tévhitekről

Salamon Konrád történésznek, a Magyar Tudományos Akadémia doktorának nemrégiben jelent meg *Tizenkét nap szabadság, 1956. Az első antikommunista forradalom* című monográfiája, amely az új történelmi szempontok mellett gazdag képanyagával is segíti – az események megértésén túl – az érzelmi azonosulást újabb kori történelmünk e megkerülhetetlen sorsfordulójával. Az elméleti kérdésekről folytatandó dialógust már a könyv alcíme is inspirálja.

– *Mit kell értenünk azon, hogy 1956 „az első antikommunista forradalom” volt?*

– A kommunisták rögeszmésen forradalmároknak tekintik magukat, hatalomátvételeiket pedig forradalmaknak. Ebből következően, aki az ő embertelen politikájuk ellen fellép, az csak ellenforradalmár lehet. A rossz kiindulópont tehát csak rossz következtetéshez vezethet. Ha viszont a tényeknek megfelelően abból indulunk ki, hogy a forradalom a zsarnoki rendszerek megdöntése és a szabadságjogok kiterjesztése, akkor azt kell látnunk, hogy a kommunisták nem forradalmakat hajtottak végre, legfeljebb vérengzéseket, mert mindenütt úgy jutottak hatalomra, hogy megdöntötték az alkotmányos, demokratikus rendszereket, illetve a kibontakozó demokráciákat; és egy totális diktatúrát, egy új zsarnokságot teremtettek a helyükbe. Az így létrehozott és fenntartott kommunista zsarnokságnak a megdöntése pedig forradalom, amely a világon először 1956-ban, Magyarországon valósult meg. A bolsevikok 1917-es úgynevezett „októberi forradalmáról” beszélni tehát helytelen és történelmietlen, s ez vonatkozik a többi kommunista hatalomátvételre is. Egyébként a

fasiszták és a nemzetiszocialisták is forradalmaknak tekintették a hatalomátvételeiket, ami szintén elfogadhatatlan.

– *Elterjedt megemlékezési séma az utóbbi évtizedekben, hogy az 1956-os követelések a rendszerváltáskor megismétlődtek, s végre megvalósulhattak. Kiállja ez a megállapítás a történelmi vizsgálatok próbáját?*

– 1989. június 16-án ünnepélyesen újratemették az 1956-os forradalom vértanúit, október 23-án pedig, a megújított alkotmány törvénybe iktatását követően kikiáltották a harmadik magyar köztársaságot, ami a kommunista diktatúra végét jelentette. A kommunista rendszer válsága és bukása idején tehát természetes volt az 1956-os forradalomra való hivatkozás. Ugyanakkor az is nyilvánvaló volt, hogy 1956 nem minden követelése időszerű, s egyetértés alakult ki abban, hogy az akkor követelt semlegesség helyett biztonságosabb a NATO-hoz való csatlakozás. A belpolitikában viszont a forradalom több követeléséhez is lehetett volna ragaszkodni, de az eredetileg a népi mozgalomban megfogalmazódott elképzelésekről: az önkormányzati demokráciáról, a korlátozott magántulajdonról és a termelés

szövetkezeti alapú megszervezéséről a szociálliberális hangadók azt állították, hogy idejüket múlttá váltak, és eleve lehetetlen a megvalósításuk az európai közösséghez való csatlakozás során. Ez a vélemény hatalmas támogatást kapott azoktól a tőkés szabadrablást támogató, kommunistákból kapitalistákká vált újjgazdagoktól, akik így fillérekért hatalmas vagyonokra tehettek szert.

– *Melyek az azonosságok és különbségek a két fontos történelmi fordulat között? Összevetné, tanár úr, az 1956-os programtöredékeket az 1987–1990-es programokkal?*

– A követelések lényege azonos volt: a nemzeti függetlenség kivívása és a parlamentáris demokrácia megeremlése. Mások voltak viszont a külpolitikai feltételek, mert 1956 céljait csak a szovjet birodalom jóindulatával, valamiféle finn példa alapján lehetett volna megvalósítani. 1956-ban nagy figyelmet kellett volna fordítani Moszkva jóváhagyó véleményére még akkor is, ha beleegyeznek egy osztrák típusú magyar semlegességbe. S ez meghatározza a politikai programok közti különbséget is. Mert 1989–90-ben – miután Moszkva már nem volt hatalmi tényező – mindenki abban versen-

Első fényképem édesanyammal

gett, hogy ki azonosul jobban a Nyugattal. S ez a vetélkedés nyilvánította időszerűtlenné mindenekelőtt a népi gondolat alapján 1956-ban megfogalmazott helyes elképzeléseket. Nagyon sokan dőltek be az olyan demagóg kijelentéseknek, hogy a harmadik út a harmadik világba vezet. Pedig ma is az a cél, hogy megtaláljuk a saját utunkat, amit harmadik útnak is nevezhetünk. Ettől azonban szellemileg is messze kerültünk. Mert ahol szinte szalonképtelenek Németh László, Illyés Gyula, Bibó István és társaik eszméi, ott nagyon elrontották a dolgokat.

– Ön 1956-ban, tizenöt évesen, Zala megyében élte át az eseményeket, viszonylag közel a nyugati határszélhez. Mennyiben motiválta ez a későbbi munkásságát? Hogyan vélekedtek a történekről a családja körében? A tanárai között volt-e, aki segítette eligazodni a korszak zavaros viszonyai között?

– Jellegzetes paraszti környezetben nőttem fel Zalaszentmihályon. A különbség csak annyi volt, hogy apám a gazdálkodás mellett eljárt a vasútra is dolgozni, így az átlagosnál egy kicsit jobban éltünk. Nyiladozó gyermeki ésszel át kellett élnem családom és a hozzánk

hasonlók megaláztatásait, rettegéseit, akiknek az volt a legnagyobb bűnük, hogy ragaszkodtak a néhány hold földjükhöz és a vallásukhoz. Emellett látástól vakulásig dolgoztak, amiben nekünk, gyerekeknek is részt kellett vennünk. A kapa, a villa és a gereblye korai ismerőseimmé lettek, így nem volt szükség arra, hogy sportolni járjak. A politika viszont a környezetemet sújtó igazságtalanságok miatt már gyermekként érdekelt, s rendszeresen hallgattam a Szabad Európa Rádió adásait. Az általános iskolából mindenekelőtt két pedagógust kell kiemelnem. Egy idős tanítót, aki Sümegen Szabó Dezső tanítványa volt, s mint közéleti ember részt vett a Független Kisgazdapárt 1930-as békési zászlóbontásán, s akinek a révén Szabó Dezső vált az első nagy szellemi élményemmé. S egy fiatal piarista szerzetest, aki civilként taníthatott, de papként és cserkészként foglalkozott a köréje gyűlt fiatalokkal. Például 1953 és 1956 között minden nyáron egyhetes kerékpártúrára vitt bennünket. Ő hozta az egykori cserkészsátrakat, s ahol ébredtünk, mentünk a legközelebbi falu templomába, s részt vettünk az általa bemutatott szentmisén. E négy év

során végigministráltam az egész Dunántúlt. 1956 nyarán fejeztem be az általános iskolát, s szeptemberben a nagykanizsai gimnáziumban folytattam tanulmányaimat mint bejáró tanuló. A hajnali vonal fél hat körül indult, így október 24-én a váróteremben lévő vezetékes rádióból hallottam, hogy „reakciós, ellenforradalmi elemek” megtámadták középületeinket. Kanizsán csütörtökön délután és pénteken délelőtt voltak a nagy tüntetések. Ez utóbbira testületileg kivonult a középiskolák diáksága is. A későbbi „elméleti vitákkal” kapcsolatban meg kell jegyeznem: akkor mindenki azonnal tudta, hogy forradalom van. Október 28-án vasárnap a templomok zsúfolásig megteltek. Az én falumban a „tanár úr” mondta a hálaadó szentmisét, először lépve papként a falu elé, s egyben utoljára is. Október utolsó két napját a győzelem reményének mámore hatotta át. Apám iskolázatlan ember volt, de akkor tartott nekem egy kis szónoklatot, arról beszélve, hogy akik annak idején 1848-at megélték, halálukig büszkén emlegették, s majd én is így beszélhetek a gyermekeimnek és unokáinak. Ilyen megnyilatkozására nem volt példa sem azelőtt,

Az 1954-es kiránduláson – a tanár úr előtt sapkában

Feleségemmel 1967 őszén

sem azután soha. A forradalom és a szabad élet reménye az emberek legszebb tulajdonságait hozta elő. A november negyedikei szovjet támadással, majd a kegyetlen megtorlással azonban minden semmivé vált. Úgy látszott, hogy a szovjet hódoltságból nem lehet szabadulni, a magyarságnak tehát ezek között a körülmények között kell minél elviselhetőbb életet kifészkelődnie magának, azaz meg kell próbálni részt venni a közügyek intézésében, és menteni a menthetőt.

– *A közvélekedés időnként „puha diktatúráként”, már-már kellemes történelmi időszakként idézi fel a kádári évtizedeket, a szovjet hódoltság korát. A történészi kutatómunka, pontosabban a népi mozgalom történetének feltárása, amit kutatómunkájának kezdetétől fogva fő céljának tekintett, hasonlóan engedékeny körülmények között folyhatott?*

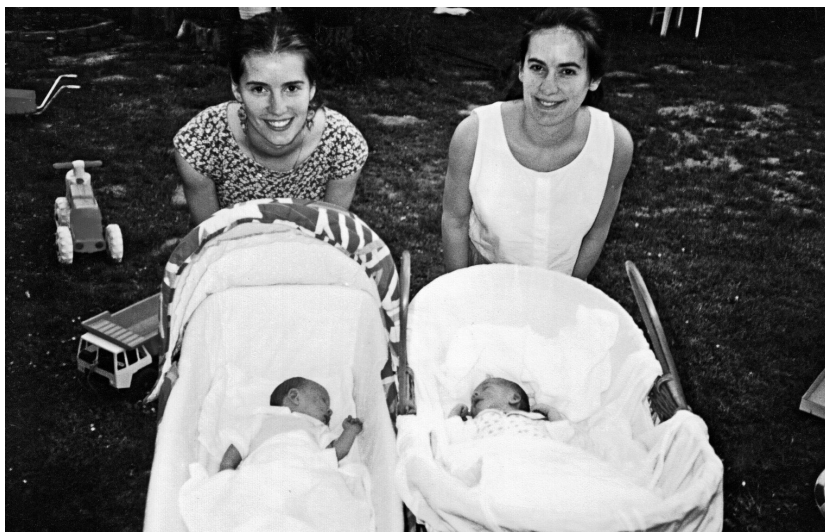
– A Kádár-korszak egy kemény megtorlással, nyílt diktatúrával kezdődött, amit a hatvanas évek közepén felváltott egy álcázott diktatúra, ami nem volt enyhébb a nyílt diktatúránál. Ugyanakkor a Kádár-rendszer egy ellenforradalmi rendszer, mert célja a forradalom előtti

állapot visszaállítása volt, hasonlóan, mint korábban a Horthy-rendszernek. Az 1919 és 1989 közötti magyar történelem szerencsétlensége, hogy ebből a hetven évből mindössze ötven tekinthető békés, építő időszaknak: a Horthy-korszak két, illetve a Kádár-korszak három évtizede – ezért a rokonszenvezők hajlamosak ezek felértékelésére. Azonban mindkettő ellenforradalmi rendszer volt, amely lehetetlenné tette vagy megnehezítette a demokratikus irányzatok tevékenységét, korlátozta a művészi és szólásszabadságot, azaz a magyar szellem legjobbainak egy jelentős részét zárta ki, illetve akadályozta abban, hogy tudásával, tehetségével a társadalom szolgálatára legyen. S mindenekelőtt formálissá tette a parlamentáris demokráciát, megakadályozva a politikai váltogazdálkodást, az adott esetben szükségessé vált politikai irányváltást. E körülmények hatással voltak mind a tanári, mind a kutatói munkámra. Aki eltért a „hivatalos” véleménytől, annak meggyűlt a baja a rendszerrel. Nemcsak a munkatársak, a hallgatók is azonnal jelentettek. Azóta megkaptam például egy volt hallgatóm

jelentéseit, aki „civilben” III/III-as ügynök volt, s az első órák után feljelentett. Ezen olvasható a tartótiszt megjegyzése, miszerint érdekes anyag, felveti „az izgatás gyanúját”, s további tanácsokkal látja el a lelkes fiataalt. Mindezt külön is érdekessé teszi, hogy én akkoriban kényszerűségből „tudományos szocializmust” tanítottam. Ezzel egy időben a hetvenes évek közepén a népi mozgalom kutatójaként kandidátusi értekezésemen dolgoztam. 1978-ra eljutottam odáig, hogy a szükséges vizsgák után *A Márciusi Front* című disszertációmát elfogadták, és kitűzték a nyilvános vita időpontját is. Jellemző azonban, hogy közvetlenül az értekezés védésének megkezdése előtt a kijelölt bírálóbizottság két párttörténész tagja megpróbálta megakadályozni, hogy az értekezésem megvédésére sor kerülhessen. Végül a védés sikerült, kandidátus lettem, de továbbra is tanársegéd maradtam. Ebben az évben végre búcsút mondhattam a „tudsoc”-oktatásnak, miután átvettek a Csepelen akkor létrehozott tanárképző főiskolai tagozatra, ahol kedvenc korszakomat, a XX. századi egyetemes és magyar tör-

Feleségem és lányaim 1975 nyarán

Kinga és Dóra lányaim 1997-ben mint fiatal anyák

ténelmet taníthattam. A szólás azonban nem lett szabadabb, s 1983-ban ismét komolyan felelősségre vontak, mert elismerően mertem írni a negyven évvel korábbi szárszói találkozóról. Támadásával „tiszelt meg” többek közt Ránki György történész az Élet és Irodalomban, valamint Darvasi István, a Magyar Hírlap akkori főszerkesztője. E tanulmányomra felfigyelt viszont az akkor New Yorkban élő Püski Sándor, s életem egyetlen nagy kitüntetéseként meghívott egy több mint két hónapos amerikai körútra.

– Az 1987-es lakiteleki konferencián azt hangsúlyozta, hogy a népi gondolat korszakos jelentőségű és időtálló. Közel három évtized múltán még mindig aktuálisnak tartja megállapítását? A kutatói, tanári munka mellett a kilencvenes évek elején politikai szerepet is vállalt, ami konfliktusokkal járt. Visszatekintve a mából: ma is hasonlóan cselekedne?

– A nyolcvanas évek közepén már egyértelmű volt, hogy az erőszakra alapozott és megreformálhatatlan kommunista diktatúrák súlyos válságban vannak. Minden gondolkodó ember előtt nyilvánvalóvá vált, hogy fel kell készülni

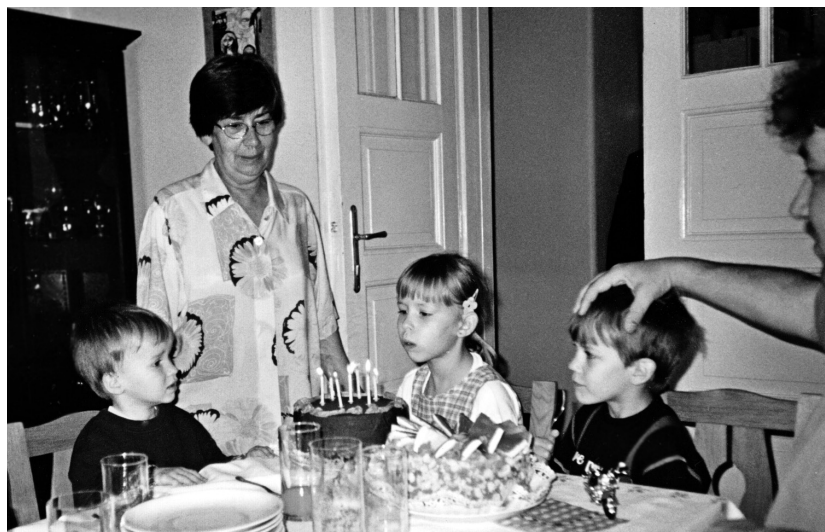
a kommunizmus bukása utáni korszakra. Mivel ellenzéki pártok nem működhetek, sok értelmiségihez hasonlóan nekem is az volt a véleményem, hogy részt kell vállalnunk a politikai küzdelmekben és az új Magyarország megteremtésében. Ugyanakkor mint a népi mozgalom kutatója és a népi gondolat igazának vallója, úgy gondoltam, hogy az új társadalmi-politikai berendezkedést jórészt a népi gondolatra kell alapozni. Ezért hangsúlyoztam az 1987-es lakiteleki tanácskozáson, hogy a kibontakozásnak három alapeszményre kell épülnie: a nemzeti gondolatra, a demokráciára és a szocializmus-

ra, ez utóbbit természetesen Németh László-i értelemben gondolva: „szocialista vagyok, de nem marxista”. Ma, a magyarázkodásokat elkerülendő, inkább szociális igazságosságot, szociális érzékenységet mondunk. A népi gondolatot azonban – mint már említettem – nagy bizalmatlanság, sőt ellenséges hangulat fogadta. S a hatás-ellenhatás következtében a Magyar Demokrata Fórumban is kibontakozott egy versengés, hogy ki a nagyobb antikommunista, melynek során egyre több leegyszerűsítő gondolat fogalmazódott meg. S bár 1991 és 1993 között az országos választmány egyik ügyvivője voltam, munkám eredménytelen-sége és a velem kapcsolatos bizalmatlanság miatt abbahagytam e tevékenységemet. Annál is inkább, mert nekem addig is nagy gondot okozott a kutatói munkám felfüggesztése. Tehát örömmel tértem vissza eredeti szakmámhoz, a történetíráshoz, de a mából visszatekintve is csak azt mondhatom: akkor vállalni kellett a politikai cselekvést.

– A Márciusi Front történetéről, a „harmadik út” koncepciójáról, 1918–19-ről szóló, komoly visszhangot kiváltott monográfiái mellett több tankönyvet, összefog-

Pongrác, Gáspár és Csongor unokáinkkal 2000-ben

A „nagyi”, Csaba, Réka és Ákos unokáinkkal 2004-ben...

...és Lilla unokáinkkal 2008-ban

lalást írt a XX. századi magyar történelemről is. Közben főszerkesztője volt az Akadémiai Kiadó által gondozott monumentális és hiánypótló Világtörténelemnek. Mi adott Önnek erőt, energiát, hogy ezt az életművet létre tudta hozni?

– A kérdés, azt hiszem, eltúlozza könyveim hatását. 1993-ban megírtam a XX. század történetét összefoglaló, első nem marxista középiskolai tankönyvet, amely közel egy évtizeden át piacvezető tankönyv volt. Ez alatt a baloldaltól dühödtt támadásokat folytattak ellenem újságokban, rádiókban – a jobboldali sajtó viszont nem foglalkozott velem. Eközben folytattam a népi írók mozgalmának kutatását, s elkészítettem akadémiai doktori értekezésemet a népi mozgalom 1944 és 1987 közti történetéről, amelyet 2002-ben el is fogadtak. Ezenkívül még több kisebb könyvet, könyvrészletet írtam, szerkesztettem; mindenekelőtt a kérdésben is említett *Világtörténetet*. Könyveim számát nem tartom soknak; inkább azt jegyzem meg róluk, hogy nem keltettek kellő visszhangot. Jó példa erre, hogy miután megjelent a népi mozgalom történetét feldolgozó utolsó, negyedik

kötetem, kezembe került két újabb, a népi mozgalom történetének egy fontos részével foglalkozó könyv, de a szerzők az én idevágó könyvemmel még a felsorolt szakirodalom kötetek között sem említik meg, nemhogy hivatkoznának rá. Életművemmel tehát nem lehetek elégedett; ennek ellenére nem tehettem mást: dolgoznom kellett, mert ellenkező esetben nem éreztem jól magam. Ahogy Németh László mondta: az embernek a munkájában kell megtalálnia „legfontosabb javát”. S eszerint élek és dolgozom a legutóbbi években is, jórészt visszhangtalanul. A nemzeti oldal ugyanis nem tud mit kezdeni az öszirózsás forradalom és az első köztársaság hagyományával. A legtöbben azt a kényelmes álláspontot foglalják el, hogy felújítják a húszas években kialakított, de a tényeket még kellően nem ismerő, jórészt mendemondákra, sőt rágalmakra alapozott vélekedéseket, amelyek viszont nem fukarkodtak a bűnbakok megnevezésével. Két könyvben és több cikkben is megpróbáltam elmagyarázni, hogy ezek a jobboldalon divatos vélekedések tudománytalanok, s egyszer majd szígyenkezni kell miattuk. Ráadásul

közeledik az események századik évfordulója, amely alkalmat adna arra, hogy e százéves történetről kialakítsunk egy közel egységes nemzeti álláspontot, ami hozzájárulhatna a magyar társadalom politikai megosztottságának a csökkentéséhez, mert ez az állandó gyűlölködés már-már a nemzet jövőjét veszélyezteti. Sajnos, mindkét oldal a „ki kit győz le” elve szerint politizál, és ehhez keres municiót a közelmúlt történetében.

– *Befejezésül megengedi, hogy családjáról kérdezzem?*

– Munkám egyik legfontosabb előfeltétele volt a nyugodt, boldog családi háttér. 1967-ben kötöttem házasságot Tencer Mária gyógy-pedagógussal, akinek szelídsége, jósága és hűséges szerelme a legtöbbet jelentette számomra. Két lányunk született, akik hét unokával ajándékoztak meg bennünket, s rövidesen ezüstlakodalmaikat ülhették. Sajnos, ez év tavasza és nyara életem legboldogtalanabb időszakává vált. Áprilisban derült ki váratlanul, hogy a feleségem gyógyíthatatlan beteg, s július elején, az ő halálával véget ért a mi nagyon boldog házasságunk.

Szabó A. Ferenc

Út a valamitől a személyiségig

Vasadi Péter:
Sokan vagyok. Esszék,
Magyar Napló, 2014.

A könyv kézbevétele már a cím láttán izgalommal töltött el – *Sokan vagyok*. Lehetne ez egy jópofa játék a nyelvvel, azonban Vasadi Péterről lévén szó ennél több várakozással ültem le fellapozni az első oldalakat. A szerző azonban mintha tréfát üzne velem, maga által jegyzett fülszövegében mindjárt leszögezi: „A kötet címét ugyanúgy nem kell megfejteni, mint egy tömör verssort.” Nos, az első leckét megkaptam. Rendben, akkor nem megfejteni akarom. Valahogy megérezni, közel kerülni hozzá, el- és feloldódni benne, megmártózni, és valami belső tapasztalatot nyerni arról, hogy milyen lehet sokan lenni. Hátha nemcsak Vasadi, de én is sokan vagyok. Sőt! Lehet, hogy mások is, vagy akár mindannyian sokan vagyunk. Így egy jókora hurokkal visszatérünk a kifejezés nyelvtanilag helyes formájához, azonban annak paradoxitása révén ez már mégis egészen mást jelent. De mit? Ahhoz, hogy ebből valamit megsejtsünk, jó párszor meg kell tennünk azokat a gondolati hurkokon átívelő utakat, amelyekre a szerző visz bennünket, és mintegy az ő hullámvasútjára felülve, időnként fejfelé lógva, minden jelentős vonatkoztatási pontot elveszítve kell megérkeznünk ismét a talajra, ahol egy ideig kábán ténferegve próbáljuk feldolgozni, mi is történt velünk. Ugyanoda érkezünk, ahonnan indultunk, azonban már semmi sem ugyanaz. Sokan vagyunk.

A személyes azonosság máig megfejtetlen kérdésére válaszolni ugyan – igen bölcsen – nem kísérel meg, ám nem torpanva meg az érthetlentől, érzéketlenül tárja elénk annak mély megtapasztalását. Lényünk örökkön változó, nyugtalanul lüktető, a maghoz vissza-visszatérő, vagy attól eltávolodó létmódját éppen annak dinamikájában éri tetten. „Vagyis taláalomra sokasodom, alakulok, változom szüntelenül, bár alig észrevehetően, kicserélődöm, mássá leszek a megtörtéteknek szuverenitása, és mintegy a személye szerint s által, mint mindenki, ami azt jelenti, mégiscsak bennem van, amit kívülinek hittem, s ha máshol van is, s lehet, hogy teljesen más már, mégis lényege mélyen ugyanaz”. Esszéiben valóságos belső párbeszédet folytat a taláalomra sokasodó személyiség-elemekkel, amik ugyannyira lehetnek ő maga is, mint bárki más. Olvasmányai szerzőivel, vagy gyak-

ran magukkal a szövegekkel is olyan intenzív együtt- és továbbgondolkodást, vitát, vagy éppen hallgatva egyetértést folytat, amibe mi magunk is elkerülhetetlenül bevonódunk. Talán azt a szókratészi állítást hivatottak megcáfolni, miszerint az írás halott beszéd. (Köztudomású, hogy a nagy filozófus ezért nem írt egyetlen sort sem. Gondolatait Platón révén ismerjük). Olyan élő erő sugárzik belőlük, annyi mozgás, küzdelem, mint Platón dialógusaiból anélkül, hogy maguk valóban azok lennének.

Más szempontból azonban Vasadi Péter nagyon is köthető Szókratész működéséhez. Jelesül a társadalom eleven lelkiismerete, ami (aki) éppen ezért nem feltétlenül tarthat (és persze nem is tart) igényt a közkedvelt írók státuszára. Vasadi nem akar tetszeni, nem hízeleg, nem simogat el semmit. Kíméletlen. Kit, mit és miért is kellene kímélnie? Kíméli magát éppen eléggé az emberiség, amitől csak tudja. Talán éppen Vasaditól is. Ha valaki ilyen mélyen belenyúl a lelkünkbe és felnyitja azokat a záratokat, amik mögé elrejtettük a saját konformizált hitünket, meggyőződéseinket, amikkel kiegyezve jó embernek tudjuk tartani magunkat, az biztosan nem esik jól. Szókratész Krisztus előtt három évszázaddal élve még nem lehetett keresztény, Vasadi két évezreddel utána már igen. Az attitűd azonban lehet ugyanaz. Egyikük sem ápolgatja, vigasztalja a kortársai és az utána jövők lelkivilágát, azonban mindkettő mutat követendő irányt, amelyről nem azt állítja, hogy kényelmessé vagy könnyűvé teszi az életet, hanem azt, hogy értelmet ad neki. Szókratész valószínűleg keresztény lett volna, ha ismeri Krisztust, Vasadi pedig valószínűleg kiinná a bürökpocharat, ha meg kellene tagadnia a hitét.

A valami, a valaki és a személyiség, mint három különböző, egymást meghaladó létmód jelenik meg, ahol a cél a személyiség, aminek az elérése korántsem olyan egyszerű, mint hinnénk. „Valamivé válni mindenki tud. Valakivé sokkal kevesebben. Személyiséggé pedig alig néhányan.” A diadal, az valami. Jézus nem diadalmaskodik. Ahol diadal van, ott hullahegyek támadnak, ezt hagyjuk meg a cézároknak és a diktátoroknak. Krisztus egyszerűen és végletelesen szeret. A valaki elfogadhatja, vagy szabad akaratából visszautasíthatja ezt. A valaki tudhatja, hogy

mi az üdvösség záloga. De igazából „...nem mi tudunk; elsősorban egy állapotunk az, ami tud” (vö.: Kleist In: Végh Attila: *A torzó tekintete*). Ez az állapot a kegyelem. A személyiség valahol a kegyelem és a szabad akarat misztikus találkozásánál jön létre.

A miszticizmus mélyen benne gyökerezik Vasadi Péter világában. Az esszéiben megjelenő szellemi partnerek közt ott találjuk Thomas Mertont, Edith Steint, Eckhart mestert és Kalkuttai Terézt. Filozófiai vizsgálódásai nem mindig követik a bevett érveléstechnikai módszereket – noha nem is nélkülözik minden esetben. A „mi a valóság?” kérdésre például a következő választ kapjuk: „Ha csak egyszer is áthattotta testi-lelki szellemi teljességünket, értelmileg és láthatatlanul stigmatizált minket. Nem adtunk neki nevet, mert totális szerelemnek érezzük. Vagyis nincs szüksége névre; örökre visszavárjuk.” Miféle magyarázatot kaptunk tehát? Voltaképpen semmilyen. A mondat ugyanis kondicionális szerkezetű: Ha egyszer is áthattotta... És ha nem? Ha nincs tapasztalatom róla? Elméletileg tehát nem szereshető tudás a valóságról, ami maga Isten, a kifürkészhetetlen titok. A totális szerelemről azonban lehet valami elemi elképzelésünk és arról is, amit az ember örökre visszavár. Igyekezünk hát magunk mögött hagyni az eddig megértet-

teket, a bizonyosnak tartottakat és átadni magunkat az Új érkezésének, amiről ne akarjunk semmi biztosat tudni – elég, ha izgatottan várjuk.

Ez maga a csoda és egyben a realitás. Vasadi Péter mindkettőt olyan természetes perspektívába helyezi, hogy szinte összeérnek, és már nem is tudjuk, melyik melyik. A csoda egészen realitássá válik, a realitás pedig maga a csoda. Az angyalságról értekezve például megjegyzi, hogy ugyan nem bizonyított, talányos, rejtelmes, de mi is ezzel a gond? A százmilliárd galaxis sok ezer fényévnnyi sebességgel száguldása vajon nem az? De nem kell ehhez kozmikus távolságokig emelkednünk. A 2000 specifikus enzim összehangolt működését igénylő egyetlen sejt évmilliárdokig tartó létrejöttének az esélye a tudomány álláspontja szerint $1:10^{10000}$, azaz gyakorlatilag nulla. Mégis a legtermészetesebb realitás. Viszont minden, ami létezik, nem valami földöntúli transzcendentális lebegésben van, hanem itt, ahol élünk: a realitásban. Semmi sem csoda, mert ez maga a valóság. Az élet. Az egyetlen csoda. A *Sokan vagyok* behúz magával ebbe a különösen természetes világba, ahol „ég és föld örökre, elszakíthatatlanul egybekelt”, és igazán nincs is belőle kiút.

Türjei Zoltán

Ágh István: Nap Kiadó,
Szavak honvágya 2013.
Esszék

„Sok írására mondhatom, ismerem a környezetét, én is jártam ott! És azok az emberek még arcban is hasonlítanak, mintha egyetlen törzsből származnának. Egyféléképpen ejtik a magánhangzókat, szókincsük még tele ősrégi szavakkal, lelki alkatuk is rokon a pannóniai tájjal, a földdel, erdővel, szőlővel teremtett viszonyuk jegyében.” E sorokat írhattam volna akár én is Ágh Istvánról, ám szerzője maga az iszkázi születésű költő, amikor Tatay Sándorra emlékezve vetette papírra gondolatait a szellemi rokonságról. A pannon táj és annak szűkebb köre, a Bakonyaljától le egészen Vas megyéig, a Karakó és Marcal patakokig, mind közös emlékezetünk helye.

Volt, hogy édesapám kerülőt tett Jánosházára, a szülőfaluba tartva, s Iszkáz felé vette az irányt. Ma is emlékszem arra az áhítatra, amivel kimondta, hogy itt született Nagy László. Számomra Iszkáz neve a költészet Parnasszusát jelentette gyermekkoromban. Valami emelkedettséget, amit a földi miatti büszkeség még értékesebbé tett. Arról a tájról való a falu két nagy szülőte, ahol a közös emlékezethez tartozik Napóleon vesztes karakói csatája, a nagyanyák főztje, vagy egyszerűen a ligetes, lágy, dombos táj aranyló szépsége. Hogy Tatay Sándort magam is ismerhettem és bámulhattam, ez már a láthatatlan láncolat egy másik darabja lehetne.

Ágh István ismeretlenül is ismerős volt hát, s a rá-találás örömeivel olvastam esszékötetét. Egyik-másik

tanulmányát még megjelenésekor olvastam, volt, amit évek óta visszajáró emlékfoszlányokban őriztem. Ujjongó lelkesedéssel állapítottam meg a könyvet kézbe véve, hogy valóban mekkora szükség van a nyomtatott könyvekre! A folyóiratokban való megjelenés – hát még a rádiós jegyzetek! – mulékonyabbak, mint egy könyv, amiben gondosan összegyűjtve egy évtized munkája áll. Ágh István írásaira annál is inkább igaz ez, mivel azzal a felelősséggel és igényességgel írja még legrövidebb jegyzeteit is, hogy azok marandóak legyenek. A Németh László-i igényesség köszön itt vissza, de egyben a nagy magyar esszéírói hagyomány, amely úgy képes óriási háttértudással tudományosan is megalapozott lenni, hogy közben a szépírói stílus könnyedén viszi a magvas gondolatokat, s a személyesség bevonja az olvasót az azonosulás folyamatába. Ágh István esszéi olvasmányosak, magával ragadóak, legyen bennük szó irodalomról, nyelvről vagy a somlai borról.

A személyes emlékek és az életrajzi vonatkozású megjegyzések egy izgalmas életutat és értékes emberi kapcsolatokat mutatnak be. Ágh István élete ma már a kultúrtörténet egy szelete. Nem fut el a felelősségteljes feladat elől, hogy felmutassa mindazt vagy mindazokat, amiket és akiket a nagy magyar szellemi térképen elhelyezhet. Elhivatott krónikás, aki értékhez értéket kapcsol, művekhez értő kritikát, életművekhez komoly méltatást, a megélt valósághoz pedig művészetét.

A Dunántúl falusi parasztilágának ihletett krónikása. Megélte még viszonylagos eredetiségében ezt a kultúrát, majd tehetetlen szemlélője lett rohamos pusztulásának. „Szüleinkben az utolsó parasztot temettük”, írja. A megtartó szeretet mindig felébreszti az utódokban a megtartás igényét, mintha átörökötené a maradandóságot, a szellemi testámentom terhét. Ágh Istvánnál ezt a ragaszkodó, óvó szeretetet érezzük, amikor a szülőfalu dűlőiről, a somlai borról, vagy a testvéreiről és szüleiről ír. Enciklopédikus igény sejlik fel, a mindent számba vevés kényszere, s az eredmény végül nemcsak a feltérképezés, de a líra varázslata is. Az átlényegítés maradandóvá teszi az időben és térben romlót. Egy megrendítő jegyzetben, a *Fordított hazaérkezésben* így írja: „Már és még csak a temető az enyém itt, ez a föld alá fordított világ a sírkövekre írt nevek történeteivel.”

A tehetséges dunántúli fiatalember szinte végzet-szerűen kerül pesti diákként az 1956-os forradalom Kossuth téri vérengzésébe. Elképesztő lelki tartással

tarisznyálhatták fel odahaza: sebesülése után túllép a traumán. Örök visszatérő emlék számára a vérengzés másfél órája, kimeríthetetlen anyagot hagy számára, mert nehéz a „miérték”-re megfelelni, ám nem tölti ki életét a vádaskodás és az önsajnálát. „Akkor még nem sejtettem, majd összefog a hazugság a múlt idővel, s az ártatlan emlékezet biztos menedéke lehet a bűnözőknek.” Ágh István a bűnre az irodalom magasabb erkölcsiségevel felel, mégis torokszorító néhány szóban megfogalmazott tanúsága 1956-ról, s utána az évtizedekig tartó hazugságról és elfojtásról: „...az élethosszig tartó súlyförlősleg az a néhány gramm repeszdarab a lábban.”

Az az irodalmi milió, amely eztán mindennapjaivá válik, ma már szintén egy letűnt kor emléke. „Szigligetezés”, különös külföldi ösztöndíjak „testvéri” országokban, szibériai körút száműzöttek és fegyencek között. A visszaemlékező körül írók, költők, művészek, akikkel szellemi rokonságot érez, majd az életutak egyike-másika az elkallódás, az önpusztítás tragikus sors történeteivé válik.

A *Szavak honvágya* esszékötet második nagy fejezete *A költészetünk mandulafája* címmel összegyűjti Ágh István 2000 után született kritikái, műelemzői esszéit, sőt, esetenként néhány korábban megjelent írást is beilleszt, ha az alátámasztja, kiegészíti, vagy továbbdimenzionálja a frissebb szöveget. A nagy magyar klasszikusokat úgy képes kiragadott versek tükrében bemutatni, hogy fel tudja mutatni általuk a nagy műegész is. Szépírói stílusát a tanulmányokban, a vers-elemzésekben sem hagyja el. Nem él az irodalmi szakszargon, avagy kauderwelsch ma oly divatos terminusaival, nem áldozza fel elevenen a nyelvet a tudomány oltárán. Érthető, mégis emelkedett stílusában a nemes pedagógiai hagyomány találkozik a költő személyes poétikai tapasztalataival.

Kortársairól szóló írásai még ennél is többet adnak. Hiszen azokat, akiről ír, ismerte, s nem csak a mű elemzése által tudja őket az olvasó számára közel hozni. Az által is, hiszen irodalmi éleslátással fogalmazza meg egy-egy életmű lényeges jellemzőit. A jó jellemrajzok, a személyesen megélt történetek ugyanakkor irodalomtörténeti jelentőségűek. S hiába „csak” esszéválogatásról van szó, ez az arcképcsarnok egy izgalmas regényként olvasható, már csak azért is, mert Ágh István mindig tudatában van a költői, irodalmi őszinteség kötelességének. Tudja, hogy az olvasó azonosulásához szükség van a kíméletlen őszinteségre, s annak a személyesen átélt valóságnak

a közvetítésére, amely a hitelesség révén élménnyé teszi a befogadást.

Ágh István ars poeticaként fogalmazza meg a költő és író felelősségét olvasójával szemben. A költő, aki „agyunk alvó tartományait ébresztgeti”, szól olvasójához: „Amilyen áldott állapot szükséges az íráshoz, olyan a befogadáshoz. Csönd, amelyből a halhatatlan kihallható.” Másutt így kiált fel: „Író vagy!” Felelősséggel tartozik az olvasónak éppúgy, mint közösségének, mégpedig hálával, hiszen a közös nyelv által egész személyiségét kifejezheti.

A nemzeti és nyelvi közösség megtartó ereje kapcsán nemcsak azért emelem ki a regionalitás kérdését, mert Ágh István különös hangsúllyal tér ki a pannon vagy dunántúli költők sajátosságaira, hanem azért is, mert a közös szülőföld e rokonság részévé tesz. A „pannonitás” nem provincialitást jelent. A pannon költő mibenlétét mások is kutatták, s Ágh István túljut azon az egyszerű definiáláson, hogy a dunántúli táji témák megléte teszi Janus Pannoniustól kezdve Berzsenyin és Babitsron át Takáts Gyuláig, vagy éppen Ágh Istvánig különlegessé e költőket. Még az is kevés, ha az identitás tudatos vállalását próbáljuk belemagyarázni e szellemi közösségbe. Ha megjelöljük az elégikus-ságot és a pannon derűt, még mindig nem fogtuk meg a dolgok lényegét. Az esszé megemlíti az „arisztokratikus demokratizmust”, amely sokak számára fából vaskarikának tűnhet, a Dunántúlon azonban nem. A polgáriasodott, önálló nagygazdavidág, a protestáns falvak önrendelkezési hagyományai, a demokratikus és – ne értsük félre! – önnön körein belül liberálisnak számító Pápai Református Kollégium mind-mind alátámasztják ezt. Ám a pannon költő mibenlétét Ágh István másban is megjelöli: „A pannon költő természetelvű, bizonyos értelemben panteista, művészete az élet hitében, az életbölcességben, a teremtés fönségében gyökerezik. Babits szavait követve, valamiképpen folytatója a görög–latin hagyománynak.” Ha szabad mindehhez hozzátenni, hogy igaz ez akkor is, ha a hellenisztikus hagyományon túl tekintünk, hisz a pannon költő életigazságait a Teremtő, és nemcsak a teremtés inspirálja. Ahogy igaz ez Berzsenyire és Babitsra,

igaz a nagy pannon prózaírókra, Jókaira, Fekete Istvánra, s igaz ez kortársainkra, költőkre, írókra, Nagy Gáspártól Nagy Gáborig, Tatay Sándorra, vagy Ambros Lajosra (aki kihagyhatatlan a pannon szerzők felsorolásából gyulai születése ellenére).

A nagy egészben meglátni az egyest, ez Ágh István szellemi globalitása. A *Szavak honvágya* című kötetet fellapozva felsóhajt az olvasó: bárcsak könnyebbé tették volna számára ezt a szerkesztők is az esszégyűjtemény esetében. A költői világok bemutatása hiánypótló, szép íve a nagy klasszikusoktól kezdve Nagy Lászlón, a zseniális testvérbátyon át sok kortársig külön kötetért kiált, így eljutva olyan célközönségekhez – magyartanárokhoz, diákokhoz –, akik amúgy nem esszéköteteket fogyasztanak. Talán néha egy kis átfésülést is megérdemeltek volna a szövegek, hogy az aktualitásukat vesztett köszöntők, kiáltás-megnyitók és más alkalmi írások helyett egy-egy kerek, később is érvényes bemutatás álljon. És hát az ember általában nem egyvégtében olvas végig egy esszévalogatást, hanem szemelget, vagy éppen esti olvasmányként teszi az éjjeliszekrényre, hogy egy-egy darabocskát az álom előtt még megmaradjon aznap. Sajnos a két nagy fejezetre osztott kötet kevésbé igazítja el a jámbor közönséget az esszék erdejében.

A kortárs szépirodalom amúgy sem tanulta meg magát kellően menedzselni. A kötet hátlapjára éppen egy olyan részlet került, amiből a szöveggörnyezet nem ismerő csak többszöri átolvasás után deríti ki: kiről szól, miről szól? Mindez nem vall éppen „marketing-szemléletre”. Csak remélni lehet, hogy a szerkezeti gyengeség ellenére a kötet eljut azokhoz, akiket illet. A szerzőt nem illetheti vád. Minden ízében megpróbál egy egész emberöltőn keresztül hűségének és szeretetének hiteles közvetítője lenni. A *Visszatérő álom* című jegyzetben így vall erről: „Apám halála után kezdődött. Ő kérne, de sohase kérhet számon, hát életem végéig várhatok ítéletére. Hiszen az érettségi a létezésem metaforája csupán, az egész életemből kellene vizsgáznom. Sikerült-e, avagy belebuktam?”

Jakab-Köves Gyopárka

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok
Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák ► www.magyarnaplo.hu

Az igazság fájdalmai

Lőrincz György:
A szív hangjai,
Magyar Napló, FOKUSZ
Egyesület, 2014.

Amikor megjelent a *Zajlásban* (1998) tanulmánykötet, felujjongtunk. Az a tábor (mondhatjuk bátran: gyülekezet!) ujjongott, amelyik szereti és tiszteli Lőrincz Györgyöt. *Voltak*, akik számára messziről jött a Hang, a Kárpát-medence délkeleti sarkából, az Anyaszék fővárosából, Székelyudvarhelyről, s *voltunk* többen, akik belső hallással hallottuk a szót, az *igen* szavát, és primer reflexek moccantak bennünk; a szív, az ész, az érzelmek, a nemzetimádat lavinái zúgtak át rajtunk. Íme, mondtuk, íme az ember és magyar, aki nem akasztja fűzfákra hegedűjét, nem hint hamut a fejére, hanem meghirdeti – a Klasszikus (Makkai Sándor) példáját követve – a „magunk revízióját”, igen, új revíziót sürget, mait, XXI. századit; hirdeti, zengi, kiáltja, hogy nemcsak Trianon van, nemcsak korhadó fakeresztek, romos templomok, bedeszkázott ablakok, nemcsak fogyás pusztít, de van magyar nép Erdélyben, vannak eszelős papok, tanárok, újságírók, írástudók, akik konok fanatizmussal dolgoznak a túlélésért, s tagadják a történelmi árvaságot, amely címkét olyan szívesen akasztják nyakunkba ellenségeink.

Vetési László *Szórvány-e a szórvány* vitaindító cikkére ömlött ki Lőrincz Györgyből a nemzetföltő aggodalom, s zajlott, zuhogott írásaiból az érvek sokasága: nincs okunk (és jogunk!) csak önfeladásról, kihalásról, végveszélyről prédikálni. Ellenkezőleg: a túlélés olyan csodás formáit kell követni, amelyeket évezredek alatt kialakított a nagy természet. Az életveszély, az eszeveszett rettegés mimikrit válthat ki belőlünk, páncélunk nőhet, dacos éberségünk, figyelmünk fokozódhat, cselekvéseink korszerű szint, formát, stratégiát nyerhetnek, mindezt azért, hogy éljünk és megmaradjunk. Beke Györgyöt is citálja: „az állandó veszteségtudat elsorvasztja a jövő reménységét”.

Ez az új, erdélyi magyar revízió lényege. A búsmagyarkodás helyett talpig becsületes emberként maradni meg magyarnak. Nemeskürty Istvánba kapaszkodik Lőrincz (*Meddig várjunk...*), a Duna Televízióra hivatkozik, filmek jó vagy rossz példáját emlegeti, s az erdélyi magyarság anyaországi megsegítésének igazi, helyes, hasznos formáit sorolja. S tagadja azt, hogy a nemzetföltés csak szorongást, csak ret-

tegest, csak bakacsinos égboltot tételez fel. Sugár kell, fény, optimizmus, felelős anyaország és a románsággal való együttélés új, igényes formái.

Példát is hoz a múltból, olyan hőroszok arcát világítja meg újra, akik *Sziriat oszlopaiként* tartják vállukon a székelységet, az erdélyi magyarságot: Márton Áron és Tamási Áron.

Ők a mainál nehezebb korban szóltak pátriárkák módjára népkükhöz, és fordultak felemelt fejjel a győztesek, a hatalmon lévők vezetőihez. (Lőrincz közli például Márton Áron levelét, amelyet a kentaur természetű Dr. Petru Groza miniszterelnökhöz írt.)

Aztán...

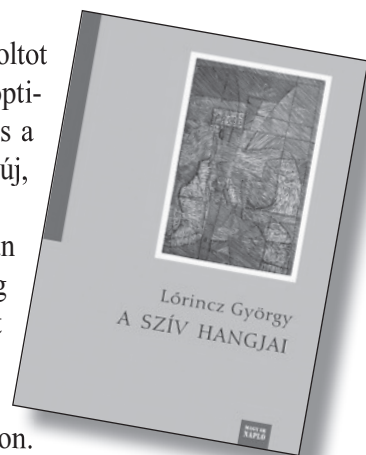
Aztán – több más kötet után – megjelent Lőrincz György *Pusztulás* (2005) című súlyos regénye, amelynek már a címlapján dülöngő léckerítés, gyomos udvar, háttérben köd, felhő, homály.

Ellentmondott volna önmagának? A hit bajnoka meghökölt? Még sincs mentség? A regény három nemzedéke az önfelszámolás felé menetel, ők egy életforma, az erdélyi magyar falu utolsó képviselői.

„Nem tudtam a műfajok rangját, csak az igazság fájdalmát” – mondotta Lőrincz György egy interjúban.

Ennél pontosabb kijelentés nem születhet az életműről. Lőrincz valóban az igazság és a fájdalom krónikása: mint író és közéleti ember szenvedélyes igazságkereső. Nem a kisajátított igazságot keresi, hanem azt, amelyik minden közép-európai egyén és nép számára elfogadható. S ebben az igazságban benne van az is, hogy a megváltozott világ, a hirtelen nyakunkba szakadó vadkapitalizmus irgalmatlanul pusztítja a legszebb emberi kvalitásokat, mindenekelőtt képességünket a rendre, a tiszta erkölcsre. Sorvasztja affinitásunkat a becsületes étellel szemben, s csökkenti az ingerküszöböt, emiatt a romlás, az immoralitás könnyebben leteper, maga alá gyűr.

Ez a súlyos szociális, nemzetiségi, lélektani, történelmi mételty örvénylik, gomolyog, mint lépfene legújabb könyvében, *A szív hangjaiban*. Ha azt mondta a Bárkában megjelent interjúban, hogy nem tudta a műfajok rangját, mostanra megtanulta. *A szív hangjai* családregény, anyaregény, leányregény, szociálpolitikai szövegtömb, pedagógiai irányregény, másképpen szólva a pokoljárás kalauza.

S hogy pestises járvány terjed Nyugatról Keletre, azt még a tengelyfigura, Gordon Mária Réka egyszerű, falusi székely apja is látja: „Ami rossz volt odaát, mind átért ide is, csak a jó nem akar begyűrűzni! Mintha ördöge lenne a világnak, csak a rossz árad!”

Parasztember szájából hangzik el Lőrincz György új keletű gondolja, baja, kínja. A kettős állampolgársággal két hazája lett az erdélyi magyarságnak, Magyarország (hagyományos szóval anyaország) és Románia. Mostohaország.

Mindkettőhöz viszonyulni kell, s e kettős viszonyulás súlyos retorziókat eredményezhet. Kimenni Magyarországra, felmenni Pestre nemcsak azt jelenti, hogy magyarhonban élő testvéreinket látogatjuk, vagy velük élünk, hanem veszélyt is jelent, a tűzbe csapódó pillangó sorsa lehet a sorsunk. Különösen a főváros fényes ragyogása jelent délibábot, a korlátlan lehetőségek illúzióját kelti, ahol nincsenek bóják, cövekek, semmi sem jelzi a mélymocsár szélét, az örvényeket, a zátonyokat.

Erről szól a könyv. Úgy foglalható egyetlen mondatba a szomorú történet, mint a görög vagy a Shakespeare-drámák eseménymagva: Gordon Tamás és Gordon Mária Réka pedagógus szülők lánya, Hanga (neve egy Apollinaire-versből származik) a meghitt családi otthonból Budapestre szökik, alkoholista, drogos és utcalány lesz. (A hatvanas években amerikai milliomosok elkényeztetett csemetéi lettek csavargók, prostituáltak, csövesek.)

Sablonos így a történet, de Lőrincz György felöltözteti azt. A történelem, a genealógia, a genetika, a neveléstan, a szociológia olyan mélyrétegeit bolygatja meg, amelyek mozgásába beleszédül az olvasó.

Az anya, Gordon Mária Réka indul lánya keresésére. Pokoljárása iszonyatos, szívszorító, borzalmas! Nem a reménytelenség miatt esik kétségbe, hanem Hanga irgalmatlan cinizmusa, kegyetlensége, értelmezhetetlen szadizmusa miatt. (Mocorog az ördög az olvasóban, arra ösztökél, véljünk allegorikus alakot fölfedezni Gordon Mária Rékában.)

Az anya bukása súlyosabb, mint a lánya esése. Súlyosabb, érthetetlen és értelmetlen. Nehéz, nagyon nehéz kezdeni vele valamit. Az olvasó, akit közben meg is szólít Lőrincz, széttárja a karját, és tanácstalanul néz a sötét lyukba, oda, ahol megsemmisül az anyag. Eltűnik az emberi fajzat, Gordon Mária Réka megszűnik anyának, nőnek, embernek lenni.

Ennyi talán elegendő az esemény sor fő sodrásának jelzésére. Nem a történések fontosak, hanem a Sors,

a Fátum varangy-arca. A „miért?” kérdésre adandó válasz lehetetlensége.

Miért következett be az iszonyat, éppen ott, ahol féltő gonddal, önfeláldozással nevelték föl a szülők egyetlen gyermeküket?

A fülszöveg írója, Pécsi Györgyi figyelmeztet: „Lőrincz György nem választ ad, hanem érvényes kérdéseket fogalmaz meg.”

És itt a nagy dilemma. Az író dilemmája és az olvasóé. Elegendő az, ha „érvényes kérdések” tornyosulnak elénk, mint sivatagi homokdűnék? Végig kell menni a kálváriaúton akkor is, ha halvány remény sincs a megváltásra? Megváltható egyáltalán az ember? És a világ? És a nemzetiség? Nem ártunk többet önmagunknak, mint amennyit mások ártanak nekünk? Hol, melyik nemzedék bizonyult gyávnak vagy gyengének? Hol, melyik nemzedék tagja hordozott egy meghibásodott gént?

Vajon nem keletkezett végzetes zavar az identitásunkban? Kik vagyunk mi, székelyek? Az ordas vice szerint akkor román a székely, ha felmegy Pestre. „Az egész életünk azzal telik – mondja Gordon Mária Réka –, hogy kik is vagyunk valójában!” S mint édesanya, kénytelen úgy szembenézni önmagával, hogy az azonos a megsemmisüléssel. Az önmegsemmisítéssel. Mindent rosszul csinált!

A szív hangjai voltak hibásak? Rosszul szeretett? Lehet rosszul szeretni? Valódi volt önfeláldozása, vagy pedig önmagát akarta megvalósítani a lányában?

A végkifejletben atavisztikus erővel tör rá az eredendő bűn, emiatt mered föl az égre a legkínzóbb kérdés: miért vonzóbb a Kígyó bájolása, mint az Úr hangja vagy az emberi tekintet, a felemelt fő? Miért munkál bennünk a Sátán erejében gyökeret vert ösztön, a bűn? Miért hangzik el olyan sokszor a Sátán szájából, hogy a valódi boldogságot csak kábítószeres állapotban lehet megismerni?

Szülei, nagyszülei, ősei múltjában kutat az anya, megsárgult fényképeket nézeget. Borzalmas volt a két világháború, amit átéltek, de Trianonig volt ország, volt haza, volt nemzet. Trianon után elvették tőlünk a történelmünket. Vajon nem ez az egyik ok? Úgy érezzük egykori, elveszített területeinket, nemzetes-teinket, mint frontkatona csonkolt lábát, karját.

Saját nevelési normáinak romhalmazát vizsgálja Gordon Mária Réka. A kort is, amelyben termékeny évei elteltek. Sündisznó-állásban vészelt át minden erdélyi magyar család a román bolsevizmus évtizedeit; utolsó mentsvára volt minden egyénnek, szülő-

nek, gyerekeknek a család. Ez az introvertált, antiszociális magatartás bosszulta volna meg magát?

De hát miért nem bizonyult megfelelő védőburoknak az hagyomány, az ezerosztendős székely, puritán erkölcs? A rend! A „rendtartó székely falu” (Imreh István) népe volt mindig a székely. Hogy tudott most, ilyen rohamosan megbomlani? Ártalmára volna az anyaország (és Budapest) a székelynek?

Gordon Mária Réka szívhangjai rossz tünetekről árulkodnak. Ellensége lett az, akit szült, nevelt, tanítatott. Ha ilyen ősi kapcsolatok is megromlanak, mit várhatunk az embercsoportoktól? A nemzetiségtől, a nemzettől? Elképzelhető, hogy az átkos korban végleg meglazultak a nemzettest eresztékei? A diktatúra prése alatt összeszorított fogakkal is megmaradtunk a Kárpát-medence legnépesebb nemzetének.

Most, a Nagy Romlás idején önpusztító reflexek uralják minden tettünket, lépésünket?

Miért ez a félelmetes szakadék a két nemzedék között? Lányától üvegfal választja el, az internet, a chat, a messenger, az sms, az e-mail, a skype üvegfala. Úgy tárgyal, vitatkozik vele, hogy közben nem látja, nem értelmezheti az arc, az ajkak, a szemek beszédét, nem hallja kedves hangját. Csak a laptop halálarca, sátánszeme mered szembe vele.

Ha így, ezzel a nyitva hagyott kérdészuhataggal közelítjük meg Lőrincz György könyvét, megkeseredik a nyál a szánkban, s a torkunk összeszorul.

De ilyen beszűkült horizonttal félresöpörhető az *Újtestamentum* is. Abban sincs végleges válasz a jó és a rossz, a nemes és az elvetemült harcának végső kimenetelére. („Éli, Éli, lamma szabaktani – Istenem, Istenem, miért hagyta el engem?”)

Lőrincz György is végső kérdéseket feszeget. Keres, kutat, fölkapar, nyugtalanít. Az anyát is visszavezeti Istenhez, akitől a kommunista ideológia eltávolította. A legvitathatóbb dogma ragadta meg Gordon Mária Rékát, abba kapaszkodik, mint vízbe fulló a lehajló fűzfaágba: az Úrnak szándéka, célja van velünk. Ha mindenkivel, akkor Hangával is?

Ha elpusztít, akkor is...?

A regény prózaszövegén átüt a kiváló publicista, a gyakorlott zsurnaliszta írásmódja. Lőrincz György híres oknyomozó, egyik tanulmányában felkutatta például a Bajcsy-Zsilinszky Endre-féle összeesküvés áruelőjének, Mikulich Tibornak a székelykeresztúri nyomait (*Az áruló*). A nemzet újkori, fájdalmas történetének egyik sötét pontját tisztázta.

A szív hangjai is oknyomozó történet, az anya ijesztő, zavaros vizekben úszik, szökött lányok, stricik, csibészek, prostituáltak, hajléktalanok, mocskos beszédű, alvilági páriák iszonyatos tengerében gázol, botladozik.

Ha ilyen kérdéshalmaz elé állította Lőrincz György az olvasót, joggal visszakérdezhetünk: mi volt mindezzel a célja?

Nehéz válaszolni. Felkaparó érzésekkel tesszük le a könyvet az utolsó oldal elolvasása után.

Analógiák után kutatunk. Sütő András írta egykoron Kányádi Sándor *Szürkület* című kötetéről: Bizonyos korban nincs fontosabb szándék, mint a nyugtalanítás.

Lőrincz György is nyugtalanít. Felkapar. Izgat. Őrzi éberségünket. Élesíti látásunkat.

Hegedűs Imre János

Szemadám György: (Zoográfiai tanulmányok)
Jelenetek egy emberkertből Széphalom Könyvműhely, 2014.

Különös könyv. Kettős tükör. Eredeti ötlettel, két-pólusú szerkezetre komponált látványos képekben elbeszél utazás ifjúkori beteljesületlen álmok madárszárnyain az állati hörgésektől visszhangzó profán valóság csekély menedéket nyújtó birodalmába. „A kü-

lönös helyszín hol másutt is lehetne, mint a Budapesti Állatkertben? Itt játszódik tehát a történet, egészen pontosan 1970. február huszonharmadikán, hétfőn. A nap azért emlékezetes számomra, mert valami olyan – csak E. A. Poe tollára illő – groteszk és abszurd szörnyűség történt akkor a szemem láttára, amelyet soha, amíg élek, el nem

felejték. Egy teve a nyílt utcán agyonharapta az egyik ápolókollégámat”. Így tömöríti pár mondatba Szemadám György azt a megrázó eseményt, amikor még állatkerti főápolóként, néhány társával az Ausztriába szállítandó három tevét „lábon” vezették végig bevagonírozás céljából a Nyugati pályaudvar irányába, majd a Váci út és az Élmunkás tér sarkán a rakoncátlankodó kétpúpú Ahmed miatt a véres baleset bekövetkezett. Voltaképpen csupán egyetlen nap drámai eseményeit és annak vonzaskörét járja be érzékletes helyzetképeket megrajzoló tollával a szerző ebben a pergő írásban, amely egyszerre drámai és tragikomikus, magával ragadó és meditációra készítő, tudományos alaposságot sugárzó és áradó mesélőkédvben nyelvi fordulatokkal gazdagon ékesített; néhol finom, pajzán részletekkel is fűszerezett. Az író már a cím-alcím egymásnak feszülő párosításában (*Jelenetek egy emberkertből – Zoográfiai tanulmányok*) utal a műfaj nem mindennapi, szemadामी voltára, ám a ketrecek világát sejtetvén nem az ember-állat szimbiotikus kentauri képét idézi meg, hanem bravúros jellemábrázolásával teremt olyan, részben valós, részben elképzelt szereplőket, akik a szerző képzőművészeti képességeit is hathatósan reflektálván szinte vizuális voltukban is megjelennek az olvasó lelki kivetítője előtt.

Szemadám György, a kiváló festőművész, két összetartozó, ám önmagában is teljes értékű színes képet emel az olvasó elé: egy lírai valőrökkel átszőtt prózai mementót és egy jegyzeteket magába foglaló terjedelmes részt. Az állatkert, ez a „semmi egyébhez nem hasonlítható környezet” sajátos emberi karaktereket gyűjt be maga köré, netán formál a kedvére, hiszen itt egymásnak feszülő jellemek harcáról is beszélünk minden pillanatban, legyen szó akár a rácsokon kívül, vagy az azokon belül szenvedőkről. Tizenkilenc különös személy jellemrajza bomlik ki a kártyalapokként pergő események során, olykor fiktív, máskor valós modellek után megformázva mindahány; köztük megmutatja önnön arcát maga a szerző is Győző és Laborc főápoló kilétében. Egyszerre vonzó és taszító ismeretlen közeg ez, ahol A Szakállas, Bangyi, Az Öreg, Az Atya, Halász elvtárs, vagy A Főig (Főigazgató) és a többi hektikus jellem egymást nyaldossák, marják nyíltan vagy sunyi módon, akárcsak a ketrecekben gyötrődők. És a „gulyáskommunizmus”, „a puha diktatúra” napjainban e rácsok nemcsak valósan, de spirituálisan is

jelen vannak, ami egy állatkert miliójének történései közepette fölöttébb különös felhangokkal jelentkezhet. S hogy a homo sapiens máig sem vetkőzte le egykori állati mivoltát, erről az egyik szereplő kapcsán a szerző így vall: „Egyesek még ávos múltjáról is tudni vélték (...) az állatkert állatnyúzójaként fejtette ki áldásos tevékenységét. (...) Precíz munkáját több állami vezető is dicsérhette, akiknek az állatkert főigazgatójától kapott állatbőre még évek múlva sem hullatta egyetlen szőrszálát sem”.

A *Jegyzetek* című második rész, már tudományos értékével is lebilincselő dokumentum a megroppant színpalakkal álcázott világról. A szerző itt visszaemlékezéseit idézi fel életének abból a korszakából, amikor – noha vágyai szerint biológus, illetve ornitológus szeretett volna lenni – a fátum akaratóból a Budapesti Állatkert alkalmazottjaként előbb az oroszlánok és medvék, majd az összes ragadozó főgondnokának nevezték ki.

Szemadám kitűnő könyvei között ez a mű ismét az újdonság frissítő erejével hódít, hisz megszoktuk a szerzőtől, hogy képzőművészhez illő magasröptű fantáziája az ecset pihentető pillanatai közepette a Gutenberg-galaxis világában is intellektuális meglepetésekben részesíti csodálóit. Mintegy húsz esztendő alatt tucatnyi népszerű könyve látott napvilágot. Akárcsak néhány szóval is körülírni egy olyan sokrétű életművet, mint Szemadámé, képtelenség. Festőművészként, a Vaszkó Erzsébet lírai sugallatát egykor magáénak valló és a Paul Klee megértésére épülő hűvös racionalizmusa emlékezetes képek sorozatát szülte meg úgy, hogy eközben a klasszikus művészet áramainak mives zamatát is szabadon átengedte alkotói zsigerein. Filmjei, televíziós sorozatai, visszhangos kiállításai és elkötelezett kultúrpolitikai jelenléte – könyvei mellett – közismert. Szárnyaló sikerei talán a madarak iránti szeretetének méltó honoráriuma a sorstól, így nincs már egyedül az egykor hasonló vonzalomnak hódoló Paolo Uccello (uccello = madár) firenzei reneszánsz festő sem, hisz úgy tűnik, az Idő végtelen papírlapjára megvont azonos ihletésű transzcendens tollvonások akár légtereken átröpülve is megérintik az arra kiválasztottakat.

Gyulai Líviusz nagyvonalú fekete-fehér metszetei és a dokumentumértékű fotografiai anyag zárt egységbe kontúrozza a kötet magját.

Árkossy István

Ágh István (1938, Felsőöskéz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoport tagjaként indult. 1975-ben az Új Írás folyóirat munkatársa, jelenleg a Hítel szerkesztője. József Attila- (1969, 1980), Kossuth- (1992), Radnóti- (2008), Prima-díjas (2009) és Balassi Bálint-émlékkardos (2010). Legutóbbi kötete: *Szavak honvágya* (esszék, 2013).

Árkossy István (1943, Kolozsvár) festőművész, grafikus. 1967-től két évtizeden keresztül a kolozsvári Utunk irodalmi-művészeti hetilap művészeti szerkesztője volt. 1987-ben családjával Budapestre költözött. Számos kiállításon vett részt itthon és külföldön egyaránt. Fiával, Árkossy Zsolttal közösen 2010-ben jelent meg *KÉPírás (A csend ösvényein)* című albumuk kiadónk gondozásában.

Biernaczky Szilárd (1944, Budapest) néprajzkutató, afrikanista, kandidátus (1996). Az Egyetemi Lapok újságíró munkatársa, majd felelős szerkesztője volt 1970–1984 között, később a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó igazgatója (1990–2009). Iroko Award Életműdíjban részesült (2012).

Csenger Levente (1977, Székelyudvarhely) író. 1991 óta él Magyarországon. A PPKE magyar-kommunikáció szakán végzett 2005-ben. 2012-ben a Tokaji Író tábor díjában részesült. Legutóbbi kötete: *Murokszedők* (2013).

Czigány György (1931, Budapest) költő. Legutóbbi könyve: *Kalitkám is madár* (2013). Fontosabb kitüntetései: József Attila-díj, Pulitzer életmű-díj, Stephanus-díj, Prima Primissima díj.

Donáth Fanni Veronika (1987, Budapest) kereskedelmet és marketinget tanul, jelenleg egy informatikai cégnél dolgozik. A Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója.

Döme Barbara (1973, Debrecen) újságíró-szerkesztő, a Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója. Első kötete: *A nagymama, aki elfelejtett meghalni* (2013).

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *A néma esküje* (önéletrajzi regény, 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Gál Sándor (1937, Bács) költő, író. 1962-től a Szabad Földműves szerkesztője, 1969-től a kassai Thália Színpad dramaturgja, 1971-től A Hét kelet-szlovákiai riportere. József Attila-díjas (1994), legutóbbi kötete: *Az egy és az egész I.* (2012).

Gläser Diána (1987, Budapest) költő, kritikairó. Az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán (2009) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett (2011), a Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója

Győri Krisztina (1997, Debrecen) a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának 12. osztályos tanulója.

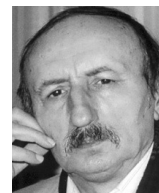
Jakab-Köves Gyopárka (1971, Veszprémvarány) író, az ELTE német szakán végzett 1995-ben. Szombathelyen él. Legutóbbi kötete: *A kokokok* (2013).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Nyíregyházi Főiskola rektora. Legutóbbi kötete: *Európa már kevés* (2011).

Kerek Imre (1942, Háromfa) költő, műfordító. Sopronban él. Többek között Radnóti-, Kormos István- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Dombos út* (versek és versfordítások, 2009).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő. Filozófusként végzett Debrecenben, Testnevelő és Gyógytestnevelőként a budapesti Semmelweis Egyetemen, illetve Egerben, az Esterházy Főiskolán. Jelenleg esztétikából a Debreceni Egyetem PhD hallgatója. A Partium folyóirat korábbi versrovatának szerkesztője, jelenleg főmunkatársa, A Vörös Postakocsi állandó munkatársa. Legutóbbi verseskötete: *Testi misék* (2012).

Lajos Tamás (Eger, 1944) gépészmérnök nyugdíjazásig a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Áramlástan Tanszékének oktatója volt. A Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója.

Lázár Balázs (1975, Szolnok) költő, színművész. 1997-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Egyetemen. 2000-ben jelent meg első verseskötete *Szárny angyal nélkül* címmel. Móricz Zsigmond ösztöndíjas (2007). Legutóbbi kötete: *Szívucca* (2012).

Lőrincz György (1946, Kápolnás) író. Zetelaka környékén tanított, majd a székelyudvarhelyi Élelmiszeripari Gépgyár technikusja volt. 1989-től a Nemzeti Megmentési Frontnál dolgozott, 2000-tól Hargita Megye Művelődési és Vallásügyi Felügyelőségén, ma Igazgatóságán. Székelyudvarhelyen él. Szabó Zoltán- és Székelyföld-díjas. Legutóbbi kötete: *A szív hangjai* (2014).

Márton Júlia (Marosvásárhely, 1962) fogtechnikusként végzett, a Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója.

Mészáros József (Lajosmizse, 1946) író, a Magyar Írószövetség íróiskolájának hallgatója. Vidéki lapokban jelentek meg eddig a novellái. Budapesten él.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtíkára. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009) és Partiumi Íróklub díjas (2013). Legutóbbi kötete: *Ismerek téged* (2014).

Papp-Für János (1976, Hajdúdorog) Bella István-díjas költő. A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör elnöke, a Magyar Írószövetség Hajdú-Bihar megyei csoportjának titkára, a Bar-talk zenekar gitáros-énekese, a Partiumi Íróklub kurátora. Legutóbbi kötete: *nehogy egyedül* (versek, 2013).

Salamon Konrád (1941, Pécs) történész, az MTA doktora. A népi falukutató mozgalmat, illetve az I. világháború és a trianoni béke közötti időszakot kutatja. Legújabb kötete: *Tizenkét nap szabadság – 1956 (Az első anti-kommunista forradalom)* (2014).

Iratkozzon fel a Magyar Napló levelezőlistájára!

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában: www.magyarnaplo.hu

Sárközy Péter (1945, Budapest) Az ELTE magyar–olasz szakán végzett 1968-ban. 1979-óta a római La Sapienza Tudományegyetem egyetemi tanára, a római magyar tanszék vezetője. Az olasz nemzeti Árkádia Irodalmi Akadémia tagja, az ELTE magántanára, az MTA Irodalomtudományi Intézet volt tudományos tanácsadója. Márton Áron- és Faludi Ferenc-díjas, illetve a Magyar Köztársaság Tisztikeresztje kitüntetettje. A Rivista di Studi Ungheresi olaszországi magyar filológiai folyóirat alapító főszerkesztője. Legutóbbi magyar nyelven írt kötete: *Róma mindannyiunk közös hazája. Magyar emlékek Rómában – magyarok emlékei Rómáról* (2010).

Szabó A. Ferenc (1943) Az ELTE BTK-n szerzett történész, politológus és demográfus diplomát. A történelemtudomány kandidátusa. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzora. A XX. századi magyar népesedéstörténet és Kovács Imre munkássága foglalkoztatja. Legutóbbi kötete: *Tízmilliónál kevesebben. Válogatott írások a magyar népesedésről* (2014).

Szántó Kamilla (1997, Budapest) az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium 11. osztályos tanulója.

Tamás Menyhért (1940, Hadikfalva) költő, író. 1959–61-ben segédmunkás, majd üzemi újságíró. 1968–90 között a Népszava irodalmi szerkesztője, 1990–91 között a Népszava helyettes főszerkesztője, 1999–2006 között a MAOE alelnöke. Az MMA rendes tagja. József Attila- (1984), SZOT- (1986), Arany János-díjas (2009) és Balassi Bálint-emlékkardos (2011). Legutóbbi műve: *Alkonyút* (versek, 2010).

Türjei Zoltán (1976, Balatonlelle), költő, tanár. Az ELTE-n szerzett filozófiatanári diplomát. 2003 óta publikál verseket, recenziókat irodalmi folyóiratokban és antológiákban. A Fialtal Írók Szövetségének tagja, Accordia-Nívó díjas. Budapesten nevelőtanár, valamint filozófiát tanít. Legutóbbi kötete: *Térkép helyett* (versek, 2014).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő író. Tizenévesen belekerült a II. világháború forgatagába. Hazatérve 1947-től 1950-ig az ELTE nyelvi, később kritika-filozófia-esztétika (összevont) szakán tanult. 1950-től egy közlekedési nagyvállalatnál középvezető volt, 1967-től nyugdíjazásáig újságíró és szerkesztő. A *Magunk kenyerén* című versantológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Arany János- (2004), Stephanus- (2005), Péterfi Vilmos- (2010) és Déry-díjas (2011). Legújabb kötete: *Sokan vagyok* (esszék, 2014). 2012-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

